УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ

ЗБІРНИК СТАТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА

Частина 1

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ» заснована у 2018 році і є продовженням започаткованої у 2017 р. серії «Випускникам УДФСУ».

Редакційна колегія:
Пашко П. В., д.е.н. (голова)
Шевчук О. А., д.е.н. (заступник голови)
Топчій В. В., д.ю.н.
Краєвський В. М., д.е.н.
Кужелєв М. О., д.е.н.
Шевчук С. В., д.е.н.
Суліма Є. М., д.філос.н., член-кореспондент НАПНУ
Горбовий А. Ю., д.т.н.
Чмелюк В. В., к.ю.н.
Малинський І.., к.н.фіз.вих.
Шевчук В. А., к.ю.н.

У СЕРІЇ «ВИПУСКНИКАМ УДФСУ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2017

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ інформаційних технологій та менеджменту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

У СЕРІЇ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2018

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ інформаційних технологій та менеджменту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

2019

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ інформаційних технологій»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

2020

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ інформаційних технологій»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ спеціальної фізичної і бойової підготовки та реабілітації»

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Кафедра фінансового права,
Кафедра міжнародного права,
Кафедра кримінального процесу

Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ»
Заснована у 2018 році і є продовженням започаткованої у 2017 р. серії «Випускникам УДФСУ»

ЗБІРНИК СТАТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА

У чотирьох частинах

Частина 1

Ірпінь
2020

УДК 34(477)(06)
ББК 67.9(4Укр)я54
З-41

Рекомендовано до друку Вченою радою
Навчально-наукового інституту права
(протокол № 4 від 4 листопада 2020 року)

З-41 Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня Навчально-наукового інституту права Університету ДФС України : у 4 ч. Ч. 1. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. – 268 с. – (Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ» ; т. 19).

У збірнику опубліковано статті здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня.

Видання призначене для молодих вчених, аспірантів, здобувачів вищої освіти.

УДК 34(477)(06)
ББК 67.9(4Укр)я54

Матеріали розміщено у авторській редакції.
Відповідальність за зміст матеріалів, їх відповідність вимогам чинного правопису і достовірність фактів та статистичних даних несуть автори.

© ННІ права, 2020
© Університет ДФС України, 2020

ЗМІСТ

Кафедра фінансового права
група ПМФ-19-1

Бондарчук Дмитро Васильович
Фінансовий моніторинг банківських установ:
проблеми та перспективи розвитку 8

Даховник Аліна Миколаївна
Правове забезпечення податкової безпеки держави..... 13

Денисюк Вікторія Юріївна
Правові аспекти конкурентоспроможності податкової системи
в частині розвитку державно-приватного партнерства 18

Дунаєв Едуард Владиславович
Стан фінансової безпеки держави України та США:
порівняльний аспект..... 23

Ковтунович Тетяна Олександрівна
Головні виклики та досягнення бюджетної децентралізації..... 28

Лихолат Яна Андріївна
Безнадійний податковий борг:
правові аспекти визнання та списання 34

Падалко Олеся Романівна
Платіжні системи та платіжні засоби як
об'єкти правового регулювання, їх класифікація 40

Погребицький Денис Юрійович
Стан розвитку електронних валют на світовому ринку 45

Польовик Людмила Володимирівна
Правове регулювання електронного кабінету платника податків 52

Рудакова Вікторія Володимирівна
Окремі питання функціонування митного режиму митний склад..... 58

Рутчик Володимир Андрійович
Вітчизняні проблеми функціонування
державної аудиторської служби..... 63

Сливка Андрій Володимирович
Практика європейського суду з прав людини, як джерело правового регулювання непрямого оподаткування.....68

Швейда Тетяна Миколаївна
Взаємодія влади та бізнесу в Україні.....74

Яковенко Ірина Леонідівна
Місце експорту та реекспорту у системі митних режимів України: теоретико-правовий аспект 78

Кафедра міжнародного права
група ПМЄ-19-1

Берестень Олена Олександрівна
Правове регулювання співробітництва в сфері боротьби з митним правопорушенням в рамках ВМО: тенденції розвитку.....84

Деректоренко Анна Миколаївна
Суспільні відносини, що виникають у сфері економічної інтеграції України до Європейського Союзу 92

Здановський Олег Вікторович
Проблеми правового регулювання доступу до національних ринків імпортної с/г продукції 99

Качур Софія Станіславівна
Імплементація норм СОТ у національні правові системи на прикладі України.....105

Куровська Анастасія Валентинівна
Правова основа антидемпінгових заходів та процедура вирішення таких справ у рамках СОТ 110

М'яч Валерія Олександрівна
Шляхи адаптації антимонопольного законодавства України до конкурентного права ЄС 115

Савтира Ілля Анатолійович
Об'єктивна неминучість та необхідність процесу гармонізації оподаткування.....121

Середюк Руслана Іванівна
Розвиток стратегії співробітництва України
з європейським банком реконструкції та розвитку..... 126

Сіденко Іван Миколайович
Організаційно-правовий механізм податкової політики держави:
європейський досвід та України 131

Головатюк Ольга Євгенівна
Реалізація норм договорів про уникнення подвійного
оподаткування в Україні 137

Кафедра кримінального процесу
група ПМСП-19-1

Ахмедлі Ахмед Малік огли
Проблеми затримання особи без ухвали слідчого судді,
суду у кримінальному провадженні 145

Бачурний Денис Сергійович
Особливості розслідування серійних вбивств, здійснених
на сексуальному ґрунті 149

Бичок Тетяна Петрівна
Нормативно-правове забезпечення призначення та проведення
криміналістичних експертиз в Україні..... 155

Бордусенко Богдан Сергійович
Проблеми реформування інституту присяжних..... 160

Бортник Руслан Олексійович
Проведення судових експертиз як
використання спеціальних знань при розслідуванні
правопорушень проти громадського порядку 166

Гамзаєв Самір Азім огли
Реалізація засади невтручання у приватне життя
у кримінальному провадженні 171

Гром Вадим Юрійович
Напрями вдосконалення кримінального процесуального
законодавства України в межах реалізації
презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини 174

Валіна Вікторія Сергіївна
Становлення та розвиток судового почеркознавства в Україні 179

Доценко Денис Дмитрович
Проблеми використання відеозапису у кримінальному процесуальному доказуванні та перспективного розвитку 184

Драницький Максим Миколайович
Особливості встановлення невідомих осіб, щодо яких наявна інформація про те, що вони підшукують неповнолітніх для подальшого втягнення в заняття проституцією 189

Захарченко Андрій Вікторович
Добровільність відмови потерпілого (приватного обвинувача) від обвинувачення 194

Карпюк Ірина Сергіївна
Методика розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом 199

Катеринчук Богдан Костянтинович
Особливості призначення та проведення психологічної експертизи та психіатричних досліджень 204

Кобильчук Марина Олександрівна
Обмеження реалізації приватного інтересу в кримінальному провадженні 210

Колбасіна Анастасія Володимирівна
Особливості та недоліки проведення спеціального досудового розслідування в кримінальному процесі України 216

Конохов Максим Вікторович
Здійснення захисту на стадії судового розгляду у першій інстанції.....222

Корнієнко Ольга Ігорівна
Використання сучасних інформаційних технологій у методиці розслідування злочинів 226

Косенков Антон Юрійович
Запобіжні заходи як специфічні елементи забезпечення кримінального провадження 232

Лавчи Яна Дмитрівна
Реалізація принципу верховенства права
у кримінальному провадженні України
під час проведення слідчих (розшукових) дій 238

Лиховид Владислав Віталійович
Захист платників податків під час кримінального провадження 243

Лутікова Тетяна Олександрівна
Спеціальні знання та роль спеціаліста
в розслідуванні злочинів в податковій сфері 247

Олеярник Михайло Іванович
Особливості здійснення досудового розслідування
кримінальних проступків в Україні 252

Трохименко Сергій В'ячеславович
Участь захисника у вирішенні питань,
пов'язаних з виконанням вироку 256

Кафедра фінансового права
Група ПМФ-19-1

Бондарчук Дмитро Васильович,
студент групи ПМФ-19-1
Науковий керівник:
Касьяненко Любов Михайлівна
д.ю.н., професор, професор кафедри фінансового права

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Актуальність досліджуваної теми зумовлена тим, що сфера фінансового моніторингу банківських установ наразі перебуває в стані реформування. Про це може свідчити прийняття нових законів, запровадження міжнародних стандартів, формулювання та проголошення принципу ризик-орієнтованості в межах здійснення моніторингу тощо. На шляху реформування виникає чимало проблем, які потребують вирішення. Тому з метою створення та практичного впровадження системи фінансового моніторингу банківських установ в Україні варто удосконалювати дану сферу, розвиваючи її та прагнучи до досконалості.

Дослідження теми фінансового моніторингу банківських установ здійснюється на основі наукових думок, що наявні в роботах зарубіжних та українських вчених. До таких вчених варто віднести Акімову О. В., Білоус В.Т., Білько Т. О., Бормотову М. В., Бригінець О.О., Єгоричева С. Б., Єрмоленко О. А., Жерліцие Д. М. , Козлову Ю. А., Колодізеву О. Н., Костюченко О. Є., Латковську Т.А., Лисенок О. В., Мандзіновська Х. О., Орлюк О.П., Параницю С. П., Петрук О. М., Рєзнік О. М., Хмелюк А. А. та інших. Також важливе значення для розкриття теми на основі достовірних даних має нормативна база, що представлена законами та підзаконними нормативно-правовими актами.

Перш за все потрібно зазначити, що, на думку Акімової О. В., фінансовий моніторинг в Україні визначається як форма держави та внут-

рішньогалузевого економічного фінансового контролю, здійснюваного Державною службою фінансового моніторингу України, керівників та суб'єктів фінансового моніторингу з тим, щоб уникнути проникнення доходів, здобутих злочинним шляхом, в офіційну економіку України і не допустити використання суб'єктами фінансового моніторингу інструментів відмивання грошей і фінансування тероризму [1, с. 6].

Необхідно відмітити, що одним із головних завданням здійснення фінансового моніторингу і причиноюого виникнення в Україні варто визначити запобігання та боротьбу з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження масової зброї. Однак, виконання даного завдання має окремі проблеми, що проявляються в складному механізмі організації та здійсненні злочину, недостатності впливу на правопорушників та іншим недосконалостям, що проявляються в роботі органів та банківських установ. Визначення проблем вдосконалення та засобів фінансового характеру, що можуть їм запобігати має значення для подальшого встановлення перспектив розвитку системи фінансового моніторингу.

У свою чергу, проблема здійснення відмивання злочинних доходів безпосередньо спричиняє та пов'язана з ще однією проблемою, а саме розвитком тіньової економіки. Як наслідок, тіньова економіка спричиняє такий деструктивний та асоціальний вплив, а саме формується інституційне середовище соціально-економічної системи, в якій економічні суб'єкти не орієнтовані на довгострокові інвестиції у бізнес; розширюється недобросовісна конкуренція та збільшується вартість входження на ринок; відбувається масштабне ухилення від оподаткування, що веде до недофінансування потреб держави; посилюються диспропорції у доходах найбагатших та найбідніших верств населення, розшарування та соціальна напруга у суспільстві; тіньові капітали постійно «перегрівають» товарні та фінансові ринки; посилюється уразливість фінансово-кредитної системи до її використання злочинцями для легалізації брудних грошей [2, с. 6].

Також серед ключових проблем щодо вирішення практичних питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом відноситься проблема національного законодавства, зокрема, дублювання певних завдань і функцій правоохоронних і контролюючих органів [3, **с.** 44]. Це доводить необхідність удосконалення системи фінансового моніторингу на первинному рівні, де банківській системі України належить провідне місце. Разом з тим, саме банківські уста-

нови повинні приділити значну увагу формуванню дієвої системи внутрішнього фінансового моніторингу [4, с. 207].

Необхідно зазначити, що проблема здійснення відмивання злочинних доходів додатково спричиняє серйозні економічні та соціальні наслідки відмивання грошей, які полягають у підриві фінансової системи, а саме відмивання коштів розширює тіньову економіку, дестабілізує фінансову систему ставить питання про її прозорість та довіру до неї; розширенні масштабів злочинів: відмивання злочинних доходів заохочує злочинність, оскільки воно дозволяє злочинцям ефективно використовувати та примножувати незаконно отримані ресурси; «криміналізації» економіки: злочинці можуть збільшувати прибуток за рахунок реінвестування нелегальних коштів у законний бізнес; зниженні державних доходів та послабленні контролю: відмивання коштів зменшує надходження податків державі та послаблює державний контроль над економікою [2, с. 8].

Іншою проблемою запобігання легалізації відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, є недостатній рівень координації органів державної влади при розробці стратегій боротьби з злочинною поведінкою. Практичним виявом такої проблеми на даному етапі є дещо «сліпе» впровадження міжнародних стандартів без їх попереднього пристосування до національної системи. Оскільки важко говорити про однаковий рівень злочинності, економічного рівня в усіх країнах [5].

Крім того, вагомими проблемами відповідно до дослідження Леонова С., варто визначити: корупційні перепони, які мають місце на рівні державного фінансового моніторингу; недостатня кваліфікація спеціалістів в сфері фінансового моніторингу; можливість використання коштів державного бюджету не за призначенням як спокуса для вчинення злочину.

Проблеми, які перераховані вище, окреслюють ті аспекти, які необхідно змінювати та вдосконалювати для налагодження сфери протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Для забезпечення боротьби з даними проблемами вагомого значення набуває не лише зміна векторів діяльності державних органів, а також банківських установ. Оскільки суб’єкти первинного фінансового моніторингу можуть самостійно розробляти стратегії та ризикові критерії для запобігання здійснення фінансових операцій, що містять ознаки легалізації злочинних доходів.

Наявність проблем в сфері фінансового моніторингу, продовження діяльності щодоого реформування, впровадження на практиці міжнародних стандартів – спрямоване на розвиток та поступову зміну методів фінансового моніторингу в Україні.

У дослідженні Кузьменка О. В. виокремленні можливі сценарії розвитку системи фінансового моніторингу в Україні, зважаючи на які можна виокремити нові характеристики, яким повинні відповідати методи здійснення моніторингу. До основних перспектив вдосконалення методів фінансового моніторингу Кузьменко О.В. відносить ті, які повинні спрямовуватися на: встановлення фінансових операцій, що проводяться банківськими установами, які спрямовані на переведення доходів в офшорні зони, ведення статистики установ, що діють в офшорних зонах та її розповсюдження серед банківських установ шляхом створення спеціальної бази даних; регулювання діяльності з криптовалютою, а саме перевірка із застосуванням методів фінансового моніторингу законності її використання різними суб'єктами; перевірку операцій, що здійснюються в зону проведення операції об'єднаних сил; реагування фінансові операції, однією з сторін якої є нерезидент, або установа знаходиться поза межами України [6, с. 10 - 11].

Також важливим елементом вдосконалення методів фінансового моніторингу є покращення системи віддаленої ідентифікації клієнтів. Так, використання системи BankID дозволить віддалено відкривати рахунки, що відповідно потребують отримання даних про клієнта та удостовірення в їх правдивості. Саме запровадження даного сервісу таого повний контроль зі сторони Національного банку України дозволить використання методу інтернет верифікації клієнтів [7].

Невід'ємним спрямуванням вдосконалення методів фінансового моніторингу в подальшому варто визначити регулювання обігу криптовалюти, яка впроваджується у все більше світових систем. Зважаючи на досвід зарубіжних країн, можливо встановити негативні аспекти такого обігу, що визначають спрямування фінансового моніторингу в подальшому. Так, до негативних характеристик варто віднести: анонімність трансакцій, що полягає у відсутності інформації про власника криптогаманця, а при обігу такої валюти зазначається лише номер рахунку [8, с. 226]. Наступним негативним явищем є відсутність прямої вказівки в законодавстві про заборону використання криптовалю-

ти, проте недостатність регулювання в такому випадку негативно впливає на економічне становище.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що фінансовий моніторинг банківських установ має чимало проблем. Серед них виділяють такі як відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, фінансування розповсюдження масової зброї. розвиток тіньової економіки тощо. В свою чергу, наявність вищезгаданих проблем в сфері фінансового моніторингу, продовження діяльності щодоого реформування, впровадження на практиці міжнародних стандартів – спрямоване на розвиток та поступову зміну методів фінансового моніторингу в Україні, тобто на удосконалення. Як наслідок, сфера фінансового моніторингу банківських установ не стоїть на місці, а рухається тільки вперед, удосконалюючись та оновлюючись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова О. В. Проблеми формування системи фінансового моніторінгу в Україні. *Ефективна економіка*. №12. 2015. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2015/108.pdf

2. Єгоричева С.Б. Організація фінансового моніторингу в банках. *Центр учбової літератури*. м. Київ. 2014. С. 6 – 10.

3. Буткевич С. А. Фінансовий моніторинг в Україні: правова природа та перспективи розвитку. *Юридична Україна.* № 4. 2012. С. 43–49.

4. Костюченко О.Є. Правові умови та шляхи вдосконалення системи фінансового моніторингу в банку. *Економічні науки.* № 33. 2012. С. 205-214.

5. Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 №361-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20 (дата звернення: 12.09.2020).

6. Кузьменко О. В. Сценарії реформування національної системи фінансового моніторингу. *Економіка та держава*. №1. 2020. С. 9-15.

7. Про затвердження Положення про Систему BankID Національного банку України: Постанова Національного банку України від 17.03.2020 №32 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0032500 (дата звернення: 12.09.2020).

8. Андрусів У. Я. Проблеми і перспективи розвитку криптовалют. *Право, суспільство та держава*. №9. 2019. С. 225-228.

Даховник Аліна Миколаївна,
студентка групи ПМФ-19-1
Науковий керівник:
Касьяненко Любов Михайлівна,
д.ю.н., професор, професор кафедри фінансового права

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Для забезпечення стабільного розвитку сучасної економіки розвиненої держави вагому роль відіграє податкова система як інструмент її регулювання. Значення податкової безпеки є настільки великим, що прогалини і негативні тенденції в даній сфері чинять негативний вплив не тільки на фінансову, а на національну безпеку держави. Саме тому для України в час, коли вона стоїть на новому шляху вдосконалення у всіх сферах, актуальним є питання забезпечення належного рівня податкової безпеки та напрямів її розвитку.

Варто розпочати з того, що на сьогодні у науковій літературі відсутнє усталене визначення податкової безпеки держави та єдиного розуміння її сутності серед вчених, однак можна виокремити функціональний, рівневий, елементний, управлінський та змішаний підходи у її тлумаченні. Отож, відповідно науковці податкову безпеку розглядають як: 1) стан системи оподаткування та її інститутів, за якого забезпечується гарантований захист і соціально спрямований розвиток фінансової системи загалом, формується фінансовий потенціал, достатній для протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам фінансовій безпеці; 2) стан податкової системи, за якого забезпечується гарантований захист податкових інтересів держави, бізнесу і суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз; 3) складова фінансової безпеки держави, яка визначається наявністю сформованої податкової системи, оптимальним рівнем оподаткування, що забезпечує достатнє наповнення дохідної частини бюджету для виконання державою своїх функцій; 4) комплекс заходів з мінімізації претензій податкових органів в разі виникнення чи можливості виникнення податкових спорів [1, с. 10; 2, с. 160; 3, с. 290].

С. С. Голіков виділяє економічну, правову та соціальну природу податкової безпеки: наповненість бюджету фінансовими ресурсами, контроль за податковою системою, створюючи умови для справедливого оподаткування суб'єктів, захищеність інтересів усіх суб'єктів господарювання та формування податкової культури [4, с. 130].

Аналізуючи різні погляди, варто виокремити наступне визначення: податкова безпека держави – це такий стан податкової системи держави, унормований чинним законодавством відповідно до міжнародних стандартів, що дозволяє досягнути захищеності економічних інтересів усіх суб'єктів відносин від зовнішніх та внутрішніх загроз, за якого формується і реалізовується обґрунтована податкова політика для досягнення високого податкового рейтингу країни.

Потрібно зауважити, що поняття «податкова безпека» не закріплене у законодавстві України. У «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» 2013 року визначено перелік складових фінансової безпеки, однак, підтримуючи думку науковців, вважаю, що він повинен бути доповнений податковим сегментом. Виділення податкової безпеки як окремого елементу фінансової безпеки держави пояснюється тим, що вона має свій ланцюговий характер впливу: у разі її нестабільності втрачається рівновага бюджетної безпеки через недоотримання податків для наповнення дохідної частин бюджетів; боргової безпеки – через зростання дефіциту бюджету та необхідністього покриття шляхом здійснення запозичень; грошово-кредитної та валютної безпеки – через скорочення золотовалютних запасів та їх спрямування на послаблення та ліквідацію негативних тенденцій у національній економіці; безпеки фінансового ринку – через різкі та некеровані коливанняого кон'юнктури [3, с. 290].

Варто відмітити, що на сьогодні відсутнє нормативне підґрунтя для досліджуваної теми. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері від 15.08.2012 року, у якій податкова безпека хоч якось згадується та включається до фінансової безпеки країни, вже не відповідає вимогам реального часу, а Стратегія національної безпеки України до цих пір не затверджена Президентом України. За таких обставин говорити про податкову безпеку беззмістовно, тому потрібно змінювати цю ситуацію.

Однією з ознак податкової безпеки є те, що вона має свої критерії вимірювання та порогові значення. Тому для демонстрації її рівня використовують систему індикаторів як засобів попередження нега-

тивних явищ. Проте складність полягає у визначенні оптимальної чисельності та виборі індикаторів. Тому кожен науковець виокремлює власний список. Для прикладу, у Таблиці 1 дослідники продемонстрували свою систему показників із результатами [3, с. 291].

Таблиця 1

Індикатори оцінювання рівня податкової безпеки України в 2014–2017 роках					
Індикатори, %	Граничне значення, %	Результати розрахунку, %			
		2014	2015	2016	2017
Рівень концентрації податкових надходжень у доходах Державного бюджету	>60	78,9	77	82,3	82,8
Рівень концентрації податкових надходжень від зовнішньої діяльності у доходах Державного бюджету	<30	3,5	7,5	3,3	2,0
Рівень оподаткування на економіку країни	<30	17,9	20,7	25	28,8
Рівень втрат Державного бюджету від пільгового оподаткування (%)	<30	1,5	2,2	3,4	2,2
Рівень податкового боргу платників податків (%)	<10	7,2	9	11,7	11,1
Коефіцієнт результативності адміністрування податкових надходжень (%)	>100	94	111,7	103,6	100,02
Коефіцієнт інвестиційної віддачі податкових пільг підприємств з інвестиціями	>100	75,2	77,4	87,2	87,4
Рівень тінізації економіки (% до ВВП)	<30	43	40	35	32

Відповідно до табл. 1, не відповідають граничному значенню важливі індикатори: рівень податкового боргу платників податків, коефіцієнт результативності адміністрування податкових надходжень, рівень тінізації економіки. До речі, дані дослідження Київського міжнародного інституту соціології показують, що рівень тіньової економіки в Україні у 2018 році склав 47,2% від загального обсягу ВВП [5]. Однак реальну оцінку надати важко, адже обмежена наявність даних показників, а їхні значення формуються за власними аналізами. Цікавою є ідея Луценко І.С., яка пропонує методичний підхід до оцінювання стану податкової безпеки держави, що включає три блоки: підготовчий, технологічний та результативний [2, с. 162].

Ознайомлюючись із доробками багатьох науковців у цьому напрямку, стало зрозуміло, що у кожному переліку показників є недоліки: багато які методики потребують грандіозних соціологічних досліджень, затратних розробок, спеціальних програмних продуктів та доступ до даних, які неможливо отримати через їхню закритість чи взагалі відсутність. Тому майбутній затверджений перелік індикаторів повинен забезпечувати проведення максимально достовірного, якісного та зручного у використанні моніторингу, можливість швидкого доступу до необхідної інформації та гарантувати точність розрахунків.

Отримані результати підтверджують необхідність виділення загроз та ризиків податкової безпеки з метою прийняття рішень щодо удосконалення податкової політики та підвищення податкової безпеки держави. Наявними і потенційно можливими загрозами податковій безпеці України є: 1) непослідовність податкової політики; 2) порушення і недоліки при адмініструванні і справлянні податків, неналежне виконання податківцями своїх обов'язків та відсутність з боку фіскальних органів дієвого контролю дотримання чинного законодавства; 3) недосконаліть податкового законодавства; 4) високий рівень корумпованості країни; 5) високий рівень податкового навантаження на платників податків; 6) зростання податкового боргу та інші. Ризиками податкової безпеки є: - на рівні держави: 1) збільшення тіньового сектору національної економіки; 2) постійне зростання державного боргу через значні запозичення; 3) недоотримання доходів бюджетів різних рівнів; - на рівні платників податків: 1) зростання податкового навантаження внаслідок збільшення податкових ставок, скасування пільг і преференцій; 2) помилки та недоліки під час складання податкової звітності, планування та організації господарської діяльності та інші.

Очевидно, що варто вирішувати наявні проблеми, зокрема, використовуючи зарубіжний досвід. Уряд Республіки Польща у «Стратегії безпеки Республіки Польща» зазначив, що для забезпечення економічної безпеки потрібно забезпечити стабільний суспільний та економічний розвиток, уникати впливу нестабільної економічної ситуації країн-сусідів [6, с. 53]. Німеччина застосовує методи, які спрямовані на підтримку цивілізованих ринкових відносин, створення умов для справедливої конкуренції та стабільності національної валюти [7, с. 113]. Пріоритетними напрямами забезпечення фінансової безпеки держави в Концепції національної безпеки Білорусі є: використання неінфляційних методів фінансування дефіциту бюджету та ефективний перерозподіл фінансових ресурсів, виходячи з загальнонаціональних пріоритетів; створення сприятливих умов для підприємницької діяльності і зайнятості населення [6, с. 54]. У Чехії, Угорщині, Румунії основними напрямами забезпечення фінансової безпеки є: прискорення структурних реформ в економіці, залучення іноземних інвестицій та підтримка малого і середнього бізнесу; узгодження фінансово-економічного законодавства, фінансової, економічної і митної політики із законодавством ЄС [7, с. 113].

Враховуючи стан податкової безпеки та беручи до уваги зарубіжні шляхи вирішення проблем, нашій державі потрібно дотримуватися стабільності бюджетного і податкового законодавства, підвищувати ефективність податкової політики та вести неперервний моніторинг зміни індикаторів, удосконалювати роботу контролюючих органів, підтримувати дієвість методів податкового стимулювання. Одним із заходів зміцнення податкової безпеки України може бути і формування та затвердження на нормативному рівні Концепції податкової безпеки.

Безумовно, проблематика податкової безпеки потребує подальшого вивчення. Але точно можна сказати, що актуальність даної теми зростає, а проблемні питання потребують негайного вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський О.І. Податкова безпека: сутнісний вимір. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2017. № 1. С. 7-24.

2. Луценко І.С. Методичний підхід до оцінювання рівня податкової безпеки держави. Науковий вісник Херсонського національного університету. 2015. Випуск 2. С. 159-163.

3. Форкун І.В., Лепетун І.О. Податкова безпека як складова фінансової безпеки держави. Вісник Хмельницького національного університету. 2018. № 5. С. 289-292.

4. Голіков С. С. Сутність податкової безпеки. Економіка та держава. 2015. № 9. С. 129-132.

5. Тіньова економіка в Україні. Результати дослідження 2019 року. URL: http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=897&page=1&fbclid=IwAR1GSrnl6l4vk1GZE4QR9yekDt_C_NMIXJ-eA0mWArZpSC3DsCgwPsZ7unw.

6. Мельник В.І. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави (на прикладі країн Східної та Центральної Європи). Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «Право». 2015. С. 50-56.

7. Гбур З.В. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави. Інвестиції: практика і досвід. 2018. № 11. С. 111-115.

Денисюк Вікторія Юріївна,
студентка групи ПМФ-19-1,
Науковий керівник:
Цимбалюк Анатолій Володимирович,
к.е.н., доцент, професор
кафедри фінансового права

ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В ЧАСТИНІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

У статті проаналізовано сучасні аспекти правового регулювання реформування податкової системи в контексті запровадження державно-приватного партнерства. Вивчено проектні ініціативи щодо реформування Податкового кодексу України, обґрунтовано позицію, що запровадження державно-приватного партнерства в оподаткуванні можливе при урахуванні та дотриманні інтересів усіх сторін контролю. Зазначено напрями гармонізації вітчизняного законодавства через імплементацію зарубіжного досвіду в частині застосування незалежних органів податкового контролю.

Ключові слова: *податкова система, контролюючі органи, платники податків, державно-приватне партнерство, взаємодія учасників.*

The article analyzes the contemporary aspects of the legal regulation of tax reform in the context of public-private partnerships. The project initiatives for reforming the Tax Code of Ukraine have been studied, the position that the introduction of a public-private partnership in taxation is possible, taking into account and respecting the interests of all parties to the control, is substantiated. The directions of harmonization of the domestic legislation through the implementation of foreign experience in the application of independent tax control bodies are outlined.

Keywords: *tax system, controlling authorities, taxpayers, public-private partnership, participant interaction.*

Останнім часом в науковій сфері точаться дискусії щодо різних точок зору відносно шляхів вдосконалення механізму взаємодії між платниками податків та контролюючими органами. Деякі науковці аргументують позицію щодо необхідності залучення незалежних аудиторів в податкові правовідносини. Поряд з цим не припиняються дискусії щодо передачі низки повноважень приватним структурам чи їх залучення до виконання окремих фіскальних функцій і обґрунтування саме таких заходів.

Проте на законодавчому рівні не передбачено передачу будь-яких контрольних функцій приватному сектору для виконання контролю. Проте з практичної точки зору зростають випадки залучення платниками податків третіх осіб (незалежних аудиторів), які нажаль мають вкрай обмежені права у сфері державного контролю, оскільки їх висновки носять лише рекомендаційний характер.

Проблематика державно-приватного партнерства у сфері фінансового контролю на сучасному етапі є предметом дослідження таких науковців, як: Д. А. Артеменко, Л.М. Касьяненко, М.П. Кучерявенко, Н.Ю. Пришви, Л.А. Савченко, Ю. Панова та інші.

Проте проблемні питання щодо взаємодії учасників контролю у системі оподаткування залишаються відкритими і потребують подальшого дослідження.

Так, нещодавно був підготовлений Проект Закону Украаїни «Щодо лібералізації системи адміністрування податків та спроощення умов ведення бізнесу» [1], в якому визначеноо та аргументовано позицію щодо запровадження податкових едваайзерів та шляхів вдосконалення методів контролю у сфеері оподаткування.

Надаючи експертну оцінку даного законопроекту, слід зазначити, щоого основною метою є реалізація концепції запровадження державно-публічного партнерства в оподаткуванні, через призму передачі управлінських функцій у приватних сектор, тобто представникам малого та середнього бізнесу, як окремої категорії платників податків, і часткова ліквідація податкових спорів та відповідних апеляційних процедур щодо донарахування податкових зобов’язань.

Докладніше слід розглянути і законодавчі ініціативи щодо податкового реформування, останні з яких стосуються «побудувати у системі податкового контролю специфічної триєдності взаємозв’язківого учасників: податкових едвайзерів, фіскальних органів, платників податків. Так, ще у 2016 р. розроблений та оприлюднений у ЗМІ для об-

говорення проект Закону України «Щодо лібералізації системи адміністрування податків та спрощення умов ведення бізнесу (податкова дерегуляція)», основна концепція якого полягає у «запровадженні нових відносин між владою та бізнесом через зміну управлінських функцій податкових органів та підвищення відповідальності та податкової свідомості платників»» [1].

Щодо зарубіжного досвіду у даній сфері, то необхідно відмітити, що більшість країн поділяється на три типи: 1) «просунуті країни» (Великобританія, Франція, Німеччина, США, Японія) в яких протягом тривалого часу в усіх частинах економіки вже діє дане партнерство; 2) «проміжні країни» (Іспанія. Португалія), в яких нещодавно почали лишеого запроваджувати; 3) «запізнілі країни» (Швеція, Норвегія) в яких або частково запроваджується даний вид партнерства, або взагалі ще відсутній.

Ряд науковців цілком підтримують впровадження інституту поодаткового едвайзера, вважаючи, що саме така взаємодія деержави та бізнесу дозволить побудувати європейську, тобто, «коонсультативносервісну модель обслуговування платників під час їїх податкового обов'язку» та створить для платників поодатків можливість альтернативних взаємовідносин у сфері оподаткування: зз фіскальними органами чи з фізичними особами-незаалежними професіоналами [2, с. 93].

Одночасно протилежну позицію виражають інші науковці та фахівці-практики: взагалі не приймаючи таку концепцію податкової дерегуляції, вони зазначають, що побудова інституту податкового едвайзера в Україні посилить існуючий дисбаланс взаємовідносин сторін у сфері оподаткування – держави та платників податків [3].

Безумовно, імплементація проекту побудує нові відносини між платниками податків та державою (в особі її посередників – податкових едвайзерів), але виникає питання чи взагалі потрібні платникам податків саме такі відносини [3].

Взаємовідносини платника податків і податкового едвайзера будуються тільки на добровільних засадах відповідно до укладеного сторонами договору, предметом якого можуть бути (в межах наданих державою повноважень): послуги з податкового адміністрування; контроль за своєчасністю подання платниками податкової звітності; контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування та сплати податків, зборів, платежів; контроль за додержанням встановленими законом строками проведення розрахунків в іноземній валюті,

а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності; інші види діяльності відповідно до ст. 4 Законопроекту [1].

Відповідно до ст. 68 Законопроекту [1]: «камеральна перевірка, оформлення її результатів здійснюються податковим едвайзером за нормами Податкового кодексу України [4]. Звісно, солідарне виконання державних функцій фіскальними органами та податковими едвайзерами сприятиме зменшенню трудовитрат державних службовців, економії їх часу з одного боку, з іншого боку – позитивно позначиться на розвитку незалежної професійної діяльності та зростанні доходної частини бюджету від податкових надходжень самозайнятих осіб. Але чи вплине такий вид податкової дерегуляції на власні інтереси платвірку за заявою платника податків з незначним ступенем ризику згідно ст. 69 Законопроекту [1], що, на

наш погляд, могло би сприйматися позитивно у суспільстві (через можливість альтернативного вибору платником податків суб'єкта контролю, економії робочого часу державних органів при делегуванні цієї функції контролю приватним особам), якби не ряд таких факторів, як:

– при виявленні під час перевірки фактів, що пов'язані з неоднозначним

тлумаченням норм щодо встановлених порушень податковий едвайзер зобов'язаний звертатися до Комісії Палати податкового едвайзера відносно висновку про правомірність застосування платником чи едвайзером певної норми права відповідно до ст. 69 Законопроекту [1];

– у разі якщо платник податків подає уточнюючий розрахунок до податкової декларації, поданої за період, що перевірявся податковим едвайзером, або не подає уточнюючий розрахунок після дати складення акту про проведення перевірки податковим едвайзером, якою встановлено порушення податко-

вого законодавства, орган виконавчої влади має право на проведення позапланової перевірки платника податків за відповідний період згідно ст. 69 Законопроекту;

– у разі притягнення податкового едвайзера до адміністративної та/або кримінальної відповідальності за корупційне правопорушення державним органом можуть ініціюватись перевірки висновків податкового едвайзера за результатами проведеної їм перевірки платника податків згідно ст. 73 Законопроекту»[1].

Підсумовуючи викладене та погоджуючись з науковою позицією Артюх О.В. та Бєлінської О.В. про те, що «приймаючи до уваги очікування суспільства, ступінього готовності до зміни відносин державних органів податкового контролю та платників податків, вважаємо, що на сьогодні державно-приватне співробітництво варто побудувати на основі нової моделі взаємодії учасників контролю у сфері оподаткування: державні фіскальні органи –суб'єкти незалежного податкового аудиту (аудитори / аудиторські фірми) – платники податків. Специфіка її функціонування полягатиме у дерегуляції податкового контролю через впровадження інституту податкового аудиту в систему державного податкового контролю, як альтернативного виду контролю, в заданих межах. Це дозволить будувати партнерські стосунки між державою і приватними структурами (аудитори / аудиторські фірми) на якісно новій основі, та поєднувати на паритетних засадах інтереси суб'єктів контролю та платників податків» [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щодо лібералізації системи адміністрування податків та спрощення умов ведення бізнесу. Проект Закону України. Електронний ресурс. URL: http://ngoipr.org.ua/zakonodavchi-initsiativi/ (дата звернення 20.01.2020 р.);

2. Левченко Н. М. Податкова дерегуляція як елемент практичної імплементації нової моделі розвитку державного контролю за сплатою податків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 2. С. 90–93;

3. Національна платформа малого та середнього бізнесу. Електронний ресурс. URL: http:// platforma-msb.org/podatkovyj-edvajzer-radnyk-chy-stukach/(дата звернення 20.01.2020 р.);

4. Податковий кодекс України. Закон України № 2755-VI від.02.12.2010 р. з останніми змінами та доповненнями станом на 01.01.2020 р. Електронний ресур. URL. www.zakon.rada.gov.ua (дата звернення 20.01.2020 р.);

5. Артюх О.В., Бєлінська О.В. Державно-приватне партнерство у сфері оподаткування: критичний огляд сучасних підходів. Облік, аналіз та аудит. *Наукові записки Національного університету «острозька академія», серія «Економіка».* № 6 (34). 2017. С. 83-88.

Дунаєв Едуард Владиславович
студент групи ПМФ-19-1
Науковий керівник:
Гарбінська-Руденко Альона Валеріївна
к.ю.н., доцент кафедри фінансового права

СТАН ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ УКРАЇНИ ТА США: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

На теперішньому етапі євроінтеграції України закономірно зростає потреба у наданні реального значення загальновизнаним у світі демократичним цінностям та ідеалам по фінансовій та економічній безпеці держави, взірцем яким на сьогодні є США.

Розбудова України як демократичної, соціальної та правової держави буде ефективною та результативною лише за умови належного теоретичного забезпечення відповідних державотворчих і правотворчих процесів та явищ, особливо це стосується правового регулювання діяльності органів у сфері захисту фінансової безпеки України.

Фінансова безпека України, яка відіграє особливу роль у системі національної безпеки, від рівня стану якої залежить реалізація національних інтересів та стабільний розвиток держави. Проблеми правового забезпечення діяльності органів у сфері захисту фінансової безпеки держави є ще не зовсім вирішеними, про що свідчать статистичні дані міжнародних організацій, де у багатьох світових рейтингах Україна посідає останні місця. [8, с.288]

Це склалось у результаті відсутності продуманої фінансової політики органів у сфері захисту фінансової безпеки. У сфері забезпечення фінансової безпеки держави уже сьомий рік поспіль Україна зареєструвала найнижчий рівень економічної свободи в Європі. За даними Business Insider, Україна є державою з найбільш слабкою фінансовою безпекою, адже її економіка сильно постраждала у 2014 році після Революції Гідності та в умовах постійних військових дій в умовах неоголошеної війни. [6, с.280]

Таким чином, сучасний стан правового регулювання діяльності органів у сфері захисту фінансової безпеки України є вкрай неефекти-

вним, існуюча система нормативно-правових актів містить норми, зміст яких має очевидні суперечності, що зумовлює нестабільність національного законодавства та не сприяє розвитку досліджуваної сфери, навпроти правового регулювання органів у сфері захисту фінансової безпеки США, які працюють як годинник та є найкращими у світі. [7, с.250]

На приклад, у своїй політиці щодо захисту інформації США передбачають, що перехоплення іноземними державами відкритої інформації, що циркулює в урядових і комерційних телекомунікаційних мережах, може завдати шкоди державі, оскільки обробка цієї інформації порівняння та узагальнення різної інформації може призвести до розкриття державної інформації. секрети.

У 2001 році Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй на своїй 56-й сесії наголосила на понятті «безпека інформації та мережі», що означає захист особистої інформації про відправників та одержувачів, захищати інформацію від несанкціонованих модифікацій, захищати від несанкціонованого доступу до інформації та створювати надійне джерело обладнання. , послуги та інформація. Інформаційна безпека на той час включала захист інформації щодо військових можливостей та інших аспектів національної безпеки. Вже тоді передбачалося, що недостатній захист життєво важливих інформаційних ресурсів та інформаційно-телекомунікаційних систем загрожує міжнародній безпеці.

У березні 2001 р. Президент Буш, виступаючи в штаб-квартирі ЦРУ в Ленглі, виділив основні загрози національній безпеці США. На другому місці після тероризму в цьому списку стоїть інформаційна війна, а потім - розповсюдження зброї масового знищення та засобів її доставки. Зважаючи на свою важливість та схильність до посягань з боку злочинців, інформаційна безпека є надважливою складовою фінансової безпеки держави.

Фінансова безпека є надзвичайно складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і логіку розвитку. Фінансова безпека держави включає: бюджетну, податкову, боргову безпеку, фінансову безпеку банківської системи, валютну, грошово-кредитну, інвестиційну безпеку, фінансову безпеку страхового та фондового ринку [9, с. 105].

Існують підходи, які тлумачать економічну безпеку як забезпечення здатності країни переживати природні та екологічні катастрофи

або національні та глобальні економічні катастрофи. У цьому випадку питання економічної безпеки трактується в односторонньому порядку, тобтоого існування пов'язане лише з впливом зовнішніх факторів. При цьому внутрішні фактори, які також суттєво впливають на економічний потенціал, не вивчаються глибоко. Однак руйнівний вплив внутрішніх факторів на всі галузі економіки був більшим і в довгостроковій перспективі, ніж вплив зовнішніх факторів [3].

У стратегії національної безпеки США, однією з головних цілей якої є сприяння економічному процвітання Америки. На цьому етапі існує нова стратегія національної безпеки США, основною метою якої є національне оновлення для відновлення глобального економічного та політичного лідерства США. [1]

У США вже давно існують стабільні фіскальні відносини між центром та регіонами. Ця економічна політика постійно розвивається і вдосконалюється. В основному це пов'язано з розподілом влади між різними рівнями влади. Держави мають практично ті ж податкові права, що і федерація в цілому. З метою вирівнювання можливостей регіонів, що знаходяться під контролем Конгресу Сполучених Штатів, виділяються трансферти, а також цільові, глобальні та програмні гранти. Одним із засобів американської регіональної політики є бюджетне фінансування розвитку окремих галузей місцевої економіки [2].

Вищеперераховані чинники сприяють нормалізації відносин як між центром та регіонами так і взагалі між народом США та державною владою, чого, на жаль, не можна сказати про Україну, зважаючи на зростання напруження у суспільстві через нестабільну та негативну ситуацію у країні.

Ускладнення суспільних відносин в Україні обумовлює різні форми співвідношення приватних і публічних інтересів, що істотно ускладнює їх реалізацію, внаслідок чого в правових відносинах простежується їх протистояння і навіть конфлікти [4, с. 57].

Саме такий конфлікт на сьогодні спостерігається в Україні, оскільки інтерес держави домінує над інтересами громадян, що значним чином викликає їх невдоволення. Проте, якщо навіть поверхнево звернутись до досвіду зарубіжних держав, можна зробити висновок, що подібний контроль є звичним явищем.

Наприклад, у Сполучених Штатах Америки необхідні закони приймаються по мірі появи такої необхідності [5, с. 24]. У Франції

діють обмеження щодо публікації особливих категорій матеріалів, а власники веб-ресурсів підлягають реєстрації.

З однієї сторони, такі обмеження не є тотожними із прийнятими в Україні, проте обидві ситуації об'єднує факт встановлення контролю та обмеження можливості громадян вільно розпоряджатись благами кіберпростору.

Однією із держав із подібним до щойно встановленого в Україні контролю, є Китай. Для даної держави характерними є обмеження доступу для користувачів на окремі веб-ресурси та контрольований вхід до мережі. Проте, стрімкий розвиток науково-технічних технологій на сьогодні дозволяє обійти ці перешкоди, на сьогодні для ефективний і повний контроль в даній державі є проблематичним [5, с. 28].

Подібна ситуація спостерігається і в Україні, оскільки не зважаючи на виконання провайдерами вимог Ради національної безпеки і оборони України, у користувачів Інтернету залишаються можливості для обходу цих заборон.

Все це має вплив і призводити до низької ефективності економіки в державі та до неналежного забезпечення фінансової безпеки нашої держави, що не дозволяє повноцінно реалізовувати загальнодержавні інтереси у фінансовій сфері.

Для ефективної боротьби з кіберзлочинністю в економічній сфері потрібна система заходів і реалізація відповідної державної політики в цій галузі. Одні лише нові закони не здатні протистояти зростанню ІТ-злочинності. Потрібен комплекс заходів, спрямованих не лише на розвиток правозастосовної бази, але на підвищення рівня грамотності громадян, судових та створення спеціальних правоохоронних органів для охорони кіберпростору виключно в економічній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буяджи С.А. Перспективи правового регулювання боротьби з кіберзлочинністю в Україні. Право України. 2017. № 9. С. 245-251.

2. Варунц Л. Д. Досвід організації діяльності Королівської канадської кінної поліції та шляхиого використання в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.17 / Варунц Лариса Дмитрівна. – Дніпропетровськ, 2012. – 203 с.

3. Введение в банковское дело : [учеб. пособие] / под. общ. ред. Г. Асхауэра ; пер. с нем. – М. : Научная книга, 2006. – 629 с.

4. Конвенція про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами членами Європейського Союзу. URL http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_238?test=Up9Mf3o6frtCt4d2ZiIViVNwHI4Uks80msh8Ie6

5. Конвенція про кіберзлочинність: Міжнародний документ від 23.11.2001. Офіційний вісник України. 2007 р. № 65. стор. 107. стаття 2535. код акту 40846/2007.

6. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : навч. посіб. / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В. М. Желіховський. – Київ : КНТ, 2006. – 280 с. – (Серія: Нац. і міжнар. безпека).

7. Османов Ж.Д. Система угроз экономической безопасности национального хозяйства в современных условиях хозяйствования / Ж.Д. Османов, А.В. Константинов // Лесотехнический журнал. – 2015. – № 1. – С. 250–264.

8. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / под ред. Е.А. Олейникова. – М., 2007. – 288 с.

9. Сень Р. Ю. Досвід іноземних країн у сфері розслідування кіберзлочинів / Руслан Юрійович Сень // Актуальні питання діяльності правоохоронних органів у сфері протидії кіберзлочинності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 12 листоп. 2014 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : Права людини, 2014. – С. 192–194.

Ковтунович Тетяна Олександрівна,
студентка групи ПМФ-19-1
Науковий керівник:
Касьяненко Любов Михайлівна,
д.ю.н, професор, професор кафедри фінансового права Університету ДФС України

ГОЛОВНІ ВИКЛИКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Децентралізація владних та фінансових повноважень держави на користь місцевого самоврядування є однією з найбільш визначальних реформ з часів української незалежності. Розпочавшись у 2014 році, зараз реформа знаходиться на завершальному етапі – на законодавчому рівні встановлено новий адміністративний устрій, і після проведення чергових місцевих виборів 25 жовтня 2020 року Україна в Україні почнуть функціонувати оновлені територіальні громади. Саме час підвести підсумки та встановити головні досягнення, а також виявити основні проблеми, які виникають під час реалізації реформи.

Аналіз останніх досліджень. Бюджетна децентралізація є об'єктом дослідження як в юридичній, так і в економічній літературі. Питанням реалізації політики фінансової децентралізації приділено увагу у працях багатьох вітчизняних учених, таких як Я. Арабчук, Г. Возняк, М. Коніна, І. Луніна, Н. Слободянюк, І. Устинова та ін. Дослідженням нормативно-правового забезпечення у сфері діяльності територіальних громад в Україні займалися такі вітчизняні вчені, як Н. Гончарук, Р. Гришко, С. Серьогін, Д. Скупченко, Л. Сухарська та та деяких інших.

Метою даної статті є правовий аналіз основних результатів бюджетної децентралізації в Україні (з урахуванням європейського досвіду у цій сфері), виявлення проблем проведення децентралізації і розроблення рекомендацій щодо їх розв'язання в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Розвиток України як незалежної держави з європейськими цінностями потребує підвищення якості державного управління у різних сферах економічної політики, формування ефективного місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади та бюджетної системи. Сучасні інститути децентралізованого управління, як свідчить міжнародний досвід, забезпечують краще виконання функцій держави і ефективніше надання суспільних благ та послуг.

Згідно «Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» [1], метою політики у сфері децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація у повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування через створення системи об'єднаних територіальних громад. Реформа проводиться для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Головним стратегічним завданням модернізації системи державного управління та територіальної організації влади, яка сьогодні здійснюється, є формування ефективного місцевого самоврядування, створення комфортних умов для проживання громадян, надання їм високоякісних та доступних публічних послуг. Досягнення зазначених цілей неможливе без належного рівня економічного розвитку відповідних територій, їх фінансового забезпечення і достатніх джерел для наповнення місцевих бюджетів [2, с.123].

Саме фінансовий аспект є одним із найсуттєвіших, від якого, у великій мірі, залежить успішність функціонування об'єднаних територіальних громад. Наявність економічно активних суб'єктів підприємницької діяльності, достатня кількість кваліфікованих трудових ресурсів, розвинена промислова та соціальна інфраструктура – все це та багато іншого є основою для успішного розвитку громади. Ефективне місцеве самоврядування та забезпечення ним поступального соціально-економічного розвитку відповідних територій має супроводжуватися збільшенням ресурсної та фінансової бази. Децентралізовані по-

вноваження мають бути забезпечені відповідним ресурсом для якісного виконання.

Реформа децентралізації в Україні розпочалался у 2014 році, і зараз ми вперше за роки незалежності підійшли безпосередньо до втілення реальних кроків щодо перерозподілу повноважень на користь регіонів і місцевої влади. Реформа міжбюджетних відносин та зміни до податкового законодавства, зокрема:

1) сприяли підвищенню рівня фінансового забезпечення місцевих бюджетів;

2) забезпечили формування нових прогресивних відносин в управлінні бюджетними ресурсами;

3) створили умови для мотивації органів місцевого самоврядування до нарощування дохідної бази місцевих бюджетів.

Об'єднані громади здобули повноваження та ресурс, які мають міста обласного значення, зокрема – зарахування до місцевих бюджетів ОТГ 60% податку на доходи фізичних осіб на власні повноваження. Окрім того, на місцях повністю залишаються надходження від податків: єдиного податку, податку на прибуток підприємств, та податку на майно (нерухомість, земля, транспорт).

До того ж, ОТГ мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом (до реформи прямі відносини мали лише обласні та районні бюджети, бюджети міст обласного значення), для виконання делегованих державою повноважень їм надаються відповідні трансферти (дотації, освітня та медична субвенції, субвенція на розвиток інфраструктури громад тощо). Законодавчі зміни також надали право органам місцевого самоврядування затверджувати місцеві бюджети незалежно від дати прийняття закону про Державний бюджет.

Такі покращення дали помітні результати. Власні доходи місцевих бюджетів з 2014 по 2019 рік збільшилися на близько 200 млрд. грн. (з 68,6 млрд. грн. до 267 млрд. грн). Це – реальний інструмент впливу на досягнення результату та відповідальність за довіру громад.

У 2020 році ми вийшли на абсолютно європейську форму місцевого самоврядування в частині фіскальної децентралізації, коли кожна місцева рада має усі права і зобов'язана приймати рішення стосовно наповнення своїх бюджетів та фінансування видатків.

У рамках реалізації основного етапу децентралізації державної влади та реформи місцевого самоврядування завершується процес

формування адміністративно-територіального устрою базового та субрегіонального рівня.

Зокрема, 12 червня 2020 р. Уряд на основі Перспективних планів, які створювалися в рамках виконання Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» обласними державними адміністраціями, визначив адміністративні центри та затвердив території територіальних громад (адміністративний устрій базового рівня), виконуючи Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад». 17 липня 2020 р. Верховна Рада України ухвалила Постанову №3650 "Про утворення та ліквідацію районів", якою реформується субрегіональний рівень адміністративно-територіального устрою України. Замість наявних в Україні 490 районів створюється 136 укрупнених. Планується, що формування районних бюджетів здійснюватиметься за рахунок:

1) власних доходів:

1.1. податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, засновником яких є райрада,

1.2. плата за ліцензії та сертифікати господарської діяльності, що видані РДА,

1.3. орендна плата за користування майном, що перебуває в комунальній власності, засновником яких є райради;

1.4. орендна плата за водні об'єкти, що надаються РДА та райрадами (до розмежування між громадами)

1.5. інші доходи.

2) дотацій та субвенцій, які можуть спрямовуватися з інших бюджетів.

У структурі доходів місцевих бюджетів, місцеві податки і збори становлять у середньому до 35%, а решта – це надходження загальнодержавних податків і зборів.

Мінфін переконаний, що через запровадження нової моделі міжбюджетних відносин, середньострокового бюджетного планування на державному та місцевому рівнях, ефективного адміністрування податків і зборів, нового адміністративно-територіально устрою базового та субрегіонального рівнів частка таких доходів у найближчі 3 роки становитиме до 70%.

Відповідно, у Державному бюджеті України на 2021 рік має бути запроваджено дворівневу модель міжбюджетних відносин та вста-

новлено взаємовідносини між держбюджетом та 1 470 бюджетами територіальних громад. Незважаючи на те, що адміністративний устрій України було змінено, реформа децентралізації продовжується, адже необхідно внести зміни до багатьох нормативно-правових актів, в перш чергу, до Конституції України, а також до Бюджетного кодексу, Закону України «Про місцеве самоврядування», Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та інших.

Незважаючи на те, що нова система міжбюджетних відносин має безліч переваг, хотілося б наголосити, що бюджетно-фінансова сторона децентралізації має і свої недоліки. Зокрема, досі залишається несправедливим розподіл ПДФО, адже цей податок сплачується до місцевого бюджету за місцем реєстрації юридичної особи - підприємства. Тобто склалась така ситуація, що жителі певної територіальної громади, котрі працюють за її межами, підтримують розвиток іншої громади, у якій зареєстроване підприємство, але водночас самі працівники отримують соціальні послуги (освітні, медичні, культурні) в громадах, де фактично проживають. Тож, на мою думку, необхідно працювати в напрямку законодавчого врегулювання даної проблеми.

Одним із важливих напрямків для вдосконалення існуючої системи міжбюджетних відносин є зменшення частки субвенцій в доходах громад і збільшення частки власних надходжень, зокрема, доходи, які є платою користувачів за блага та послуги, що надаються на рівні територіальних громад. За рахунок плати споживачів, наприклад, у Польщі та Угорщині фінансується понад 9% видатків місцевих бюджетів, у Словаччині та Словенії – близько 14%, у Фінляндії – 21%, у Греції – 30%. В Україні такі доходи у 2011–2014 рр. забезпечували фінансування 4,1–4,6% видатків місцевих бюджетів, у 2015 р. – 5,5%. У багатьох країнах Європи успішно продовжується пошук місцевими органами влади додаткових фінансових ресурсів, зокрема у таких сферах, як переробка сміття домогосподарств, місця для паркування, догляд за дітьми, позакласні заняття, ефективніше використання спортивних і культурних об’єктів, використання міського транспорту, надання послуг з охорони здоров’я, опіка над людьми похилого віку тощо. Тож на мою думку є сенс перейняти такий досвід і застосувати в Україні.

Також існує доволі неефективна система адміністрування податків. Україні варто перейняти досвід Польщі, де ОМС наділені повноваженням адміністрування місцевих податків. Адже це набагато ефективніша модель, ніж в Україні, де місцеві податки адмініструють ор-

гани ДПС. Тож маємо надію, що за певний час ми зможемо зробити бюджетно-фінансову складову реформи більш функціональною.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що хоч реформа бюджетної децентралізації і має безліч недоліків, однак в загальному її можна вважати однією з найбільш успішних, це підтверджують також і міжнародні експерти.

За умови проведення бюджетної децентралізації:

1) відкриваються додаткові можливості щодо формування місцевих бюджетів;

2) збільшується свобода у використанні коштів органами місцевого самоврядування;

3) зростає активність ініціатива місцевої влади;

4) посилюється відповідальність за вирішення місцевих проблем;

5) посилюється контроль за виконанням бюджету

6) підвищується результативність трансфертної політики;

7) проводиться ефективне фінансове вирівнювання.

Реформа адміністративно-територіального устрою уже майже завершена, але вона є лише маленькою частиною реформи децентралізації. Законодавчо не врегульовано, як будуть функціонувати новостворені громади, не внесено зміни до Конституції (хоча це один із основоположних моментів) , Бюджетного кодексу та багатьох інших нормативно-правових актів. І чи встигнемо ми до 2021 року законодавчо врегулювати всі незакриті питання – під великим сумнівом. Наш законодавчий процес не сприяє оперативності, тому в кінці року неминуче нас чекають невизначеність, затягування з розглядом Закону про Державний бюджет на 2021 рік.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» : Указ президента України від 12.01.2015 № 5. URL: http://zakon3.rada.-gov.ua/laws/show/5/2015.

2. Нечипоренко А.В. Теоретичні аспекти бюджетної децентралізації місцевого самоврядування в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6(2). С. 122–125.

3. «Бюджетна децентралізація: ключові виклики та досягнення» від 27 липня 2020 р. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/-2020/07/24/663318/

Лихолат Яна Андріївна
студентка групи ПМФ-19-1
Науковий керівник:
Мацелик Тетяна Олександрівна
д.ю.н., доцент кафедри фінансового права

БЕЗНАДІЙНИЙ ПОДАТКОВИЙ БОРГ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ ТА СПИСАННЯ

Одним з важливих завдань податкової політики є забезпечити функціонування такої податкової системи, яка спроможна не тільки задовольняти фінансові інтереси держави за рахунок податкових надходжень, але створювати належні умови для оподаткування. На сьогодні недоліки організаційного та процесуального механізмів адміністрування податків зумовлюють інші негативні явища в сфері оподаткування, в тому числі виникнення податкового боргу та визнанняого безнадійним. Податковий борг в обов'язковому порядку перебуває на обліку в контролюючих органах і підлягає стягненню у визначені законодавством строки, а визнанняого безнадійним є фактом остаточного списання такого боргу і звільнення платника податків від будь-яких обов'язків.

Відповідно до податкового законодавства «загальними підставами визнання податкового боргу безнадійним є:

1. податковий борг платника податку, визнаного в установленому порядку банкрутом, вимоги щодо якого не були задоволені у зв'язку з недостатністю майна банкрута;

2. податковий борг фізичної особи, яка:

- визнана у судовому порядку недієздатною, безвісно відсутньою або оголошена померлою, у разі недостатності майна, на яке може бути звернуто стягнення згідно із законом;
- померла, у разі недостатності майна, на яке може бути звернуто стягнення згідно із законом;
- понад 720 днів перебуває у розшуку.

3. податковий борг платника податків, стосовно якого минув строк давності, встановлений цим Кодексом;

4. податковий борг платника податків, що виник внаслідок обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин);

5. податковий борг платника податків, щодо якого до Державного реєстру внесено запис проого припинення на підставі рішення суду, а для банків - на підставі рішення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про затвердження звіту про завершення ліквідації банку або рішення Національного банку України про затвердження ліквідаційного балансу, ухвалення остаточного звіту ліквідатора і завершення ліквідаційної процедури» [1].

Ємельянова О. О. вважає, що в податкових правовідносинах активну позицію може займати як платник податків, так і контролюючий орган та стверджує, що «активна участь платника податків має місце у разі виникнення податкового боргу внаслідок обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин). На платника податків покладається обов'язок з доказування власної правоти та фактичної об'єктивної неможливості виконання податкового обов'язку, що призвело до виникнення податкового боргу» [2; с.121]. В інших випадках контролюючі органи самостійно приймають рішення про списання безнадійної податкової заборгованості на підставі даних інформаційних автоматизованих систем.

Процесуальні аспекти визнання податкового боргу безнадійним таого списання регламентовані Порядком списання безнадійного податкового боргу платників податків, затвердженим наказом Міністерства доходів і зборів України від 10.10.2013 № 577. Відповідно до положень нормативно-правового акту «списанню підлягає також розстрочений (відстрочений) податковий борг (у тому числі нараховані на такий податковий борг проценти), який визнано безнадійним. Рішення про списання розстроченого (відстроченого) податкового боргу, який визнано безнадійним у повному обсязі, є підставою для прийняття рішення про скасування розстрочення (відстрочення) та дострокового розірвання договору, укладеного з таким платником податків. Якщо списанню підлягає лише частина визнаного безнадійним розстроченого (відстроченого) податкового боргу, то відповідні зміни вносяться в установленому законодавством порядку до договору про розстрочення (відстрочення)» [3].

У зв'язку з проведення процедури банкрутства суб'єкт господарювання повинен виконати всі боргові зобов'язання перед кредиторами, тому розраховувати на повернення суми податкового боргу в

повному обсязі фактично не приходиться. За новими правилами порушення справи про банкрутство може ініціювати не тільки суб'єкт господарювання, але контролюючий орган, якщо існує реальна підозра про неможливість стягнення податкового боргу. В більшості країн відповідальними особами за зобов'язаннями юридичної особи також вважають її засновників або безпосередньо учасників. Відтак, «заборгованість, що залишається після виконання засновниками (учасниками) своїх зобов'язань щодо юридичної особи, яка ліквідується, визнається безнадійною заборгованістю і списується в порядку, встановленому податковим законодавством» [4]. Така практика є частково прийнятною і для України, у випадках ліквідації платника податків, не пов'язаної із банкрутством, а тому: «у разі якщо внаслідок ліквідації платника податків частинаого грошових зобов'язань чи податкового боргу залишається непогашеною у зв'язку з недостатністю майна, така частина погашається за рахунок майна засновників або учасників такого підприємства, якщо вони несуть повну або додаткову відповідальність за зобов'язаннями платника податків згідно із законом, у межах повної або додаткової відповідальності» [1]. Відповідна позиція є характерною для юридичних осіб приватної форми власності або фізичних осіб – підприємців, оскільки безнадійна податкова заборгованість державних або комунальних підприємств підлягає списанню на загальних підставах.

Враховуючи те, що суб'єкт господарювання організовує та здійснює певний вид діяльності та є відповідальним за її результат, важливим аспектом вважається можливість передбачити настання ризикових ситуацій. Тому, на нашу думку, необхідно внести зміни до кримінального законодавства та законодавства, що передбачає адміністративну відповідальність в частині визначення відповідальності засновників юридичної особи, які своїми діями створюють загрозу суспільному та державному правопорядку (ненадходження відповідних сум податкового боргу до бюджету певного рівня, що в результаті відображається у обмеженні фінансових ресурсів, які спрямовуються на задоволення суспільних потреб). При цьому, вид відповідальності має залежати від обсягу податкової заборгованості, яка визнається безнадійною, а також від форми вини суб'єкта (на виникнення податкової заборгованості можуть впливати як і об'єктивні, так і суб'єктивні фактори). В основному, реалізація такого нововведення

буде здійснювати морально-психологічний вплив на платників податків та дозволить сформувати загальну думку про значущість податків для держави та суспільства в цілому.

Крім цього, на сьогодні важливим аспектом є забезпечення належного контролю за процесом реєстрації та безпосередньо діяльністю суб'єктів господарювання, які можуть мати статус, так званого, фіктивного підприємства. Такі суб'єкти, зазвичай, організовують нелегальну діяльність або взагалі існують тільки «на папері», не сплачують податки, а всі податкові зобов'язання щодо погашення податкового боргу фактично вважаються недійсними та підлягають списанню.

Щодо безнадійної податкової заборгованості фізичних осіб, то податковим законодавством передбачена можливість переведення податкового боргу на третіх осіб, зокрема: «відповідальними особами за погашення податкового боргу стосовно фізичної особи, яка померла або визнана судом безвісно відсутньою або оголошена померлою чи визнана недієздатною є особи, які вступають у права спадщини або уповноважені здійснювати розпорядження майном такої особи» [1]. В таких випадках передбачити юридичну відповідальність за несплату податкового боргу неможливо, а відтак за фізичною особою, визнаною судом безвісно відсутньою, залишається відповідний податковий обов'язок, якщо стане відомо про її фактичне місцезнаходження.

«З метою уникнення випадків визнання податкової заборгованості безнадійною деякі податкові адміністрації також мають повноваження за певних обставин переводити податкове зобов'язання з податкового боржника на третю сторону. Наприклад, податкові адміністрації у Сполучених Штатах і Канаді можуть утримувати кошти з бізнесменів, які особисто відповідають за несплату податків, зібраних від працівників або клієнтів, таких як податок з доходів фізичних осіб (PAYE), внески на соціальне забезпечення та ПДВ. Як правило, це поширюється на податки, які були зібрані на користь цільових фондів» [5; с.167].

Цікавим для України є досвід Туркменістану щодо управління податковим боргом, а саме: «списання боргових зобов'язань щодо податку, штрафних санкцій та пені Президентом країни. Запозичення такого зарубіжного досвіду сприяло б проведенню процедури очищення бази податкових боргів від безнадійних сум заборгованостей, які не можуть отримати статусу податкового боргу та, власне, бути списаними на інших підставах як безнадійні до

стягнення, але водночас є такими по своїй суті, а також дало б змогу реально оцінити суми податкових боргів, які буде повернуто до держбюджету» [4].

Отже, безнадійним податковим боргом вважаються фактичні суми грошового зобов'язання платника та додатково нарахованих штрафних санкцій та пені, які через певні об'єктивні або суб'єктивні причини не можуть бути зараховані до державного або місцевого бюджету та підлягають списанню. Щокварталу контролюючі органи приймають рішення про списання значних сум, які могли б спрямовуватись на реалізацію програм суспільно-економічного розвитку, фінансування соціальних виплат тощо.

З метою попередження випадків визнання податкового боргу безнадійним необхідно:

1. посилити відповідальність боржників, зокрема це стосується суб'єктів господарювання;

2. скоординувати діяльність контролюючих органів щодо управління податковим боргом:

- забезпечити систематичний контроль за фінансовим станом платників податків, які вже мають або мали податковий борг;
- удосконалити механізм стягнення податкової заборгованості;
- здійснювати списання безнадійного боргу не щоквартально, а щомісячно, що дозволить контролюючим органам зменшити навантаження; уникнути додаткових фінансових затрат, спрямованих на стягнення податкового боргу.

3. налагодити взаємодію між органами державної влади щодо оперативного обміну інформацією, проведення заходів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 10.09.2020 р.)

2. Ємельянова О. О. Безнадійний податковий борг: актуальні проблеми визнання та погашення. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право.* - 2016. - № 1. - С. 119-124.

3. Порядок списання безнадійного податкового боргу платників податків: затв. наказом Міністерства доходів і зборів України від 10.10.2013р. № 577. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1844-13 (дата звернення: 09.09.2020 р.)

4. Мороз Я. Зарубіжний досвід стягнення податкової заборгованості. URL: http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/7020 (дата звернення: 10.09.2020 р.)

5. Трубіна М.В. Списання безнадійного податкового боргу: зарубіжний досвід. Протидія мінімізації сплати податків: світовий досвід та практика України: збірник матеріалів ІІ науково-практичного круглого столу (м. Ірпінь, 16–17 травня 2019 р.). Ірпінь: НДІ фіскальної політики, 2019. С. 164-167.

Падалко Олеся Романівна,
Студентка групи ПМФ-19-1
Науковий керівник:
Мацелик Тетяна Олександрівна,
д.ю.н., доцент, професор кафедри фінансового права

ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ ТА ПЛАТІЖНІ ЗАСОБИ ЯК ОБ'ЄКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ, ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Постановка проблеми. Трансформація економічних відносин та економічної системи в цілому з адміністративно-командної до ринкової, що почала відбуватися в Україні з часів проголошення її незалежності, справила величезний вплив і на фінансову систему держави , зокрема на появу різних за своєю сутністю і спрямованістю функціонування платіжних систем.

Так, останнім часом виникають нові формиа розрахунків, інноваційні технології в розрахунках, що потребують удосконалення існуючих та впровадження невідомих раніше платіжних систем, які були б спрямовані на забезпечення реалізації цих технологій. Отже, постає питання про необхідність їх наукового аналізу. У зв'язку з цим важливою складовою дослідження платіжних систем є їх класифікація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо виокремлення платіжних систем та платіжних засобів як об'єктів правового регулювання, їх класифікації досліджено в працях таких науковців, як: Адабашев, Т. , Біломістна І., Кравцова Г., Кравцов Е., Кузьменко Г., Лук'янов В., Потапов А., Спірін Є.

Постановка завдання. Мета роботи полягає в дослідженні платіжних систем та платіжних засобів як об'єктів правового регулювання, їх класифікації

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність класифікації платіжних систем обумовлюється тим, що вона надає змогу, крім загальних ознак, притаманних усім платіжним системам, визначити специфічні риси кожного виду платіжних систем. Класифіка-

ція полегшує визначення місця і ролі конкретної платіжної системи; допомагає встановити найбільш важливі якості платіжних систем, сприяє їх більш глибокому пізнанню; дає змогу робити обґрунтовані прогнози стосовно шляхів подальшого розвитку платіжних систем; сприяє вдосконаленню платіжних систем тощо [1].

Платіжні системи, засновані на використанні платіжних карток в Україні, класифікують таким чином:

– міжнародна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжноїа системи, у тому числі з однієї країни в іншу;

– внутрішньодержавні платіжні системи: внутрішні міжбанківські та локальні системи, упроваджені вітчизняними банками, що ґрунтуються на технологіях, подібних до тиха, що застосовуються в міжнародних платіжних системах та інших технологіях; Національна система масових електронних платежів (НСМЕП) [2].

Цікаву позицію відстоює В. Лук'янов, який при класифікації платіжних систем використовує такий критерій, як форма власності. Наого думку, форма власності, на якій базується платіжна система, відображає , з одного боку, її правовий статус, а з другого – сферу можливого поширення та впливу. У цьому сенсі він уживає термін «внутрішньодержавна (національна) платіжна система». При цьому власником, базовим оператором та центральною розрахунковою інституцією є центральний (національний) банк, який згідно з чинним законодавством забезпечує надійність, стабільність, ефективність внутрішньо-державної платіжної системи і гарантує функціонування в режимі національної безпеки [3].

Але не можна ототожнювати внутрішньо-державні платіжні системи із національними, як не можна поєднувати в один-два різні критерії класифікації: форму власності платіжної системи та її правовий статус і сферу можливого поширення та впливу. Про національну платіжну систему як внутрішньодержавну в цьому контексті можна говорити лише в значенні того, що її платіжна організація є резидентом та пов'язана з країною, у якій вона має місцезнаходження. Прихильником класифікації платіжних систем залежно від форми власності також є А. Потапов. За цим критерієм він поділяє платіжні системи на державні та приватні [4].

Г. Кравцова зазначає, що поняття форми власності стосовно платіжних систем відображає правовий статус її власника та оператора, тобто показує, кому належать права розпорядження та управління системою [5].

Ще однією класифікацією платіжних система є критерій значущості, що передбачається у п. 10 Постанови Національного банку України «Про затвердження Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні» від 28.11.2014 № 755. Відповідно до якого, значущі платіжні системи - платіжні системи, які віднесені Національним банком до категорії системно важливих, соціально важливих або важливих відповідно до визначених цим Положенням критеріїв важливості платіжних систем [6].

До системно важливих платіжних систем Національний банк України відносить ті платіжні системи, які відповідають хоча б одному з критерії вважливості платіжної системи, що визначені в положенні про нагляд, а саме:

1) платіжна система забезпечує проведення міжбанківських переказів, частка яких становить більше ніж 10% від загальної суми переказів, виконаних у країні системами міжбанківських розрахунківа та через кореспондентські рахунки банків, відкриті в інших банках України;

2) платіжна система здійснюєа перекази коштів за правочинами з державними цінними паперами на відкритому ринку;

3) платіжна система забезпечує врегулювання зобов’язань учасників, які виникають в інших платіжних системах.

Національний банк України визнає платіжну систему соціально важливою платіжною системою в разі її відповідності хоча б одному з таких критеріїв важливості платіжної системи:

1) платіжна система здійснює внутрішньодержавніа перекази коштів та транскордонні перекази коштів, частка яких перевищує 10% від загальної суми переказів, виконаних системами переказу коштів, створених резидентами та нерезидентами;

2) платіжна система здійснює операції з використанням електронних платіжних засобів, частка яких перевищує 10% від загальної суми операцій, виконаних системами роздрібних платежів на території України.

Національний банк України визнає платіжну систему важливою платіжною системою в разі її відповідності хоча б одному з таких критеріїв важливості платіжної системи:

1) платіжна система забезпечує проведення міжбанківських переказів, частка яких становить від 5 до 10% від загальноїа суми переказів, виконаних у країні системами міжбанківських розрахунків та через кореспондентські рахунки банків, що відкриті в інших банках України;

2) платіжна система здійснюєа внутрішньодержавні перекази коштів та транскордонні перекази коштів, частка яких становить від 5 до 10% від загальної суми переказів, виконаних системами переказу коштів, створеними резидентами та нерезидентами;

3) платіжна система здійснює операції з використанням електронних платіжних засобів, частка яких становить від 5 до 10% від загальної суми операцій, виконаних системами роздрібних платежів на території України;

4) платіжна система здійснює внутрішньодержавні перекази коштів, частка яких становить більше ніж 5% від загальноїа суми внутрішньодержавних переказів коштів, виконаних системами переказу коштів, створеними резидентами та нерезидентами;

5) платіжна система здійснює транскордонні перекази коштів, частка яких становить більше ніж 5% від загальної суми транскордонних переказів, виконаних системами переказу коштів, створеними резидентами та нерезидентами.

Повноваженнями щодо реєстрації платіжних систем наділений Національний банк України відповідно до Постанови Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури» від 04.02.2014 № 43 [7].

Виходячи з вищевикладеного можна зазначити, що при розгляді правового регулювання платіжних систем та платіжних засобів для досконального вивчення питання необхідно виокремити класифікацію платіжних систем та платіжних засобів. Основною класифікацією платіжних систем є їх поділ на внутрішньодержавні та міжнародні платіжні системи, проте можуть застосовуватись і інші категорії класифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адабашев, Т. К. До питання класифікації платіжних систем, що функціонують в Україні. Вісник Національного університету Юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право №2. 2013 с. 142.

2. Біломістна І. І., Спірін Є. І. Нормативно-правові засади регулювання ринку банківських платіжних карток в Україні. Вісник Університету банківської справи Національного банку України, 2013, №1, с.169-173.

3. Лук'янов В. С. Національна платіжна система: поняття, ключові принципи організації і базові функції . Актуальні проблеми економіки, 2009. №12. с. 162.

4. Потапов А. А. Формирование и развите платежной системы: автореф. дис. … канд. экон. наук : 08.00.10 / А. А. Потапов. – СПб., 2008. – 18 с.

5. Деньги, кредит, банки : учебник / Г. И. Кравцова, Г. С. Кузьменко, Е. И. Кравцов и др. ; под ред. Г. И. Кравцовой. – Минск : БГЭУ, 2003. – 527 с.

6. Правління національного банку україни, Постанова від 28.11.2014 №

755 «Про затвердження Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0755500-14#Text

7. Правління національного банку України, Постанова Про затвердження Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-14#Text

Погребицький Денис Юрійович
студент групи ПМФ-19-1
Науковий керівник:
Аністратенко Юлія Ігорівна,
д.ю.н., професор кафедри фінансового права

СТАН РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ВАЛЮТ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

Постановка проблеми. У час світових фінансових криз та економічних потрясінь, воєнних протистоянь та нестабільності для будь-якої країни досить гострим залишається питання міцності та стабільності національної валюти. Знецінення грошової одиниці зменшує купівельну спроможність та негативно відображається на рівні доходу населення. Девальвація підриває рівень довіри до центрального банку (регулятора) та змушує шукати альтернативу готівковим розрахункам. На нашу думку, такою альтернативою може стати нове покоління безготівкових розрахунків, а саме – електронна валюта біткоін.

Аналіз останніх публікацій. Поняття « електронна валюта» з'явилося не так давно, проте і нтерес до цього явища, що претендує на роль грошей нового покоління, постійно зростає. Актуальність та сутність електронних валют досліджується як вітчизняними вченими (В.М. Геєць [3], Л.Н. Рябіна [5] та ін.) так і закордонними науковцями (А. Галова [2], Є.А. Кузнєцова [4], О. Сачковська [6], В.І. Тарасов [7] та ін.).

Мета дослідження. П олягає у визначення переваг та недоліків електронної валюти та прогнозуванні формату світових розрахунків у майбутньому.

Основні результати дослідження. Біткоін з'явився 3 січня 2009 року з легкої руки розробника чи групи під псевдонімом Сатоші Накомото, який виклав у

відкритий доступ програмний код, що дав можливість без посередників, без комісій, анонімно, без участі держави переводити кошти [2].

У 2012 р. Європейський центральний банк описав біткоін як « вид нерегульованих цифрових грошей, які випускаються і контролюються його розробниками , використовуються та приймаються серед членів певного віртуального співтовариства» [10].

Віртуальні валюти виражають цифрову вартість, яка може бути використана для торгівлі в мережі Інтернет та виконує функції обміну, розрахунку та заощадження.

На нашу думку, крипотовалюта біткоін заслуговує на особливу увагу, оскільки вона відрізняється від інших, раніше створених електронних валют. Віртуальна валюта виступає цифровим представленнями нної віртуальної валюти або електронних грошей. І снує три типи віртуальних валют:

- закриті;
- віртуальні валюти з односпрямованим потоком;
- віртуальні валюти з двонаправленим потоком.

Закрита віртуальна валюта фактично не прив'язана до реального сектору економіки. Вона призначена для оплати віртуальних товарів чи послуг, наприклад, віртуальні ігри, та не може використовуватися за межами віртуального товариства. Прикладом є World of Warcraft (WoW) Gold, що використовується в однойменній комп'ютерній грі.

Віртуальна валюта з односпрямованим потоком. Таку валюта можна придбати за спеціально встановленим курсом за «реальну» валюту, проте не можна за тим же курсом обміняти у зворотньому напрямку. Основне призначення – оплата віртуальних товарів чи послуг, проте деякі з них дозволяють оплачувати реальні товари та послуги. Прикладом є Facebook Credit, Amazon Coins, Nintendo Points, бонуси для пасажирів, що часто користуються послугами певної авіакомпанії.

Віртуальна валюта з двонаправленим потоком. Таку валюту можна продавати та купувати за певним обмінним курсом. Призначення цієї валюти – оплата реальних та віртуальних товарів та послуг. Прикладом є Linden dollars, bitcoin [7].

Користувачами bitcoin є фізичні або юридичні особи, які використовують віртуальні валюти як інвестиції для купівлі реальних або віртуальних товарів та здійснення переказів. Придбати bitcoin можна в спеціальних обмінниках, що представляють собою фізичних або юридичних осіб, які займаються бізнесом з обміну віртуальної валюти на реальну валюту, і нші кошти або форми віртуальних валют. Зазначимо, що появу біткоіна визначив швидкий розвиток Інтернету, а також зростаючі в геометричній прогресії потужності комп'ютерів [8].

Ми вважаємо, що основними прогнозними рисами bitcoins є:

1. Вони володіють вартістю та можуть використовуватися для платежів.

2. Наявність bitcoins зменшує потребу в банківських установах для здійснення переказів та зберігання коштів.
3. Bitcoins дозволяють купувати товари та послуги в Інтернеті, при цьому кількість покупців та продавців, що використовують електронну валюту, зростає.

У разі відкладення bitcoins можна очікувати на збільшення їх вартості.

5. Bitcoins є повністю анонімними.
6. Bitcoins є першою децентралізованою електронною валютою, яка не контролюється жодною організацією або урядом.
7. Bitcoin дає можливість здійснювати перекази по всьому світу без додаткових комісійних та зборів на користь тих, хто має відповідний гаменець. Станом на 27.04.2014 в обігу знаходилося 12,9 млн bitcoins. Проте слід відзначити, що обмінний курс досліджуваної нами електронної валюти зазнає значних коливань. 25 квітня 2010 р., коли офіційно були випущені перші 1000 bitcoins, вартість кожної електронної монети складала 0,3 цента. А вже за 4 роки ціна одного bitcoin перевищила 1100 дол. США. Основною причиною росту курсу став спекулятивний попит на електронну валюту у Китаї. У травні 2014 р. офіційний курс 1 bitcoin (BTC) дорівнював приблизно 608 дол. США [9].

Отже, виділимо основні переваги електронної криптовалюти.

По-перше, можливість користувачів самостійно відправляти платежі, завіривши їх достовірність за допомогою криптографічного підпису.

По-друге, комісія за здійснення переказу не фіксується та визначається ринком. На сьогодні вона становить менше 1 дол. США.

По-третє, bitcoins та інші віртуальні валюти забезпечують анонімність трансакцій, оскільки електронні адреси не містять і нформації про їх власників.

По-четверте, bitcoins створюються спільними діями багатьох учасників і не залежать від одного або декількох з них. А швидкість, з якою здійснюється операція, повністю унеможливлює втручання третіх сторін або ймовірність афер.

По-п’яте, абсолютна децентралізація. Центральні банки не займаються емісією електронних валют та не мають жодного впливу на їх курс.

По-шосте, надійність електронної валюти та низькамовірність девальвації, що спричинене неможливістю здійснення додаткової емісії [6].

Ми вважаємо, що виникнення електронних валют у першу чергу зумовлене нагальною потребою здійснювати дешевий та швидкий переказ коштів без посередництва, оскільки для великої кількості населення офіційні банківські канали є недоступними та дорогими.

Проте електронна валюта має певні недоліки.

По-перше, з точки зору правоохоронних органів використання віртуальних валют представляє собою набагато більшу загрозу, ніж використання готівки. Відповідно, з'являються нові види афер та кіберзлочинності.

По-друге, однією з перешкод для розширення кола користувачів є складний процес включення в систему, що зумовлено відсутністю необхідних знань, досвіду та технічних навичок у значної частини населення.

По-третє, децентралізація електронної валюти фактично відстороняє центральні банки від виконання притаманних їм функцій. Відповідно, і довіра до такої валюти досить сумнівна.

Висновки. Проведені нами дослідження показують, електронна валюта має значний потенціал, щоб докорінно змінити сучасний фінансовий світ. На даний момент біткоін – це прорив у технологіях платіжних систем і фактично захисна резервна валюта на випадок нової глибокої фінансової кризи.

Сьогодні на ринку існує понад сто продуктів, подібних до криптовалюти. Проте, чи зможе біткоін або аналогічна електронна валюта замінити традиційні валюти, покаже час. Зазначимо, що явище само по собі не виникає, отже в цьому є певна необхідність, зумовлена часом. Ми вважаємо, події, що відбуваються у світових грошових відносинах, потребують кардинального переосмислення та принципово нового погляду на сутність сучасних грошей

.

Список використаних джерел:

1. Біткоін: гроші майбутнього, 2013 / URL: www.bitcoinme.ru (дата звернення 10.09.2020).
2. Галова А. Проблемы настоящего и будущего современ.ных денег / Банковский весник., 2014., №4., С. 28–32.

3. Геєць В.М. Нестабільність та економічне зростання., К.: Ін-т економічного прогнозування, 2000., 22 с.

4. Кузнецова Е.И. Деньги, кредит, банки., М.: Юнити, 2011., 432 с.

5. Рябина Л.Н. Деньги и кредит., К.: Центр учебной литературы, 2008., 602 с.

6. Сачковская О. Рынок электронных денег / Банковский весник, 2013 р., №23. – С. 3–7.

7. Тарасов В.И. Деньги, кредит, банки., Мн.: Мисанта, 2003., 512 с.

8. Украина и доллар: Мировой экономический кризис / URL: www.dengi-info.com (дата звернення 11.09.2020).

9. Электронные валюты или новый виток эволюции денег / URL: www.fxopen.com.ua (дата звернення 10.09.2020).

10. Электронные деньги в финансовой системе мира URL: www.yastr.com (дата звернення 11.09.2020).

Польовик Людмила Володимирівна
студентка групи ПМФ-19-1
Науковий керівник:
Білоус Віктор Тарасович
доктор юридичних наук, професор кафедри фінансового права

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАБІНЕТУ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ

Електронний кабінет платника податків є складовою електронного декларування та виконує функції покладені на нього. Електронне декларування пройшло декілька етапів розвитку, так після введення в кінці 2010 року в дію Податкового кодексу України та Закону України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами" розпочавсяого новий етап [1].

Електронний кабінет - це інформаційно-телекомунікаційна система, створена для забезпечення реалізації платниками податків та державними органами своїх прав та обов'язків, визначених Податковим Кодексом України, в електронному вигляді [2].

Правові аспекти електронного оподаткування досліджував А. Новицький. А. Новицький у своїй монографії дає визначення поняттю, а саме: "електронне оподаткування – це нормативно-врегульована, динамічна, економічно обґрунтована доцільна синтезована система автоматизованого встановлення податкового зобов'язання, визначення податкової бази, обліку платників податків, підготовки і подачі електронної звітності та інших складових адміністрування податків з метоюого упорядкування та вдосконалення, створення умов для подальшого перспективного розвитку інформаційних відносин у сфері оподаткування" [3].

Вчений розглядав напрями розвитку електронного оподаткування і виділив два основні, а саме: оподаткування у мережі Інтернет підприємницької діяльності для отримання прибутку, використовуючи новітні технології, електронних грошей, нематеріальних активів тощо; система інформації щодо подання податкової звітності.

Вибір щодо способів подання податкових декларацій платниками податків надає Податковий кодекс. Відповідно до пункту 49.3. ст. 49 податкова декларація може подаватися до органу державної податкової служби за вибором платника, одним із таких способів: особисто платником податків або уповноваженою на це особою; надсилається поштою з повідомленням про вручення та з описом вкладення; засобами електронного зв'язку в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації електронного підпису підзвітних осіб у порядку, визначеному законодавством [4].

Тільки обов'язкова електронна форма подачі податкової звітності вказувалась як виняток для платників податків, що належать до великих та середніх підприємств.

Підставою для розробки електронного сервісу – "Електронний кабінет платника податків" можна назвати спробу налагодження партнерських відносин між податковими органами та платниками податків.

Починаючи з 2013 року "Електронний кабінет платника податків" діяв в тестовому режимі. Спочатку було доступно два сервіси: "Податкова звітність" і "Розрахунки з бюджетом". До можливостей сервісу "Податкова звітність" належало забезпечення платників податків здійснювати електронне декларування через комп'ютерну мережу, а у сервіса "Розрахунки з бюджетом" - надання доступ до інформації, що стосувалася стану розрахунків платників податків з бюджетом.

Після 2015 року "Електронний кабінет платника податків" перейшов від тестового режиму до штатного іого послугами змогли користуватися як юридичні, так і фізичні особи - платники податків, а не тільки великих та середніх підприємств. На даний час "Електронний кабінет платника податків" дозволяє формувати та подавати податкову звітність з будь-якого комп'ютера, який підключено до мережі Інтернет.

Платник має змогу підготувати, заповнити надіслати звітність у електронному вигляді та одразу ж отримати квитанцію про прийняття (або неприйняття). Для зручності податкова звітність подається одним пакетом декларацій з усіма додатками, На кожен прийнятий пакет документів надсилається одна квитанція про прийняття декларації [5].

У 2016 році відбулося розширення функціоналу "Електронного кабінету платника податків". Так за допомогою "Електронного кабінету платника податків" було надано можливість подавати держав-

ними службовцями декларацій про доходи, сформувавши тим самим електронну систему декларування доходів державних службовців.

Важливою частиною регулювання електронного кабінету є визначенняого принципів. Відповідно до п. 42 прим. 1. 1 ст. 42 прим. 1 Податкового кодексу України електронний кабінет створюється та функціонує за такими принципами [4]:

прозорості - обов'язкового оприлюднення методології реалізації положень цього Кодексу в роботі електронного кабінету;

контрольованості - забезпечення можливості незалежної перевірки коректності роботи електронного кабінету через тестового платника (платників) на емуляторі, створеному на веб-сайті методолога електронного кабінету на предмет відсутності помилок у програмному забезпеченні, унеможливлення несанкціонованого втручання у роботу програмного забезпечення електронного кабінету, що означає порушення цілісності та автентичності вихідного програмного коду;

інтеграції із системами, що використовуються платниками податків, - у відкритому, вільному доступі розміщуються API програмного інтерфейсу для електронного обміну даними (EDI - Electronic data interchange);

своєчасності усунення технічних та/або методологічних помилок - забезпечення оприлюднення на офіційному веб-сайті методолога електронного кабінету реєстру технічних та/або методологічних помилок, виявлених платниками податків, технічним адміністратором та/або методологом електронного кабінету, із визначенням рівня критичності таких помилок та встановленням строків для їх усунення, інформування всіх користувачів електронного кабінету про факт виявлення технічної та/або методологічної помилки, а також про факт її усунення та відновлення роботи електронного кабінету в повному обсязі;

автоматизованості - максимальної автоматизації процесів створення, прийняття, оброблення, зберігання документів, оброблення та відображення даних (показників) документів та інших облікових даних платника податків;

повноти функціоналу - наявності такого інтерфейсу електронного сервісу, який забезпечує можливість реалізації прав та обов'язків платника податків, отримання документів, передбачених законодавством, та інформації, що стосується такого платника податків, онлайн (через Інтернет у режимі реального часу) або через програмний

інтерфейс (API), іншими засобами інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем;

спрощення процедури взаємодії платників податків та контролюючого органу та прискорення електронного документообігу між ними;

здійснення автоматизованого внесення до журналу всіх дій (подій), що відбуваються в електронному кабінеті, включаючи, зокрема, фіксацію дати і часу відправлення, отримання документів через електронний кабінет та будь-якої зміни даних, доступних в електронному кабінеті, за допомогою кваліфікованої електронної позначки часу;

заборони втручання, створення обмежень у функціонуванні та/або можливостей у використанні платниками податків електронного кабінету, що передбачені цим Кодексом;

пріоритетності документів, що надходять від державних, у тому числі контролюючих, органів, початок роботи в електронному кабінеті з автоматичного відкриття повідомлень, що надходять від державних органів, та/або блокування можливості надіслання документів платником податків до отримання таким платником податків документів, що надійшли доого електронного кабінету від державних органів.

Електронний кабінет платника податків виступає однією із декількох складових системи електронних податкових послуг. Становлення даної системи в Україні відбувалося поступово, і в результаті було досягнуто наступне: було створено веб-портал ДПС України; введено в дію “Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс” ІДД ДФС України; запроваджено широкий спектр електронних послуг для платників податків; організовано доступ користувачів сайту до видів інформаційних ресурсів; було розроблено та впроваджено електронний кабінет платника податків; розроблено дистанційне податкове супроводження ВПП через Центральний офіс.

Підсумовуюче вище сказане можна дійти висновку, що електронній кабінет платника податків пройшов декілька етапів розвитку. Головною метою для розробки “Електронний кабінет платника податків” виступало бажання податкових органів налагодити партнерські відносини із платниками податків.

А. Новицький відносив до системи електронного оподаткування: податкову звітність, автоматизацію адміністрування, повну ав-

томатизацію визначення податкового зобов'язання, протидія е-економічним деліктам, інші податкові відносини.

Створюється та функціонує електронний кабінет за багатьма принципами, а саме: прозорості, контрольованості, інтеграції із системами, що використовуються платниками податків, автоматизованості, повноти функціоналу і т.д.

Розвиток електронного кабінету платника податків не завершується, в майбутньому потрібно зосередити увагу на доступності даного сервісу для всіх користувачів, навіть у віддалених місцевостях. Для цього потрібно розвивати ІТ-сферу та оновлювати технічне забезпечення органів ДПС.

В України є приклади успішного зарубіжного досвіду використання електронного оподаткування в податковій сфері. На прикладі Естонії можна бачити взаємодію уряду та бізнесу в електронній сфері. Відносини між бізнесовими структурами і державними органами в Естонії перейшли в розряд віртуальних, а саме: сервіси Естонської Республіки спрямовані на розвиток бізнесу в країні, що становить 90 %; електронне урядування застосовується 92 % підприємств; майже всі банківських транзакцій, десь 99%, здійснюються он-лайн; через Інтернет подають 98 % податкових та митних декларацій. Наступним прикладом країни, що використовує електронне оподаткування є Російська Федерація. Сьогодні функціонують електронні сервіси, які входить до складу Міністерства фінансів РФ, на основі єдиної інформаційної бази Федеральної податкової служби, що дає змогу отримати цілий ряд послуг, не відвідуючи податкову інспекцію.

Тому головним кроком на шляху до ефективної діяльності електронного оподаткування залишається бажання та фінансування держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами : Закон України від 01.01.2011 р. № 2774-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001. - № 10, - ст. 44

2. Вступ. Електронний кабінет. URL: https://cabinet.sfs.gov.-ua/help/intro.html

3. Новицький А. М. Правове регулювання інституціоналізації інформаційного суспільства в Україні : монографія. Ірпінь [б. в.]: Національний університет державної податкової служби України, 2011. с. 251.

4. Податковий кодекс України: Закон України від 23.12.2010 р. №2856-V1 із змінами і доповненнями – К.: ДПС України, 2020, № 18, - 123 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

5. Сервіс, що надає можливість працювати з органами фіскальної служби дистанційно у режимі реального часу. URL: https://obolon.kyivcity.gov.ua/content/servis-shcho-nadaie-mozhlyvist-pracyuvaty-z-organamy-fiskalnoi-sluzhby-dystanciyno-u-rezhymi-realnogo-chasu.html

Рудакова Вікторія Володимирівна
студентка групи ПМФ-19-1
Науковий керівник:
Сластьоненко О.О.,
к.ю.н., доцент, с.н.с., доцент кафедри фінансового права

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНОГО РЕЖИМУ МИТНИЙ СКЛАД

На сучасному етапі існує розширений перелік підстав для застосування митного режиму митний склад у процесі реалізації різноманітних зовнішньоекономічних операцій. Питанням дослідження операцій у межах митних режимів займалися такі вчені: О. Алєксєєв, Д. Бахрах, К. Бережна, І. Іщук, І. Каромбович, С. Коляда, В. Ляшенко, А. Мостовий, Н. Осадча, П. Пашко. Однак, окремі питання функціонування митого режиму митний склад потребують додаткового дослідження.

Метою статті є аналіз функціонування режиму митний склад, визначення проблем застосування даного режиму та пошук шляхів їх вирішення.

Правовою основою функціонування митних складів (далі – МС) є Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18.05.1973 р. [1], Митний кодекс України (глави 20 та 61) [5], , Порядок надання складським об’єктам статусу «митний склад» та позбавлення такого статусу, затвердженого наказом МФУ від 16.07.2012 р. [3].

В розумінні законодавця, МС – це, не що інше, як митний режим, зона митного контролю та/або складський об’єкт, якому у встановленому законом порядку надано статус «МС» [5]. Вважаємо за необхідне наголосити, що – це об’єкт. Суб’єктом же є утримувач МС – суб’єкт господарювання (виключно резидент), у власності чи користуванні якого перебуває такий склад. Припинення діяльності митниці, зміна зони її діяльності не є перешкодою для продовження функціонування МС. В цьому разі центральним органом виконавчої влади, який організовує реалізацію державної митної політики, вносяться

зміни до Реєстру МС щодо зміни митниці, яка здійснює контроль за діяльністю МС.

Порядок видачі, переоформлення, зупинення дії та анулювання митницею дозволів суб'єктам господарювання на відкриття та експлуатацію МС регулюється Порядком надання складським об'єктам статусу «митний склад» та позбавлення такого статусу, затвердженого наказом МФУ від 16.07.2012 р. [3]. Надання складському об'єкту статусу «МС», а відтак відкриття та функціонування МС потребує отримання утримувачем МС (суб'єктом господарювання, у власності чи користуванні якого перебуває МС) відповідного дозволу, а відтак, - і прийняття митницею вердикту про отримання згоди на відкриття та експлуатацію МС шляхом видання відповідного наказу (п. 3.4. Порядку надання складським об'єктам статусу «митний склад» та позбавлення такого статусу) [3]. Дозвіл видається безоплатно та діє безстроково (ст. 411 МКУ) [5]. Відкриття та експлуатація МС відноситься до тих типів функціонування, контролювання за провадженням яких проводиться органами ДМСУ відповідно до ст. 404 МКУ. Набуття права на провадження зазначеної діяльності (відкриття та експлуатація МС) без отримання відповідного дозволу не допускається (ст. 405 МКУ). Це обов'язкова вимога, однак є і виняток з правила. Його передбачено для суб'єкта господарювання (підприємства), що має статус уповноваженого економічного оператора. Відповідний статус надається підприємству митницею шляхом видачі сертифіката уповноваженого економічного оператора та включення його до Єдиного реєстру уповноважених економічних операторів. Отримання сертифіката надає відповідній особі право на провадження видів діяльності, зазначених у пунктах 3, 5, 6 статті 404 МКУ (в тому числі й право на відкриття та експлуатацію МС), за умови виконання до отримання зазначеного сертифіката вимог щодо облаштування відповідних об'єктів [5].

Як митний склад можуть експлуатуватися та діяти один або декілька складських об'єктів за умови дотримання вимоги щодо їх розташування за однією адресою або в межах нерозривно огородженої по периметру території (п.п.2.1.-2.3.) Порядку надання складським об'єктам статусу «МС» та позбавлення такого статусу, затвердженого наказом МФУ від 16.07.2012 р.) [3]. Утримувач МС повинен забезпечити: наявність прилеглої до МС ділянки з твердим покриттям, що є обладнаною для стоянки вантажних транспортних засобів (тоді, коли

МС використовуються декілька складських об’єктів, за бажанням утримувача МС можна застосовувати діялянку території,що є прилеглою до одного із складських об’єктів; існування та функціонування при в’їзді прилеглої до МС території контрольно-пропускної системи, яка буде забезпечувати реєстрацію та облік транспортних засобів, що постачають товари на МС (у випадках коли МС наділений статусом зони прибуття автотранспорту, контрольно-пропускна система має забезпечувати автоматичну фіксацію реєстраційних номерних знаків транспорту, вагу транспорту і внесення даних до системи електронного обліку; 24-годинну охорону та функціонування охоронної і протипожежної сигналізації присутність засобів пожежогасіння; освітлення МС та прилеглої до МС території згідно з санітарними нормами та правилами; наявність специфічного обладнання для перевірки ваги товарів (із взяттям до уваги особивостей товарів), а на МС, що призначений для зберігання наливних чи насипних товарів, – сертифікованих засобів обліку даних товарів та контролю за ними; наявність рампи, майданчика для огляду, навантажувальної та розвантажувальної техніки (із врахуванням специфіки МС); проведення навантажувально-розвантажувальних операцій на МС або на прилеглій до МС території; наявність налагодженої системи відеоспостереження задля контролю за в’їздами до прилеглої території МС і виїздами з неї, брамою і дверними отворами МС, через які проходить розташування товарів на складі чи випуск товарів з складу, фіксація такого відображення для виявлення несанкціонованого вилучення товарів та транспортних засобів, які знаходяться під митним контролем, також ведення наежного архіву; доступ без перешкод посадових осіб митниці до системи відеоспостереження; можливість накладення на браму та двері МС не менше двох засобів забезпечення; обладнання ришітками вікон (якщо вони є), якщо як МС використовується приміщення; наявність системи зв’язку для роботи посадових осіб митниці, а також інших державних контролюючих органів (у разі їх розміщення). Утримувач МС зобов ’язаний: дотримуватись вимог законодавства України з питань митної справи, виконувати побажання митниці щодо конструкції, облаштування, стану та місця розташування МС; виключити можливість несанкціонованого доступу на МС посторонніх осіб, також виведення з нього товарів, які перебувають під митним контролем; забезпечувати доступ без перешкод посадових осіб митниці під час здійснення ними службових обов’язків до товару, розмі-

щеного на МС, та документації на нього, надавати цим особам належні умови для роботи на МС, виділяти необхідні для роботи приміщення, комп'ютерну техніку, обладнання та засоби зв'язку тощо.

Внесення інформації про відкриття МС до Реєстру МС та надання суб'єктові господарювання – заявникові (утримувачеві МС) витягу з реєстру вноситься посадовою особою ДМСУ за допомогою програмно-інформаційного комплексу ЄАІС. Реєстр МС ведеться в електронному вигляді. Щодо типу МС (закритого чи відкритого) та особи його утримувача (вимоги до утримувача МС напряму залежать від типу останнього).Так, утримувачем МС може бути лише резидент (щодо утримувача МС закритого типу - це єдина вимога), а утримувачем МС відкритого типу може бути лише суб'єкт господарювання (крім того, що резидент), що має ліцензію на здійснення митної брокерської діяльності.

Утримувач МС несе відповідальність: за недодержання порядку зберігання товарів на МС та здійснення з ними операцій; за видання товару без дозволу відповідного органу; за втрату товарів. У разі втрати чи видачі без дозволу товарів, крім втрати товарів при здійсненні операцій, передбачених ч. 2 ст. 127 МКУ, утримувач МС повинен сплатити митні платежі, встановлені законом на імпорт таких товарів. Утримувач МС звільняється від сплати митних платежів, які встановлені законом на імпорт товарів, якщо товари, що зберігаються на МС, втрачено внаслідок аварії, дії обставин непереборної сили, що доведено в встановленому порядку, також якщо природні втрати при нормальних умовах зберігання (ст. 428 МКУ).

Щодо митного статусу товарів, поміщених у митний режим МС, який залежить від того, є ці товари українськими чи іноземними, оскільки:

а) іноземні товари, поміщені у митний режим МС, зберігають статус іноземних товарів;

б) українські товари, поміщені в митний режим МС, втрачають статус українських товарів з моменту відшкодування сум ПДВ, відповідно до ПКУ (ст. 126 МКУ).

На підставі аналізу змісту ст. 127 МКУ, вважаємо, можливим є умовний поділ таких операцій, що зберігаються на митному склаі на дві групи: здійснення яких не потребує отримання попереднього дозволу з боку органів ДМСУ та здійснення яких відбувається з дозволу органу ДМСУ.

Враховуючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що ціллю переміщення ввезених товарів під митний режим «митний склад» є утримання товарів під митним контролем без сплати податків і зборів та без використовування заходів нетарифного регулювання та різних обмежень в період утримання. Товари, що експортуються з України, зберігаються сьогодні на митних складах тільки з однією метою - формування збірних вантажів. Слід зазначити, що режим «митний склад» практичний та його можна використовувати при поставках за договорами консигнації, тобто коли при ввезенні товару невідомий кінцевий покупець; чи з метою нагромадження товарів та створення партій товару, хоча при цьому виникає ряд правових колізій з його використанням, які потребують вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18 травня 1973 року (оновлена Кіотської конвенція) URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_643 (дата звернення: 20.08.2020).

2. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у зміненій редакції згідно з Додатком I до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур: Закон України від 5 жовтня 2006 року № 227-V URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/227-16 (дата звернення: 20.08.2020).

3. Про затвердження Порядку надання складським об’єктам статусу «митний склад» та позбавлення такого статусу : Наказ Міністерства фінансів України від 16 липня 2012 року №835 URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1324-12 (дата звернення: 20.08.2020).

4. Реєстр підприємств, яким надано дозвіл на відкриття та експлуатацію митного складу URL: http://sfs.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/reestri/94929.html (дата звернення: 20.08.2020).

5. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 року № 4495-VI URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17 (дата звернення: 20.08.2020).

Рутчик Володимир Андрійович
студент групи ПМФ-19-1
Науковий керівник:
Стріяшко Галина Миколаївна
к.ю.н., доцент кафедри фінансого права

ВІТЧИЗНЯНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ АУДИТОРСЬКОЇ СЛУЖБИ

Сучасний стан соціально-економічного розвитку української держави характеризується фактичною зміною суспільно-політичного, правового та фінансового ладу нашої держави. У зв'язку із реформуванням фінансово-економічної адміністративної та контрольно-ревізійної сфери та пере форматування вищезазначених напрямків під досвід провідних держав Європи та світу, виникає маса проблем та колізій. Також в впровадженні правових та адміністративних новацій, які нададуть змогу змінити та покращити економічне становище у державі виникає проблематика фінансового ресурсу держави. Важке економічне становище зумовлює кардинальні зміни в різних сферах суспільного життя. Одним із способів поліпшення такої ситуації в державі виступає реформування "контрольно-ревізійної гілки влади держави " [1, с.1].

На даний час, Практика свідчить, що по суті важке становище економіки залежить від маси факторів. Оскільки, економіка є кровоносною системою будь якої держави, то і вплив на таку систему повинен бути розрахований до мінімальної погрішності. Проте практичний досвід свідчить, що така ситуація склалася внаслідок недосконалості законодавчого механізму регулювання, відсутності управлінської відповідальності та підзвітності органами державної влади, небажанням посадовими особами усвідомлювати важливість своїх дій та їх вплив на всі процеси в управлінні бюджетними коштами. Внаслідок чого, для запобігання таких ситуацій та їх якомога швидшого виявлення роль фінансового контролю має бути першочерговим питанням для органів наділених на повноваження державної влади. Ще однією проблемою фінансового контролю є відсутність чіткого визначення функцій та повноважень органу Державної аудиторської служ-

би з впровадженням керівником дієвої системи фінансового контролю в органах які фінансуються за рахунок державного бюджету, або мають фактичний сплив на їх перерозподіл. [1, с.2].

Важливими аспектами подальшого розвитку Державної аудиторської служби та ефективної зміни загальнодержавної структури фінансового контролю є вирішення першочергових проблем:

- критична незабезпеченість органів фінансового контролю ,а саме Державну аудиторську службу, якісними матеріальними, інформатико-технічними та методологічними засобами;
- величезна кількість помилок в законодавстві та процедурі проведення посадовими особами Державної аудиторської служби при здійсненні ними контрольно-ревізійних функцій починаючи від звичайного фінансового і закінчуючи інформаційно-технічним аудитом;
- обмеженість законодавства стосовно впровадження та ефективного функціонування різних форм та методів аудиту також впливає на результат проведення контрольно-ревізійної діяльності, оскільки законодавства часто виступає не нормою згідно якої діють суб’єкти фінансового контролю, а методом уникнення відповідальності і затягнення якісних результатів таких перевірок;
- застарілість системи внутрішнього та зовнішнього фінансового аудиту та невідповідність її практиці економічно розвинутим країнам;
- розгляд справ, які не мають важливого економічного значення, та виявлення лише дрібних, незначних та в більшій мірі фактично необґрунтованих. Внаслідок того, що Державна аудиторська служба має доволі великий спектр перевірок та малий кадровий потенціал, по суті доволі часто не розглядаються дійсно економічно важливі матеріали такого аудиту;
- неспроможність органів фінансового аудиту встановити якісний взаємозв’язок і співпрацю з іноземними органами фінансового контролю;
- фактичне вороже ставлення і неспроможність усвідомити органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також іншими установами та організаціями, які мають частку коштів державного бюджету у важливості та значенні як внутрішнього так і зовнішнього аудиту.

Проблематика державного фінансового контролю полягає в тому, що вона знаходиться в тісному зв'язку з різними сферами держав-

ного та фінансового управління. Через це виділити чітко визначений перелік проблем неможливо. Проте можна виділити основні групові проблеми загальнодержавного фінансового контролю, які безпосередньо впливають на діяльність Державної аудиторської служби. Першочерговою групою проблем слід зазначити групу організаційно-технічного характеру. Невизначений законодавцем невпорядкований перелік органів, які мають повноваження на здійснення фінансового аудиту та співпраця між ними доволі часто стає лише причиною проведення неякісної перевірки, що безпосередньо впливає на загальну діяльність Державної аудиторської служби. Оскільки повноваження на здійснення фінансового аудиту покладені на Державну аудиторську службу, Рахункову палату, Міністерством фінансів України, яке в свою чергу має різноманітні відділи аудиту, Державну податкову службу, то безпосередня відповідальність кожного органу є невизначена.

На нашу думку, другою груповою проблематикою у здійсненні ефективного державного фінансового контролю є проблеми в Законах та підзаконних актах. У зв’язку з чималою наявністю колізій та суперечностей в бюджетному, фінансовому податковому законодавстві, виникають маса проблем щодо розкрадання або неефективного використання бюджетних коштів. А оскільки, основним завданням бюджетних коштів є здійснення основних функцій держави, а саме соціальних, то дана проблема впливає в загальному на становище цілої держави. Відсутність належної відповідальності посадовими особами за здійснення протиправних дій щодо неефективного використання коштів державного бюджету є однією із основних проблем таких фінансових перевірок.

Щодо третьої групи проблем державного фінансового контролю, слід віднести проблем методологічного характеру. Відсутність чітко врегульованої законодавцем і прописаної в нормативно-правових актах процедури проведення державного фінансового контролю та неспроможність таких теоретико-практичних і методологічних основ до ситуації на практиці, впливає доволі негативно на фінансово-економічне становище для більшості населення. Фактично безсистемність невпорядкованість та хаотичність фінансового контролю спричиняє і зумовлює до ще більших порушення у цій сфері [2].

Питання розбудови державного фінансового контролю могло б бути вирішене шляхом ухвалення базового закону "Про державний фінансовий контроль в Україні", який унормував би всі питання в ча-

стині повноважень, координації, підпорядкованості контрольних органів та принципів їх діяльності.

Враховуючи, що на даний час в Україні відсутнє базове законодавство в сфері регулювання державного фінансового контролю, окремі питання знайшли відображення в Конституції України, Бюджетному, Податковому і Митному кодексах, Господарському кодексі, Кодексі про адміністративні порушення, а також у законодавчих актах, що стосуються діяльності контрольних органів (в Законах "про Державну аудиторську службу", "Про Рахункову палату"). Але навіть разом ці акти законодавства не створюють цілісного правового поля для здійснення фінансового контролю, який є однією із головних функцій держави.

З огляду на існуючі в Україні передумови реформування системи фінансового контролю,є необхідність здійснювати розв'язання його проблем в таких напрямах:

- визначення єдиних концептуальних засад організації цього контролю;

- оптимізації організаційної структури державного фінансового контролю,

- уточнення і розмежування функцій органів державного фінансового контролю,

- стандартизації форм і методів контрольної діяльності,

- удосконалення кадрового забезпечення системи державного фінансового контролю,

Отже, для досягнення цієї мети мають бути задіяні широкі кола практиків, науковців, експертів, представників громадських та професійних організацій. Ними має бути проведена змістовна методологічна робота, що послужить базою для подальшого розроблення актів законодавства та інших нормативно-правових та інструктивних документів. В цьому зв'язку необхідно:

- розробити організаційну структуру національної системи державного фінансового контролю; встановити ієрархію контрольних органів із законодавчим визначенням єдиного органу, який є вищим у системі органів державного фінансового контролю, законодавчо врегулювати повноваження вищого органу державного фінансового контролю;

- розмежувати діяльність органів державного фінансового контролю у відповідності із встановленим законодавством розмежуванням

функцій і повноважень органів законодавчої та виконавчої влади та визначити детальні компетенції контрольних органів;

- розмежувати функції і повноваження між суб'єктами, які здійснюють: зовнішній фінансовий контроль, внутрішній фінансовий контроль, виконують специфічні функції внутрішнього фінансового контролю; здійснюють відомчий контроль. При цьому має дотримуватися функціональна, організаційна, фінансова незалежність органів контролю та їх посадових осіб;

- розробити основи координації діяльності органів контролю з метою виключення дублювання та забезпечення єдиної системи державного фінансового контролю на всіх рівнях державної влади;

- визначити понятійний апарат, трактування головних дефініцій, а також цілі, принципи та завдання єдиної системи державного фінансового контролю;

- систематизувати види державного фінансового контролю в розрізі його класифікаційних ознак: видів, форм, методів; визначити суб'єкти, об'єкти, предмет державного фінансового контролю; сформулювати вимоги, критерії ефективності державного фінансового контролю, а також систему оцінки ризиків для проведення планових перевірок;

- розробити порядок взаємовідносин контрольних органів з різними структурами влади та управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України Про схвалення концепції реалізації державної політики і сфері реформування системи державного фінансового контролю до 2020 року від 25 жовтня 2017 року

2. Виходець Ю.А. Проблеми удосконалення системи державного фінансового контролю в Україні. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2013. № 16(205). С. 139–144.

Сливка Андрій Володимирович,
студент групи ПМФ-19-1,
Науковий керівник:
Ковтун Валентина Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри фінансового права

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ, ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Анотація. *Статтею розглянуто особливості застосування практики Європейського суду з права людини, як джерела правового регулювання непрямого оподаткування. Проаналізовано основні рішення Європейського суду з прав людини, які є базовими, щодо регулювання податку на додану вартість.*

Ключові слова*: судова практика, постанови, Європейський суд з прав людини, система податково-правового регулювання, податкові спори, непряме оподаткування.*

Актуальність тематики. Колізійність та недосконаліть нормативно-правових актів, які регулюють питання справляння податків в Україні зумовлює значну кількість судових спорів, яка кожного року зростає. Можна стверджувати, що податкові спори в Україні становлять окрему групу адміністративних спорів, зважаючи на їх складність та неоднозначність рішень судів різних інстанцій під час тлумачення та застосування норм податкового законодавства. Досить позитивним є можливість звернення та використання практики наднаціональних органів, таких як Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) з метою захисту прав платників податків у тривалих та часто безнадійних спорах із податковими органами.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Питанням дослідження застосування практики ЄСПЛ у податкових спорах займалися К. Андріянов, Ю. Білас, М. Гнатовський, П. Рабінович, Н. Раданович, Р. Хорольський, Е. Шишкіна.

Метою статті є аналіз застосування практики ЄСПЛ для регулювання непрямого оподаткування та її використання в регулюванні податкових правовідносин, як джерела правого регулювання непрямого оподаткування.

Відповідно до ч. 4 ст. 55 Конституції України, кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [1]. Європейський суд по правам людини являється ключовою міжнародною судовою установою, що здійснює захист прав та основних свобод людини, закріплених в Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року (надалі – Конвенції).

Верховною радою України прийнято ряд нормативного-правових актів, які направленні на забезпечення можливості громадян України на захист прав та свобод у ЄСПЛ, серед них можна виділити:

Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Протоколу № 1 і протоколів 2, 4, 7 і 11 до Конвенції», який визначає, що юрисдикція ЄСПЛ у всіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції про захист прав людини і основних свобод є обов'язковою без укладення спеціальної угоди [2].

Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», у ст. 17 якого зазначається, що українські суди при розгляді справ застосовують Конвенцію про захист прав людини і основних свобод та практику Європейського Суду по правам людини як джерело права [3].

У п. 2 ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України визначено, що суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини [4], що фактично зумовлює обов'язковість рішень ЄСПЛ.

У протоколі № 1 до Конвенції (ст. 1 «Захист власності»), передбачається, що: «кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права» [5]. Право власності – абсолютне,ого захист здійснюється за допомогою правового регулювання відповідних суспільних відносин різними галузями права; вод-

ночас, захист права власності не перешкоджає державі вводити в дію такі закони, які вона вважає необхідними для забезпечення публічних фінансових інтересів.

Проаналізувавши абз. 2 ст. 1 протоколу № 1 до Конвенції можна дійти висновку, що держава може застосовувати різноманітні заходи у сфері оподаткування: використання податкової застави для забезпечення сплати невиплачених штрафів та податів; накладення арешту на майно для покриття заборгованості по сплаті податків [5].

Справа Газус Досьер унд Фордетекнік ГмбХ проти Нідерландів, стала першою справою, в якій ЄСПЛ застосував ст. 1 Протоколу до податкового спору і визначив, що держава має у своєму розпорядженні широкі межі розсуду щодо забезпечення збору податків (зборів) або штрафів, але такий розсуд має бути не позбавлений розумних підстав [6]. Таким чином, платники податків, звертаючись до ЄСПЛ, оспорюють не свій податковий обов'язок чи виключні повноваження держави щодо встановлення податків та зборів, а порушення балансу між вимогами інтересів суспільства та захистом права особи на власність (порушення балансу публічних та приватних інтересів при оподаткуванні).

Базовими рішеннями ЄСПЛ, які мають значення для регулювання непрямого оподаткування:

– Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Булвес» АД проти Болгарії», яке не дозволяє обмежити право платника на податковий кредит, шляхом віднесення певних сум до витрат, при умові реальності господарської операції, у випадку порушенняого контрагентом та контрагентами такого контрагента податкової дисципліни, тобто платник податків не несе відповідальності за контрагентів. У висновку рішення зазначено: «платник податків не повинна нести відповідальність за наслідки невиконання постачальникомого обов'язків щодо своєчасного декларування ПДВ і, як наслідок, сплачувати ПДВ повторно разом із пенею. Суд вважає, що такі вимоги прирівнюються до надзвичайного обтяження для платника податів, що порушило справедливий баланс, який повинен був підтримуватися між вимогами загальних інтересів та вимогами захисту права власності» [7].

– У справі «Інтерсплав проти України» Європейський суд з прав людини визнав, що платника податку не може бути позбавлено

права на бюджетне відшкодування ПДВ за відсутності доказів того, щоого було залучено до протиправної діяльності, пов'язаної з незаконним отриманням бюджетного відшкодування [8].

– Підтвердженням того, що платника ПДВ не може бути позбавлено права на бюджетне відшкодування ПДВ за відсутності доказів того, щоого було залучено до протиправної діяльності, пов'язаної з незаконним отриманням бюджетного відшкодування, а також того, що платник ПДВ не повинен нести відповідальність за зловживання, вчиненіого постачальниками, якщо платник ПДВ не знав про такі зловживання і не міг про них знати, слугує Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бізнес Супорт Центр проти Болгарії» [9].

– **Рішення по справі «Щокін проти України»**; у п. 50 якого Суд вказує, що перша та найважливіша вимога статті 1 Першого протоколу до Конвенції полягає в тому, що будь-яке втручання публічних органів у мирне володіння майном повинно бути законним [10]. Так, друге речення першого пункту передбачає, що позбавлення власності можливе тільки «на умовах, передбачених законом», а другий пункт визнає, що держави мають право здійснювати контроль за використанням майна шляхом введення. Аналізуючи вказане рішення ЄСПЛ, Київський окружний адміністративний суд в Постанові від 04.11.2015 р. у справі №810/5053/15 вказує, що « … Збільшення податковим органом зобов'язань особи з податку є втручанням доого майнових прав. Отже, за практикою ЄСПЛ вимога про визнання протиправним рішення суб'єкта владних повноважень, яке впливає на склад майна позивача, у тому числі шляхом безпідставного стягнення податків, зборів, штрафних санкцій тощо, є майновою. У зв'язку з викладеним, протиправне винесення податковим органом спірних податкових повідомлень-рішень становить втручання у мирне володіння майном суб'єкта господарювання, що порушує статтю 1 Першого протоколу до Конвенції…» [11].

Отже, рішення ЄСПЛ є судовими актами прецедентного тлумачення, які здійснюють безпосередній вплив на податкові правовідносини в Україні: 1) впливають на судову практику вирішення податкових спорів; 2) впливають на рівень правосвідомості зацікавлених осіб (платників податків, співробітників ДПС, суддів тощо), формують їх правову культуру; 3) закріплюють необхідність дотримання принципу

забезпечення балансу приватних та публічних інтересів при оподаткуванні.

Оскільки рішення ЄСПЛ є рішеннями прецедентного тлумачення, то при застосуванні судової практики ЄСПЛ національними судами, необхідно враховувати, що в них надається тлумачення відповідності Конвенції правових актів країн, які їх прийняли, а також практики їх застосування, то при винесенні рішення національним судом з посиланням на відповідне рішення ЄСПЛ, необхідно враховувати принципи, які сформовані ЄСПЛ, а не граматичне викладення такого рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 09.09.2020 року).

2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 № 3436-IV. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 09.09.2020 року).

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15 (дата звернення 09.09.2020 року).

4. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/2747-15 (дата звернення 09.09.2020 року).

5. Перший протокол до Конвенції про захист прав і основних свобод людини URL: http://www.igfm.org.ua/dokumenti/pershii-protokol-dokonvents-pro-zakhist-prav-osnovnikh-svobod-lyudini (дата звернення 09.09.2020 року).

6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі Газус Досьер унд Фордетекнік ГмбХ проти Нідерландів від 23.02.1995. URL: http://www.eurocourt.org.ua. (дата звернення 09.09.2020 року).

7. Справа «Булвес» АД проти Болгарії. URL: https://taxlink.ua/ua/court/sprava-bylves-ad-proti-bolgarii/ (дата звернення 09.09.2020 року).

8. Рішення Європейського суду з прав людини по Справі «Інтерсплав проти України». URL: https://taxlink.ua/ua/court/-spravaintersplav-proti-ykraini/

9. Справа «Бізнес Суппорт Центр проти Болгарії». URL: https://taxlink.ua/ua/court/sprava-biznes-sypport-centr-proti-bolgarii/ (дата звернення 09.09.2020 року).

10. Справа «Щокін проти України». URL: https://taxlink.ua/-ua/court/sprava-shhokin-proti-ykraini/ (дата звернення 09.09.2020 року).

11. Постанова Київського окружного адміністративного суду від 04.11.2015 р. у справі №810/5053/15. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/53323787 (дата звернення 09.09.2020 року).

Швейда Тетяна Миколаївна,
студент групи ПМФ-19-1
Науковий керівник:
Білоус Віктор Тарасович,
доктор юридичних наук,
професор кафедри фінансового права

ВЗАЄМОДІЯ ВЛАДИ ТА БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Відносини влади і бізнесу у всі часи характеризувалися значним рівнем напруженості і неодноразовим переміщенням балансу сил то в одну, то в іншу сторону та зазвичай відносини знаходяться в конфліктному стані.

Існуюча ситуація в сфері взаємодії держави і бізнесу характеризується визнанням представниками державних структур, підприємцями актуальності стимулювання міжсекторної співпраці, появою успішних управлінських моделей і позитивних результатів державно-приватного партнерства.

Вчені та практики протягом багатьох років намагаються знайти шляхи вирішення проблем пов'язаних зі зниженням ефективності бізнесу, інституційними недоліками його функціонування, підвищенням соціальної відповідальність як держави, так і окремих суб'єктів господарювання, злиттям владних інституцій і бізнесструктур, що породжує корупцію та багато інших проявів у бізнес-середовищі і стримує процес реформування суспільства в цілому. Існуюча в Україні система взаємовідносин бізнесу і держави зумовлює необхідність формування нових механізмів партнерства та взаємодії між ними на основі поєднання принципів державного регулювання економіки з метою забезпечення цілей, завдань та пріоритетів розвитку суспільства.

Для України взаємодія влади та бізнесу на сьогодні є однією з основних умов здійснення ефективного управління, оскільки це саме та проблема, яка перебуває, з одного боку, у площині публічної політики, з іншого – набуває особливої важливості для України на її шляху інтеграції до ЄС. У Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020", окремо зазначається про необхідність синергії зусиль органів влади, бізнесу та громадянського суспільства для просування України у світі. Відповідальність влади – провести реформи, забезпечити баланс

інтересів між громадянським суспільством, державою і бізнесом, просто прозоро та якісно працювати за новими підходами, гарантувати дотримання прав людини. Відповідальність бізнесу – підтримувати й розвивати бізнес-середовище, державу та громадянське суспільство, сумлінно сплачувати податки, здійснювати ефективні інвестування в економіку держави, дотримуватися принципів чесної праці та конкуренції. Відповідальність громадянського суспільства – контролювати владу, жити відповідно до принципів гідності та неухильно додержуватися Конституції і законів України.

У сучасній змішаній ринковій економіці формуються врегульовані економічні відносини з тісною взаємодією та співіснуванням держави і бізнесу, що проявляється у розвитку різноманітних форм партнерства та їх поширення в різних галузях економіки. Французький політик і дослідник Л. Фабіус стверджує, що на зміну державі-володареві в XXI ст. приходить час держави-партнера – "наступає епоха синтезу", що робить державу більш ефективною[1].

Проблеми співпраці, насамперед, проявляються в недоліках законодавчої бази, що визначає права та відповідальність сторін, недосконалості форм і методів реалізації партнерських відносин, відсутності конкурентних умов для ефективного співробітництва, нерозвиненості інвестиційного та інноваційного середовищ.

Наразі особливу увагу варто приділяти налагодженню економічного партнерства між владою та бізнесом, в першу чергу, через зміну та вдосконалення законодавчої бази, фінансової та судової систем, покращення інвестиційного клімату, підвищення кредитного рейтингу, ліквідацію існуючих адміністративних бар'єрів, розширення прав суб'єктів господарювання, захист інтересів виробників та розширення для них ринків, впровадження прозорого ринку землі, приватизацію та багато інших важливих реформ.

Триваюча дискусія в наукових колах різних країн з приводу регулюючої функції держави породжує паралельну дискусію з приводу всеосяжної влади бізнесу. Американський політолог Грем Уілсон вважає, що сам характер дискусій з приводу влади та бізнесу змінився в останні десятиліття [2, ст. 50]

По-перше, стало важко підтримувати той аргумент, що бізнес обманює суспільство тим, що його домінування приймається через третю особу - «вла- ду». Зрозуміло, бізнес використовує свої широкі ресурси, як це роблять усі групи інтересів, які собі можуть дозволити

це зробити, з метою створення сприятливого іміджу в очах суспільства за допомогою реклами, так і перед елітою суспільства за допомогою розумного розподілу дотацій.

Другим аргументом щодо всеосяжної влади бізнесу є ствердження того, що бізнес це не просто звичайна група інтересів. Ця група має високий рівень влади і впливу на державу, що є продовженням його структурного становища в суспільстві. Фінансування виборчих кампаній, структурна влада є тими перевагами, які дозволяють бізнесу бути значно впливовішою групою інтересів, ніж ті, які цього не мають.Необхідно підкреслити, що соціально відповідальна діяльність бізнесу може розвиватися повною мірою лише на базі його прибуткового функціонування і високої конкурентоспроможності та має надавати відчутний ефект у коротко- або середньостроковій перспективі. Неконкурентоспроможний і збитковий бізнес не матиме стимулів і можливостей вкладати ресурси в розвиток людського капіталу і навколишнього середовища. Відтак поняття соціальної відповідальності бізнесу нерозривне з поняттям відповідальності держави перед бізнесом за створення умов для зміцнення конкурентоспроможності національних компаній [3, ст. 50]

Ще один науковий напрямок зв’язує посилення ролі держави з його функцією забезпечення економічного розвитку. Так, американський історик економіки О. Гершенкорн відзначав, що ті країни, які пізніше стали на шлях індустріалізації або інших великомасштабних технологічних і економічних перетворень, мають, як правило, ширший державний сектор і розвиненіше державне регулювання економіки. У цих випадках держава виступає свого роду локомотивом економічних перетворень, акумулюючи цілеспрямовані зусилля на технічне переоснащення галузей, наукових програм, збільшення інвестицій, структурну політику [4, ст. 123]

Варто зазначити, що ініціатором і основним агентом змін зазвичай виступає держава, яка визначає стратегії, цілі перетворень та кроки їх реалізації.

Слід наголосити, сьогодні, як ніколи раніше, бізнес чекає від влади реальних реформ. У наявності сприятливого інвестиційного клімату зацікавлені як владні, так і підприємницькі структури. Наразі у влади з’явилася унікальна історична можливість, причому також є всі інструменти для того, щоб зробити реальні зміни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Публічна політика в процесах модернізації державного управління України : наук. розробка / авт. кол. : С. О. Телешун,І. В. Рейтерович, С. В. Ситник та ін. – К. : НАДУ, 2015. – 48 с

2. Wilson G.K. Business and Politics (A Comparative Introduction. Third Edition). PALGRAVE MACMILLAN. –P.,2004 – P50

3. Щодо організації національного економічного діалогу як засобу суспільної консолідації навколо завдань соціально-економічного розвитку України / Аналітичні записки щодо проблем і подій суспільного розвитку Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/Monitor/Marrch/02.htm.

4. Gerschenkron A, Economic Backwardness in Historical Perspective: A Book of Essays. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press. –P.,2018 – P456

Яковенко Ірина Леонідівна
студентка групи ПМФ-19-1
Науковий керівник:
Шолкова Тетяна Борисівна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри фінансового права

МІСЦЕ ЕКСПОРТУ ТА РЕЕКСПОРТУ У СИСТЕМІ МИТНИХ РЕЖИМІВ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена теоретичному дослідженню митних режимів експорту та реекспорту, а саме визначенню місця цих режимів у системі митних режимів України. На основі праць вітчизняних науковців виділено групи митних режимів та критерії віднесення тих чи інших режимів до тієї чи іншої групи.

Ключові слова: *митний режим, експорт, реекспорт, класифікація, система митних режимів України.*

Актуальність: Митний режим є одним з основних і найбільш важливих інститутів митного права в Україні. Це обумовлено тим, що всі товари і транспортні засоби переміщуються через митний кордон України у відповідності до норм режиму, у який їх було поміщено. Проблеми, які виникають на практиці під час переміщення товарів через митний кордон України часто є наслідком неправильного застосування та тлумачення митного законодавства. Теоретико – правове дослідження та аналіз експорту та реекспорту грає важливу роль у логічному структуруванні теорії митних режимів та створює теоретичну та методологічну базу для формування рекомендацій щодо покращення їх правового регулювання. Відповідно, класифікація митних режимів є важливою для такого логічного структурування, для теорії фінансового права та особливоого підгалузі – митного права.

В українській науковій практиці є роботи, що стосуються питання митних режимів, а саме наукові праці Осадчої Н.В., наукові праці та дисертація Мельника М.В, Бєлєвцевої В.В., Тенюха З.І. Чуприни О.В. та інших науковців, конкретно ж теоретичному осмисленню митних режимів експорту та реекспорту не було присвячено до-

статньої уваги, в основному увага приділяється більше експорту як зовнішньоекономічній операції, але як митний режим він розглядається лише з позиції Митного кодексу України, тому, на нашу думку, це питання залишається відкритим та заслуговує додаткової уваги.

Відповідно до положень Митного кодексу України реекспорт - "це митний режим, відповідно до якого товари, що були раніше ввезені на митну територію України або на територію вільної митної зони, вивозяться за межі митної території України без сплати вивізного мита та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності"[1]. За митним кодексом України експорт - це митний режим, відповідно до якого українські товари випускаються для вільного обігу за межами митної території України без зобов'язань щодо їх зворотного ввезення». Митний режим експорту може бути застосований до товарів, за умови, що вони призначені для вивезення за межі митної території України, та до товарів, що вже вивезені за межі цієї території та перебувають під митним контролем, за винятком товарів, заборонених до поміщення у цей митний режим відповідно до законодавства [1].

Пропонуємо визначити місце цих митних режимів у системі митних режимів України. Для цього визначимо поширені у теорії критерії, за якими режими можна віднести до тієї чи іншої групи.

Мельник М.В. поділяє митні режими на основні (імпорт, експорт і транзит), та похідні (всі інші), до яких відносить усі інші режими, вказуючи, що вони мають похідний, як правило, комплексний характер [2, с. 183]. Відповідно до цього поділу реекспорт відноситься до похідних митних режимів. Це пояснюється тим, що цей митний режим поєднує в собі ознаки основних митних режимів (тих, які повною мірою існують самі по собі є завершеними і не потребують переміщення в інший режим), але не існує сам по собі, тобто, поміщення в цей режим відбувається за умови, що товари були раніше поміщені у митний режим тимчасового ввезення, переробки, митного складу, імпорту, перебували під митним контролем, але не були поміщені в жоден митний режим, були помилково ввезеними на територію Україні. Експорт же є основним митним режимом поміщення у який не потребує подальшого декларування в інший режим.

У теорії митні режими поділяють на загальні спеціальні. О. О. Крестьянінов, визначає загальний митний режим саме як постійний, загальнодержавний режим, який встановлює засади порядку перемі-

щення через митний кордон України товарів, транспортних засобів та інших предметів [3, с.13]. Компонентами цього режиму він визначає єдину митну територію, загальний порядок переміщення товарів, транспортних засобів та інших предметів через митний кордон України, встановлену на законодавчому рівні систему загальних обмежень і заборон, тощо.

Виходячи з міркувань автора, поняття загальний митний режим не охоплює 14 митних режимів, представлених у статті 70 Митного кодексу України. Саме тому, ті митні режими, які не можна віднести до загальних митних режимів згідно їх ознак та особливостей, відносяться до такої категорії як спеціальні митні режими, які характеризуються, як «система правових норм, що визначають у митних цілях: статус товарів, транспортних засобів та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України; статус юридичних і фізичних осіб, які мають до цього відношення; сукупність митних процедур, пов'язаних із розміщенням товарів та інших предметів під обраний митний режим, знаходженням підого дією та припиненнямого дії»[3, с.14].

Вважаємо, що виходячи з вищенаведеного, митні режими експорту та реекспорту маємо відносити до спеціальних митних режимів, оскільки відповідають ознакам цієї групи. До того ж, теоретичне визначення спеціального митного режиму наведене цим автором є схожим з нормативним визначенням митного режиму у Митному кодексі України.

Необхідно зазначити, що поділ, який відбувається у теорії, на загальні та спеціальні митні режими, взагалі не схожий з тим як у законодавстві визначене поняття спеціальних митних режимів, а визначене воно лише в нечинному тепер Митному кодексі України від 12.12.1991 № 1970-XII. Зазначалося, що «Україна може укладати з державами двосторонні та багатосторонні договори, які на основі взаємності встановлюють спеціальні митні режими, що передбачають пільгові умови для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності цих держав»[4]. Тобто законодавством чотирнадцять, наявних тепер, митних режимів не відносились і не відносяться до спеціальних. Спеціальними вважаються встановлені на основі багатосторонніх договорів митні режими, які встановлювали певні пільги. Очевидно, такий поділ є суто теоретичним і ніякого відображення в законодавстві не знайшов.

Один з підходів до систематизації митних режимів пропонує Мельник М.В., а саме він наводить їх поділ на основні, преференційні та особливі. До першої групи він відносить режими експорту та імпорту. Автор наголошує, що ці режими є основними зокрема і тому, що вони «є ґрунтом для усіх інших та одним із головних джерел надходжень до державної скарбниці»[5, с.104]. До того ж, на думку автора, вони містять функції застосування митних режимів у повному обсязі, визначають два можливих напрямки руху через митний кордон та досягають остаточної мети переміщення товару одразу після виконання митних формальностей та сплати митних платежів.

Слід також зазначити, що експорт відносять до основних митних режимів не лише Мельник М.В. Так, статтею 5 Митного Кодексу Європейського Союзу, затвердженого Регламентом (ЄС) № 952/2013, встановлено три основних види митних режимів у Європейському Союзі, а саме: випуск для вільного обігу; спеціальні процедури; *експорт* [6].

Залежно від передбачених митним законодавством умов, приписів, обмежень, заборон і вимог щодо заявлених у ці режими товарів і транспортних засобів комерційного призначення (класифікація О.В. Чуприни) митні режими експорту та реекспорту, поряд з імпортом та реімпортом віднесені до групи митних режимів випуску [7, с. 54]. До цієї групи вони віднесені в силу того, що поміщення в один з цих митних режимів, передбачає випуск товарів для вільного обігу на території України, або за її межами.

За критерієм періоду часу перебування під митним контролем експорт та реекспорт поряд з імпортом, реімпортом, режимом знищення або руйнування та відмови на користь держави відносяться до завершених митних режимів, так як поміщення в них не потребує подальшого декларування товарів у інший митний режим, як це відбувається у випадку поміщення у режим переробки, транзиту, митного складу, тощо. [7, с.134].

У системі митних режимів України вчені виділяють також прості та триваючі митні режими (класифікація за порядком дії) [2, с.183]. Прості митні режими, такі як імпорт, експорт, реекспорт, знищення або руйнування, відмова на користь держави завершують свою дію тоді, коли декларант отримує дозвіл митним органом на використання цих режимів. До другої групи відносяться режими в умовах яких то-

вари можуть знаходитись певний час: тимчасового ввезення, тимчасового вивезення, транзит, митний склад, безмитна торгівля, тощо.

Підсумовуючи, вище наведене можна стверджувати, що митні режими експорту та реекспорту відображені і охарактеризовані у Митному кодексі України. Якщо розглядати ці митні режими у системі з іншими можна прослідкувати, що системної ієрархії між ними немає. Поділ і визначення місця того чи іншого митного режиму здійснюється лише в теорії, на практиці ж ефективність такого поділу, на нашу думку, не є доцільним. Щодо митного режиму експорту, тоому належить місце серед основних режимів (поряд з імпортом), правові положення стосовно цих режимів вважаються основними для всіх інших режимів. Саме через них реалізуються основні напрямки переміщення товарів через митних кордон.

Щодо митного режиму реекспорту, насамперед він є похідним режимом від експорту та належить до особливих режимів оскільки він не охоплюється ні групою основних, та не має ознак преференційних режимів. Варто згадати, що цей режим не зважаючи на те, що є похідним, має свої особливості, які полягають зокрема у звільненні від деяких видів оподаткування, та в наявності конкретних умов до товарів, які можуть бути поміщені у цей режим.

Цікавим для нас є твердження, що у оновленому Митному Кодексі Європейського Союзу 2008 року та новій редакції Митного Кодексу 2013 року процедури, що стосуються реекспорту, не мають статусу митного режиму [8, с.42]. Виходячи з цього, на наш погляд важливим для теорії митного права є ще не проведене досі співвідношення митними режимами та митними процедурами, з детальним аналізом у порівнянні з законодавством іноземних країн та законодавства Європейського союзу, адже останні в деяких випадках ототожнюються чи зливаються в одне ціле, і як бачимо ознаки реекспорту дають підставу віднестиого до митної процедури та не виокремлений у митний режим. Для запобігання плутанини у майбутньому, необхідним є виділення критеріїв для чіткого розуміння значення понять і категорій та однозначного розуміння належності їх або до митних процедур, або до митних режимів. Оскільки це безпосередньо впливає на правове визначення та регулювання. Цікавим було б дослідження документальної складової та роботи митних органів при поміщенні в той чи інший митний режим чи проведення митних процедур та розмежування цих понять.

Вважаємо за необхідне створення єдиної теоретичної праці, в якій були б відображені усі відомі класифікації митних режимів, з обґрунтуванням їх важливості для теорії та практики митного права, де були б висвітлені та систематизовані різні групи митних режимів та зроблена спроба відшукання єдиного підходу для регулювання для кожної їх категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митний кодекс України від 13.03.2012р. № 4495- IV. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17

2. Мельник М. В. Правове регулювання митних режимів в Україні. Автореферат дисертації. 2012. 204 с.

3. Крестьянінов О.О. Правове регулювання митних режимів. Автореферат дисертації. 2002. 20 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2002/02koormr.zip

4. Митний кодекс України від 12.12.1991 № 1970-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1970-12#Text

5. Мельник М.В. Інститут митних режимів в митному праві України. Дисертація. 2016. 251 с. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.09/2016/Melnyk_dis.PDF

6. Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code // Official Journal № L 269. P. 1 URL:http://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2013:269:TOC.

7. О. В. Чуприна. Класифікація митних режимів у юридичній науці та законодавстві. Право та інновації. № 2. 2015. С.133-139. URL: http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Chuprina10.pdf

8. Мельник М.В. Особливості митних режимів за законодавством Європейського союзу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки. Випуск 1. Том 3. 2016 р.* С. 41-44. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhdu_jur_2016_1(3)__12.pdf

Кафедра міжнародного права
група ПМЄ-19-1

Берестень Олена Олександрівна
студентка групи ПМЄ-19-1
Науковий керівник:
Глух Марина Василівна
к.ю.н., доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА В СФЕРІ БОРОТЬБИ З МИТНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В РАМКАХ ВМО: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Актуальність тематики дослідження. *Характерною рисою сучасного світу стало прискорення інтеграційних процесів. Це пов'язано з тим, що на певному етапі соціально-економічного розвитку держави виходять за межі своїх кордонів, з метою подальшого розвитку міжнародної взаємодії та співпраці.*

Основним інструментом створення єдиного економічного і політичного простору є митне співробітництво держав.

Всесвітня митна організація є міжурядовою організацією, яка регулює питання митного співробітництва в сфері тарифної номенклатури, універсальних митних процедур, інституційного розвитку, професійної етики та спрощення процедур торгівлі.

Мета статті*. Дослідити структуру та основні аспекти діяльності Всесвітньої митної організації щодо вирішення митних правопорушень у міжнародному масштабі.*

Ключові слова*: Всесвітня митна організація, конвенція, митне співробітництво, міжнародні стандарти, митна адміністрація.*

Виклад основного матеріалу. Головним вектором сучасного суспільно-політичного розвитку держав стало створення наддержавних об'єднань. Причиною створення таких інтеграційних об'єднань, безумовно, є спільне відстоювання економічних інтересів.

Розвиток митної інтеграції зазвичай починається з таких форм, як, преференційні угоди та угоди в галузі митної співпраці. Найбільш

високим ступенем інтегрованості характеризуються митні союзи, в рамках яких на міждержавному рівні об'єднуються національні митні системи, тож частина державного суверенітету в сфері митного регулювання передається наднаціональному органу.

Митні відносини пов'язані з міжнародним переміщенням товарів і транспортних засобів, а отже, існує необхідність взаємодії між державами щодо цих питань, а так само зміцнення міжнародного співробітництва в даній сфери.

Міжнародне митне співробітництво - це важливий напрямок міжнародного співробітництва держав і міжнародних організацій в цілому, що полягає в спільній координації їх зусиль в сфері суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням митними органами порядку і правил переміщення особами через митні кордони держав товарів і транспортних засобів.

Основними суб'єктами міжнародного митного права є держави та міжнародні організації, діяльність яких поширюється на сферу міжнародної торгівлі та митної справи.

Міжнародне митне співробітництво держав нерозривно пов'язане з діяльністю міжнародних організацій, які відіграють особливу роль, в тому числі і в сфері уніфікації та гармонізації норм і принципів міжнародного митного права [4, с. 3].

Головною міжнародною універсальною організацією в галузі митної справи є Всесвітня митна організація (далі - ВМО).

ВМО була створена в 1953 році як Рада митного співробітництва, 16 країн Європи і Туреччина стали членами засновниками.

Постійно діючим виконавчим органом ВМО є Секретаріат, штаб-квартира якого розташовується в Брюсселі. Секретаріат очолює генеральний секретар, який обирається терміном на п'ять років.

Вищим органом ВМО є Рада, сесії якого проводяться щорічно. Крім сесії керівними органами ВМО є Політична комісія, а також Фінансовий комітет.

На сьогоднішній день ВМО є міжнародним експертним центром з питань митного адміністрування, а також своєрідним рупором міжнародного митного співтовариства, який доводить консолідовану позицію міжнародних експертів в області вдосконалення митного регулювання і спрощення процедур торгівлі до зацікавлених осіб [3, с. 58].

Роботу ВМО можна розділити на п'ять основних сфер:

1) встановлення стандартів для цілого ряду різноманітних, але взаємопов'язаних митних процедур;

2) сприяння міжнародному співробітництву, включаючи обмін інформацією;

3) управління ризиками;

4) створення стійкого розвитку, включаючи надання якісної технічної допомоги;

5) підвищення іміджу митниці як основної функції державної служби, спираючись на її внесок в забезпечення національного економічного процвітання і соціального розвитку.

ВМО забезпечує керівництво і надає підтримку митним адміністраціям для забезпечення та сприяння законній торгівлі, надходження доходів, а також захисту суспільства та інституційного розвитку.

Основними цілями ВМО є наступні:

- розвиток міжнародного співробітництва в галузі митної справи;

- забезпечення більш високого рівня гармонізації та уніфікації митних систем;

- вдосконалення митного законодавства і митних технологій;

- посилення боротьби з міжнародними злочинами митними засобами.

Переміщення об'єктів через митний кордон здійснюється на основі єдиних принципів, під якими слід розуміти прийняті керівні принципи міжнародно-правового регулювання відносин у сфері міждержавного митного співробітництва, які сформувалися в процесі розвитку митних зв'язків.

Основними правовими формами вираження правових норм, виступають міжнародні договори; міжнародно-правові звичаї; акти міжнародних організацій і конференцій; рішення міжнародних судових інстанцій [1, с. 104].

Актуальність міжнародного співробітництва держав у боротьбі з митними правопорушеннями обумовлюється тим, що ці порушення завдають шкоди податковим, соціальним і економічним інтересам держав, а також ускладнюють розвиток міжнародної торгівлі. Від співпраці держав в цій сфері залежить ефективність боротьби з порушеннями митних правил.

Базисними міжнародними договорами, які регулюють відносини, які виникають в сфері співробітництва держав в області боротьби

з митними правопорушеннями на універсальному рівні є: Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур в редакції протоколу 1999 року і Міжнародна конвенція про взаємну адміністративному сприянні в запобіганні, розслідуванні та припиненні митних правопорушень [6, с. 175].

Міжнародна конвенція про взаємне адміністративне сприяння в запобіганні, розслідуванні та припиненні митних правопорушень від 09.06.1977 року (далі - Конвенція Найробі) є основоположною міжнародною угодою. Вона була прийнята на сесії Ради митного співробітництва 9 червня 1977 року, а вступила в чинності 21 травня 1980 року, коли в установленому порядку її підписали п'ять держав.

Конвенція Найробі термін «митне правопорушення» визначає, як будь-яке порушення митного законодавства або спробу такого порушення. Відповідальність за вдосконалення та застосування Конвенції покладаються на Раду ВМО. З цією метою під керівництвом Ради Постійний технічний комітет виконує завдання, поставлені Радою відповідно до положень Конвенції, вживає заходи, що сприяють реалізації цілей Конвенції та проводить наради, вивчає нові процедури та методи, які допоможуть припинити та запобігти митним правопорушенням.

Конвенція Найробі визначає форми міжнародного митного співробітництва держав як:

- виконання дій митними службовцями однієї держави на території іншої держави;
- розслідування за запитом;
- надання допомоги за вимогою;
- обмін інформацією між митними службами різних держав.

Основним правовим інструментом ВМО в сфері міжнародного митного співробітництва є Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 1973 року в редакції Брюссельського Протоколу 1999 року (Вступила в силу в 2006 році) - Переглянута Кіотська конвенція (далі - Конвенція).

Конвенція спрямована на спрощення торгівлі шляхом гармонізації митних процедур і спрощення митних правил. Депозитарієм Конвенції є Генеральний секретар ВМО, адміністрування здійснюється Керуючим комітетом Переглянутої Кіотської конвенції.

Принципами цієї Конвенції є:

- передбачуваність;

- прозорість;
- використання інформаційних технологій;
- впровадження сучасних методів в митній сфері.

Йоганнесбурзька конвенція ВМО 2003 року закріпила можливість використання митними службами, залученими в надання взаємну адміністративну допомогу, інформаційних технологій.

Під виглядом взаємної адміністративної допомоги розуміються дії, що здійснюються митною службою однієї держави за запитом іншої держави або за власною ініціативою, які запитуючої стороні необхідно здійснити на території держави-партнера для забезпечення дотримання свого митного законодавства.

Правове закріплення взаємної адміністративної допомоги втілюється в правах та обов'язків суб'єктів з метою позначення меж наданої допомоги, що враховується при прийнятті управлінських рішень.

Основним видом взаємної адміністративної допомоги відповідно до Конвенції є обмін різною інформацією як за запитом, так і на регулярній основі в електронній, письмовій та усній формах.

До інших видів взаємної адміністративної допомоги в митних справах відносяться:

1. Переслідування. Посадові особи митних органів однієї держави, які на території своєї держави здійснюють переслідування фізичної особи або транспортного засобу, грошових засобів, які є об'єктами в митному правопорушення.

2. Транскордонне спостереження. Посадові особи митних органів однієї держави, мають право здійснювати спостереження на території іншої держави за особою, щодо якої є вагома підстава припускати, що та пов'язана зі вчиненням митного правопорушення.

3. Спостереження та передача інформації. Запитуваний митний орган здійснює нагляд і надає запитуючому митному органу інформацію про:

- товари, що перевозяться або знаходяться на складі;
- транспортний засіб;
- переміщеннях;
- фізичних та юридичних осіб.

4. Контрольовані поставки. Метод, при якому допускається ввезення, вивезення або транзит, предметів і речовин, з відома і під конт-

ролем відповідних компетентних органів з метою виявлення осіб, що беруть участь у такому незаконному обігу.

5. Розслідування митного правопорушення, що проводиться під прикриттям. Посадова особа митних органів однієї держави з дозволу іншої держави діє наого території під прикриттям з використанням фальшивих документів. Метою надання даного виду допомоги може бути з'ясування або уточнення фактів, що відносяться до митного правопорушення.

6. Організація спільних оперативно-слідчих груп - формування групи з посадових осіб митних органів двох і більше держав в випадках, коли ведеться службове розслідування справ про порушення митних правил особливої важливості. Митні органи держав можуть створювати спільні оперативні або слідчі групи з метою розкриття і запобігання окремих видів митних правопорушень, які вимагають одночасних скоординованих дій.

7. Повідомлення осіб, щодо яких митними органами були прийняті рішення або вчинені дії. Повідомлення виробляється про акти застосування запитуючої стороною митного законодавства щодо сповіщає юридичної або фізичної особи.

8. Виклик експертів або свідків, посадових осіб митних органів, які є фахівцями в галузі митної права запитуваної сторони.

9. Проведення розслідування адміністративного правопорушення однією митною службою за дорученням іншої [2, с. 108].

Ще одним вектором правового регулювання міжнародного митного співробітництва є рамкові стандарти - правовий інструмент ВМО, метою якого являється підвищення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі. Положення Рамкових стандартів доповнюють стандарти вищезгаданих Конвенцій, та знаходяться в тісному зв'язку з нормами міжнародного митного права.

Рамкові стандарти були розроблені в 2005 році, тож є результатом діяльності Стратегічної групи на міжнародному рівні та Консультативної групи для приватного сектора.

Спочатку стандарти ґрунтувалися на двох опорах: перша - співпраця між митними адміністраціями, друга - партнерські взаємини між митницею та бізнесом.

У 2015 році рамкові стандарти були доповнені третьою опорою - співпрацею між митними та іншими державними та міжурядовими

органами. Митниця в розглянутих напрямках співпраці виступає як сполучна ланка при взаємодії бізнесу та інших органів.

Ключовими принципами Рамкових стандартів безпеки є:

- узгодження та гармонізація попередньої інформації про товар;
- застосування управління ризиками;
- огляд контейнерів підвищеного ризику митними органами країни-відправника;
- надання пільг для компаній, які дотримуються стандартів безпеки;
- взаємне співробітництво контролюючих органів;
- гармонізація заходів контролю;
- безперервність та поновлювання процедур торгівлі [5, с. 8].

Зазначені в роботі напрямки міжнародного митного співробітництва формують концепції єдиного економічного простору, здійснюють перехід на застосування Єдиного адміністративного документа при будь-якій процедурі, пов'язаної з експортом, імпортом, транзитом товару.

ВМО як міжнародна митна організація здійснює уніфікацію законодавчих норм і правил, що регламентують питання митного справи, розширює практику укладення угод про інформаційний обміні та взаємну допомогу в митних питаннях між країнами, а також створює єдині інформаційні ресурси. Тим самим полегшує роботу, митним органами покращує зовнішньоекономічну діяльність держав.

На основі викладеного можна зробити висновки та рекомендації, що ВМО сприяє регулюванню міжнародних митних відносин, забезпечує розширення міжнародної торгівлі, сприяє подоланню економічного розриву між розвиненими і країнами, що розвиваються державами, удосконалює митне законодавство та митні технології.

На сьогоднішній день ВМО є головною міжнародною організацією в галузі митної справи, але все ж і вона потребує вдосконалення. У зв'язку з цим хотілося б зазначити які існують перспективи розвитку у даній організації. В першу чергу, - це розширення організації. По-друге, ВМО повинна більше уваги приділяти проблемам регіонам. Адже завдяки діяльності організації можливе поліпшення економічного стану деяких країн.

По-третє, удосконалення нормотворчої діяльності ВМО, яке сприятиме покращенню правового регулювання митних відносин між державами.

Висновки. Тож, ВМО повинна докладати максимальних зусиль для узгодженого та рівномірного впровадження в життя норм і стандартів в галузі митної справи. Подальше вдосконалення законодавства в даній сфері необхідне, оскільки залишається ще багато невирішених проблем, що гальмують розвиток нормотворчої діяльності та впровадження розроблених цією організацією норм правового регулювання митної діяльності в життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережнюк І. І., Коляда С. П. Спрощення процедур міжнародної торгівлі в контексті забезпечення національної економічної безпеки в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2017. № 4. – 104-107 с.
2. Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил: підруч. / А.Д.Войцещука, М.М. Каленський, С.І. Барабаш; за ред. А.Д.Войцещука. – Хмельницький: Інтрада, 2008. – 336 с.
3. Всемирная таможенная организация в международном таможенном праве/А.В. Гребенников. – Минск : Белтаможсервис, 2012.– 64 с.
4. Ківалов С. В. Всесвітня митна організація: історія та сучасність / С. В. Ківалов // Митна справа. – 2009. – № 6. 3–9 с.
5. Новіков Г.Б. Митний контроль у системі адміністративних процедур митного справи //Законодавство і економіка, 2008. – №12. – 10 с.
6. Світова та європейська інтеграція: навч. посібник / Гол. ред. Багмет М. О. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 340 с.

Деректоренко Анна Миколаївна
студентка групи ПМЄ-19-1
Науковий керівник:
Тимченко Леонід Дмитрович
к.ю.н., к.і.н., доцент

СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Актуальність тематики дослідження. Питання інтеграції наразі є актуальними для наукового пошуку. Стратегічна орієнтація внутрішньої та зовнішньої політики України на європейську інтеграцію дає можливість вказати чіткі довгострокові цілі, що визначають перспективи розвитку країни. Рівень останнього прямо залежить від ролі та місця країни на світовій арені в сучасну складну епоху суспільних перетворень, впливу на глобальні процеси в конкретних сферах світового економічного простору.

Вирішення комплексних внутрішніх завдань глобальної та європейської інтеграції української держави неможливе без відповідних суспільних трансформацій, які стануть гарантією динамічного розвитку суспільства. Однак, є необхідність забезпеченняого цілісності, збереження ідентичності, відтворення та розвиток культури, відновлення та піднесення ціннісних орієнтацій, визначення конкретних ідеологічних настанов, істотну зміну політичної моделі управління державою та керування суспільними процесами, а, отже, і всебічну модернізацію держави. Мова про її модернізацію та шляхи іноваційного розвтку.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання вивчення особливостей трансформаційної економіки та, зокрема, суспільних відносин, які виникають під час економічної трансформації України до Європейського Союзу знайшли відображення в роботах Веприняк Д. М., Воронова Л. К., Гумільова Л. О., Нашинець-Наумової А. Ю., Кучерявенко Н. П., Овчаренок Н. В., Я. Тінберген та інших.

Мета статті полягає у комплексному аналізі суспільних відносин, які виникають під час економічної трансформації України до Європейського Союзу.

Предметом дослідження виступають суспільні відносини, які виникають під час економічної трансформації України до Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі у літературі єдність у розумінні інтеграції як поняття є відсутньою. Тож, зазвичай інтеграція відноситься до сфери створення новітніх структур, спрямованих на забезпечення регулювання взаємовідносин між державами на основі інституціоналізації міждержавних відносин.

Базою інтеграції можна назвати міжсистемну взаємодію суспільно-політичної, соціально-економічної, науково-технологічної, соціокультурної сфер суспільного життя, які, з одного боку, прагнуть до національного самозбереження, а з іншого, відчуваючи зовнішню залежність, мають схильність до саморуйнування. Також міжсистемна взаємодія розглядається у двох векторах: зовнішньому та внутрішньому. Остання міжсистемна взаємодія визначає спроможність держави до нових міждержавних утворень, а також формується на основі взаємодії основних рівнів суспільного розвитку різних типів.

Єдність та стабільність такої взаємодії забезпечує державі можливість до самоорганізації, адаптації до умов зовнішнього середовища, активне включення у процеси міжнародних зв'язків, зберігаючи при цьому національну самобутність. Однак, з іншої точки зору інтеграційні процеси призведуть до поглинання держави та навіть відкинуть її на периферію глобалізаційного простору [1, с. 10-11].

Інтеграція як певний термін сучасності означає саме цілісність, структурованість суспільних відносин, об'єднання людей та держав у нові суспільно-політичні спільноти. Науковець Н. Овчаренко наводить дві основні характеристики інтеграції: а) як соціальний процес утворення цілісності системи з частин, систем, елементів; б) як лояльність стосовно нових учасників процесу, визначення необхідних меж влади. Фактично він стверджує, що інтеграція може одночасно розглядатися як стан і як процес.

Отже, тенденції інтеграції як стану відображають об'єктивний стан світової спільноти на тому чи іншому етапі, невизначений характер її розвитку; тенденції інтеграції як процесу є найбільш високим рівнем взаємодії, колиого учасники відчужують частину свого суверенітету на користь наднаціональних органів [2].

Тож, теоретичним підґрунтям аналізу розвитку соціальної спільноти та суспільних процесів виступає не стільки соціальнофілософ-

ський, або ж управлінський контекст, скільки традиційний для західної суспільної думки соціологічний підхід. Так, П.Штомпка досліджує соціологію соціальних змін, вказуючи на відображення динаміки сучасності в активізації теорії змін. Він зазначає, що на теоретичному рівні динаміка наукового осмислення соціальних процесів відбувалася на кількох етапах: еволюційному, циклічному, діалектичному та посторієнтованому на розвиток [3].

Слід відмітити, що у межах цих етапів П. Штомпка намагається переосмислити концепції соціального процесу, розвитку, прогресу, соціального часу, історичної традиції, сучасності, постмодернізму, інтеграції та глобалізації. Однак, концепція етногенезу Л. Гумільова практично заперечує ідею впливу на розвиток цивілізацій історичних умов, пропонуючи замість концепції «життєвого пориву», що розуміється як географічний процес, концепцію пасіонарності, в якій «життєвий порив» є лише продуктом історичних та природних умов.

Також, згідно Л. Гумільова, етнос являє собою природно-географічну спільноту людей, об’єднаних за певним стереотипом поведінки на основі протиставлення себе іншим спільнотам, засадах позитивної компліментарності, і характеризується як енергетична система з мозаїчною структурою [4, с. 4-5].

Розгляд суспільних трансформацій, у тому числі в аспекті інтеграційних процесів, спонукає деяких дослідників розглядати будь-які зміни з точки зору стану стабільності та хаосу. Як приклад, в «соціальному хаосі», що виник, проявляється розділення суспільства на соціум і власну еліту. Відтворення власною елітою моделей управління, що грунтуються на попередньому досвіді, виявляється витратним і не досягає ні соціального, ні економічного ефекту. Тож, намагаючись подолати змішення суспільних настроїв щодо змін та реформування політичної системи, власна еліта трансформує моделі керівних впливів. Однак, важливо помічати, що соціальна самоорганізація в умовах відкритого суспільства призводить до утворення неурядових структур, що генерують нові моделі прийняття рішень, які базуються на системному підході, в якому джерелами соціальної динаміки виявляються дихотомія влади та чинники якості соціальних спільнот.

Отже, інтеграційне право розглядається як сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері інтеграційної діяльності. Як комплексна галузь інтеграційне право формується з урахуванням правових норм інших галузей права і правових норм, встанов-

лених спеціальним інтеграційним законодавством. Окрім того, інтеграційне право також використовує комплексний метод, що є поєднанням методів різних галузей права. Комплексний характер інтеграційного права і комплексністього методу визначають наявність в інтеграційному праві елементів як приватного, так і публічного права.

Термін «рецепція» походить від латинського «receptio» - прийняття. У правовому контексті рецепцію розуміють як «запозичення, сприйняття будь-якою національною правовою системою принципів, інститутів, основних рис іншої національної системи». Гармонізація в широкому розумінні є процесом приведення у відповідність, побудований на наукових методологічних засадах єдності, завершеності, цілісності, пропорційності, узгодження досконалості. Як зазначає І. І. Лукашук, «гармонізація є процесом цілеспрямованого зближення правових систем в цілому або окремих галузей, утвердження загальних інститутів і норм, усунення суперечностей» [5, с. 73].

Виходячи з цього, запозичена норма, перш ніж безпосередньо вводиться у позитивне право будь-якої держави, адаптується з урахуванням конкретних історичних, соціально-економічних та інших умов. Гармонізація відрізняється від уніфікації тим, що остання є введенням у правові системи держав нових норм і правових актів. Уніфікація правових норм є найважливішим засобом регулювання інтеграційних відносин. Цей процес пов’язаний із спробами приведення різних правових систем та їх окремих складових, зокрема, правових норм до певного спільного знаменника.

Правова інтеграція відбувається у рамках загального процесу зближення або апроксимації [6, с. 59-60].

Вище вже зазначалося, діалог правових систем - закономірний процес, зумовлений сучасним періодом розвитку суспільства, що відбувається під гаслом глобалізації. Актуальним цей процес є для всіх держав-членів міжнародного співтовариства, у тому числі для України, яка прагне включитися в міжнародні та загальноєвропейські структури процеси.

Отже, триває постійна взаємодія і взаємопроникнення між правовою системою України та іншими правовими системами національного, регіонального та міжнародного рівнів. Проявом цього процесу є адаптація законодавства України до загальноприйнятих міжнародних та європейських стандартів.

Таким чином, це ставить на порядок денний вирішення питань, пов'язаних з правовим регулюванням інтеграційних процесів в Україні.

Нормативною базою, яка регламентує процес інтеграції України в Європейський Союз, є прийняті Європейською Радою на Копенгагенському саміті Декларації та Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами, а також Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [7].

У «Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» вперше було передбачено забезпечення правової адаптації нормативно-правових актів, що приймаються органами виконавчої влади, до вимог ЄС, причому адаптація була поставлена на перше місце серед основних напрямів інтеграційного процесу.

Результати Гельсінкського саміту «Спільна стратегія щодо України» [8] стали базою для прийняття урядом України ряду рішень і комплексної Програми інтеграції до Європейського Союзу. Дана програма є правовим та політичним документом, який відображає європейські перспективи розвитку Україні. Отже, цю программу можна назвати таким періодом, з якого було покладено початок переходу від розроблення концептуальних положень інтеграції до активної імплементації.

У Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначається поетапним прийняттям та впровадженням Україною нормативно-правових актів, розроблених з урахуванням законодавства ЄС. Адаптація до законодавства ЄС є плановим процесом, який складається з трьох окремих етапів. Раз за разом досягається все більша відповідність європейському законодавству. Інтеграція України до Європейського Союзу проголошена пріоритетним напрямком внутрішньої і зовнішньої політики Української держави. Даний процес є чинником, що впливає на формування сучасного праворозуміння, зумовлює інше ставлення до ролі права у регулюванні інтеграційних процесів [9, с. 142-143].

Також важливо відмітити, що на економічному просторі спостерігаються тенденції, істотно впливаючі на внутрішні економічні процеси, а, отже, відповідно, на систему національного регулювання фінансової сфери.

Таким чином, до тенденцій, які вносять найсуттєвіші корективи в процеси державного управління інтеграційними змінами в європейській фінансовій сфері, слід віднести:

- залежність національного валютного ринку від провідних валют та їх протиборства між собою, що вимагає відповідної орієнтації державної валютної та грошово-кредитної політики;

- невиправдані інвестиції, в тому числі портфельні, у високі технології, що часто зумовлює значно завищені ціни на акції саме цих компаній. Отже, це означає перерозподіл у пріоритетах інвестування заздалегідь більш вигідні, передові позиції країн, які ці високі технології мають та створюють стимули для їх зростання;

- взаємозалежність фінансових і особливо фондових ринків різних країн, що в останні три роки дещо слабшає, проте залишається досить високою [10, с. 95-96].

Таким чином, підсумовуючи, можна відмітити, що сьогодні в українській економіці, колидеться про європеїзацію, є необхідність постійного виявлення тенденцій стосовно прогнозування роботи як національного ринку, також і пов’язаних з ним інших ринків. Тут мається на увазі також північноамериканський ринок. Суспільні відносини, які складаються у сфері економічної інтеграції України до Європейського Союзу піддаються певним закономірностям.

Тож, європейський ринок передбачає зауваження щодо низького рівня інфляції, в деяких країнах - процеси дефляції і, відповідно, катастрофічно для фінансового ринку занижені процентні ставки, що робить інвестування більш вибірковим.

Все ж таки, варто пам’ятати про особливості людей у пенсійному віці, оскільки у їх відношенні до європеїзації є консерватизм та обережний підхід.

Саме він і має істотний вплив на формування портфелів інвестицій, тобто диктує певні правила. Таке консервативне інвестування також є одним з аспектів, які собою створюють гальмівні процеси у суспільних відносинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філософія інтеграції: Монографія / За заг. ред. В.Д.Бондаренка, Ф. Г. Ващука. – Ужгород: ЗакДУ, 2018. №8. С. 10-11

2. Овчаренко Н. Модели современных интеграционных процессов. URL: http://www.xserver. ru/user/msipr/

3. Sztompka P. The sociology of social change / Piotr Sztompka. San Francisco, CA: Wiley-Blackwell, 1994. 368 p.

4. Антонюк О. Державна самоідентифікація України в процесі реалізації національних інтересів / О. Антонюк // Персонал. 2018. № 7. С. 4-5.

5. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право, XXI век. М.: Спарк, 2016. 261 с.

6. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права // Очерки сравнительного права: Сб. ст. / Отв. ред. В. А. Туманов. М.: Прогресс, 1990. С. 59–60

7. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 № 1629-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-1629-15#Text

8. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України: схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi;bin/laws/main.cgi?nreg=994_492

9. Артьомов І. В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: Монографія. Ужгород: Ліра, 2018. 520 с. Вип. 9

10. Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції / Відп. ред. І. В. Артьомов. Ужгород: Ліра. 2017. 456 с. № 17. С. 95-96

Здановський Олег Вікторович
студентг рупи ПМЄ-19-1
Науковий керівник:
Яцишин Надія Григорівна
к. ю. н., доцент

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТУПУ ДО НАЦІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ІМПОРТНОЇ С/Г ПРОДУКЦІЇ

Актуальність теми дослідження. Відповідно до положень преамбули Угоди про сільське господарство СОТ, країни-члени СОТ узяли на себе зобов'язання забезпечити доступ до ринку. Оскільки в цій Угоді передбачено сприяння доступу до ринку державам, що розвиваються, то очевидна актуальність дослідження юридичної природи цього поняття для України як країни з ринковою економікою, яку в рамках СОТ віднесено до тих держав, які розвиваються. Вчені зосереджують свою увагу в основному на правових проблемах реалізації сільськогосподарської продукції на внутрішньому ринку вітчизняними товаровиробниками, залишаючи поза увагою правові питання доступу до внутрішнього ринку імпортерів сільськогосподарських товарів, що не можна вважати виправданим з огляду на членство України в СОТ і взяті нею зобов'язання щодо забезпечення доступу сільськогосподарських товарів на аграрні ринки забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних та іноземних сільськогосподарських товаровиробників, що у і позначає актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми правового регулювання доступу до національних ринків імпортної с/г продукції присвячені наукові праці таких вчених: В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, Н. О. Багай, І. І. Каракаша, Т. О. Коваленко, В. В. Костицького, М. В. Краснової, П. Ф. Кулинича, С. І. Марченко, А. М. Мірошниченка, М. В. Шульги, В. В. Янчука, В. З. Янчука та ін.

Ключові слова. Обіг сільськогосподарської продукції, імпорт, СОТ, сільське господарство, міжнародна торгівля.

Мета статті полягає в дослідженні Угоди про сільське господарство СОТ та національного законодавства Украни в сфері доступу до національних ринків імпортної с/г продукції.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Угоди про сільське господарство СОТ [1], однією з ключових засад реформування світової торгівлі сільськогосподарськими товарами є лібералізація міжнародної внутрішньодержавної торгівлі сільськогосподарськими товарами.

Відповідно до розкладів до Угоди про сільське господарство СОТ, Україна взяла на себе зобов'язана гармонізувати національне законодавство з положеннями Угоди, що передбачало, з одного боку, захист національного товаровиробника, а з іншого - потребувало узгодження з нормами та вимогами СОТ щодоого лібералізації. Така ситуація пов'язана та безпосередньо стосується здійснення імпортних операцій із сільськогосподарською продукцією на внутрішньому аграрному ринку.

Відповдіно до ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» вказується: імпорт - це купівля (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без доставки цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами організаціями України, розміщеними за її межами [2].

За ст. 17 цього Закону заборонено імпорт або транзит будь-яких товарів, про які заздалегідь відомо, що вони можуть завдати шкоди здоров'ю чи становити загрозу життю населення, тваринному світу та рослинам або призвести до заподіяння такої шкоди, якщо стосовно транзитних товарів не вжито необхідних заходів для запобігання цьому.

Крім названого Закону, правове регулювання імпорту сільськогосподарської продукції відбувається також законами України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [3], «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» [4], «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», у яких імпорт визначено як ввезення на митну територію країни імпорту товару (товарів), призначених для споживання в цій державі.

Отже, національне законодавство характеризується відсутністю єдиного підходу у визначенні поняття імпорту, що не створює позитивного ефекту для застосування вказаних нормативно-правових актів у регулюванні імпортних операцій і захисту ринку від напливу імпортованих товарів. З огляду на це, назріла гостра потреба у встановленні

уніфікованого поняття імпорту, яке б застосовувалось у всіх сферах економіки відповідало Угодам СОТ.

Оскільки Угода про заснування СОТ та Угода про сільське господарство СОТ спрямовані на регулювання відносин у сфері торгівлі сільськогосподарськими товарами, то доцільно зосередитися на висвітленні основних положень СОТ українського законодавства щодо імпорту сільськогосподарської продукції в Україну.

Виходячи зі ст. 2 Угоди про сільське господарство СОТ, суспільні відносини у сфері доступу до ринку виникають із приводу сільськогосподарської продукції, яка визначена в Додатку 1 до Угоди про сільське господарство СОТ.

Відповідно до Угоди про сільське господарство СОТ, імпорт товарів у межах тарифних квот обкладається мінімальним або низьким тарифом, коли інші тарифи, які підпадають під режим найбільшого сприяння, застосовуються до імпорту понад цю квоту, однак схожа норма в Законі України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» [5] відсутня.

У цьому контексті потрібно вказати, що фундаментальна різниця між поточним і мінімальним доступами на ринок полягає в тому, що зобов'язання з поточного доступу на ринок не ґрунтується на режимі найбільшого сприяння, тобто держава цілком може вирішувати, хто конкретно користуватиметься пільговими тарифами, тоді як у зобов'язаннях за мінімальним доступом на ринок будь-яка зацікавлена країна має право, якщо квота не вичерпана, скористатися пільговими тарифами. Також потрібно зауважити, що станом на сьогодні значний обсяг міжнародної торгівлі припадає саме на пільгові мінімальні тарифи [8].

В Угоді про сільське господарство СОТ не передбачено правил регулювання тарифних квот. Ці питання здебільшого відображені в ст. XIII ГАТТ 1994 р. крізь призму поняття «недискримінаційне регулювання кількісних обмежень» [7]. Вона встановлює, що при застосуванні обмежень імпорту будь-якого товару учасники повинні враховувати частки ринку, на які окремі члени могли розраховувати, якби таких обмежень не було.

Також потрібно зазначити, що Угодою про сільське господарство широкий спектр нетарифних бар'єрів скасовано, включаючи кількісні обмеження імпорту, різні імпортні збори ліцензування імпорту, які повинні перетворитись у звичайні тарифи.

Очевидно, що і Україна як член СОТ повинна дотримуватися правил СОТ, застосовуючи заходи, які можуть обмежувати вплив на торгівлю, зокрема під час ліцензування імпорту. Також заходи, спрямовані на захист здоров'я чи життя людини, тварини, рослин, навколишнього середовища, потрібно здійснювати відповідно до норм Угоди про санітарні та фітосанітарні заходи Угоди про технічні бар'єри в торгівлі СОТ.

Одним із ключових питань здійсненням права на доступ до аграрного ринку України як члена СОТ є реалізація норми ГАТТ щодо встановлення Режиму найбільшого сприяння у відносинах між учасниками СОТ. У багатьох випадках тарифи, які застосовуються, набагато вищі, ніж реальний необхідний рівень захисту, а сама система розрахунку застосування тарифів надто ускладнені.

Відповідно до ст. 4 Угоди про сільське господарство СОТ, однією з умов вільного доступу на ринки має бути зниження тарифів від зафіксованого на початку періоду реалізації максимального рівня.

Відповідно до ст. 4 Угоди про сільське господарство СОТ імпорт сільськогосподарської продукції повинен здійснюватися з додержанням вимог щодо поточного та мінімального доступу на ринок. Механізм цієї норми такий, що держава зобов'язана встановити певну квоту для сільськогосподарських товарів, щодо якої діятимуть пільгові мита. Товари ж понад установлену квоту обкладаються іншими митами, перетвореними з нетарифних обмежень, причому згідно зі списками поступок країни зобов'язані постійно знижувати ці мита. Однак подібна норма в Законі України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» [5] відсутня. Однак у ст. 31 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» зазначено, що під недобросовісною конкуренцією при виконанні зовнішньоекономічної діяльності розуміємо реалізацію субсидованого імпорту, до якого вважають компенсаційні заходи; демпінгового імпорту, до якого застосовуються антидемпінгові заходи; виконання інших дій, які законами України визнаються недобросовісною конкуренцією. Під зростаючим імпортом розуміємо здійснення імпорту в обсягах та/або за умов, що заподіюють значну шкоду або створюють загрозу її заподіяння українським виробникам відповідних товарів. За результатами антидемпінгового, антисубсидиційного або спеціального розслідування, відповідно до законів України, приймається рішення про застосування антидемпінгових, компенсаційних чи спеціальних заходів,

яке може бути оскаржено в судовому порядку протягом місяця від дати запровадження відповідних заходів у порядку, установленому Законами України. Застосування режимів вільної торгівлі, преференцій, спеціальних пільгових режимів (прикордонної (прибережної) торгівлі, спеціальних (вільних) економічних зон та інших, передбачених Законами України), а також податкових, митних інших пільг, що діють при імпорті в Україну товарів, щодо яких застосовують антидемпінгові, компенсаційні або спеціальні заходи, зупиняється на строк до закінчення вжиття таких заходів [2].

Відповідно до Угоди про сільське господарство СОТ і Закону України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» [5], організаційно-правовий механізм тарифних квот передбачає різні мита, які застосовуються до одного того самого продукту.

Ключове завдання СОТ - поступова лібералізація торгівлі товарами за допомогою послідовного зниження та зв'язування тарифів, про що країни- члени домовляються між собою в процесі багатосторонніх переговорів. Потрібно зазначити, що лібералізація імпорту сільгосппродукції за Угодою про сільське господарство СОТ не означає повної свободи доступу імпортних товарів на аграрні ринки України, оскільки діє функція захисту контролю (ст. 5 Угоди про сільське господарство СОТ).

За Угодою про сільське господарство СОТ зв'язування тарифів означає, що країни-члени зобов'язуються не запроваджувати ставки ввізних мит, які б перевищували встановлений рівень. Це зобов'язання фіксується в Національному розкладі тарифів країни, який є невід'ємною частиною правової системи СОТ.

Висновки. Отже, порівняльний аналіз норм Угоди про сільське господарство СОТ та національного законодавства у сфері імпорту сільськогосподарської продукції дає підставу стверджувати, що в Україні назріла потреба в розробленні нових законодавчих актів, які б сприяли розвитку закріплених в Угоді правил щодо імпорту сільськогосподарських товарів на аграрних ринках держави як члена СОТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про сільське господарство СОТ від 15.04.1994. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/981_005 (дата звернення 06.10.2020)

2. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=253-17 (дата звернення 06.10.2020)

3. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту : Закон України від 22.12.1998 р. № 330-XIV URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/330-14/conv (дата звернення 06.10.2020)

4. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну : Закон України від 22.12.1998 р. № 332-XIV URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/332-14/conv (дата звернення 06.10.2020)

5. Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції : Закон України від 17.07. 1997 р. № 468/97-ВР URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/468/97-%D0%B2%D1%80 (дата звернення 06.10.2020)

6. Прядко О. В. Митні пільги і тарифні преференції : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2008. 192 с.

7. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) від 15.04.1994 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення 06.10.2020)

Качур Софія Станіславівна
студентка групи ПМЄ-19-1
Науковий керівник:
Тітко Ельвіра Валентинівна
д.ю.н., професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯНОРМ СОТ В НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ

Актуальність теми дослідження. *Стаття присвячена розгляду питання Імплементація норм СОТ в національні правові системи. Зазначено, що сучасні умови міжнародного ринку посилюють актуальність і значущість забезпечення економічної безпеки України. Зроблено висновок, що участь у СОТ дає багато позитивних результатів, сприяючи розширенню доступу українських товарів на зовнішні ринки, підвищуючи інвестиційну привабливість економіки, надаючи можливості представляти свої інтереси на переговорах про подальшу лібералізацію світової торгівлі.*

Ключові слова: *СОТ, імплементація,* Угода Світової організації торгівлі про спрощення процедур торгівлі

Членство країн у СОТ є актуальною темою. Ця подія має великий вплив як на світову економіку, так і на економіку окремих регіонів.

Україна розглядає членство у СОТ як системний фактор подальшого розвитку національної економіки, лібералізації зовнішньої торгівлі та створення прозорого середовища з метою залучення іноземних інвестицій.

Багатосторонню міжнародну торговельну систему, в центрі якої знаходиться СОТ, можна в широкому сенсі визначити як набір міжнародних правил, яких країни повинні дотримуватися в своїх торгових відносинах один з одним. Ці правила спрямовані на сприяння відкритій та ліберальній торгівлі на всіх рівнях. СОТ служить одночасно форумом для ведення переговорів і арбітром у вирішенні торговельних суперечок між країнами-членами [6].

За більш ніж 60 років існування система ГАТТ / СОТ довела свою ефективність і домоглася значного прогресу в лібералізації міжнародної торгівлі за допомогою серії міжнародних переговорів, відомих як «раунди багатосторонніх торгових переговорів».

Участь України у Світовій організації торгівлі (СОТ) може мати для країни дійсно позитивний ефект тільки за умови оздоровлення та забезпечення конкурентоспроможності її національної економіки. Сучасні умови міжнародного ринку посилюють актуальність і значущість забезпечення економічної безпеки України, що визначає необхідність розуміння сутності та значення правового регулювання відносин між Україною та СОТ.

Мета статті дослідити особливості імплементації норм СОТ в законодавство України.

Виклад основного матеріалу. Україна вступила до СОТ у 2008 р. і здійснює активну міжнародну торгівлю. Як країна-учасниця Україна здійснює контроль цін згідно з правилами СОТ і враховує інтереси її членів, які займаються експортом. Згідно із цим, після вступу Україна не встановлювала обов'язкові мінімальні ціни на імпортовані товари і продовжувала публікувати список товарів і послуг, ціни на які встановлюються урядом. Усі збори на залізничні перевезення встановлюються на недискримінаційній основі [7]. Після вступу до СОТ торговельна діяльність державних підприємств України повністю узгоджується з умовами організації.

У сфері прав торгівлі плата за реєстрацію медикаментів, пестицидів, сільськогосподарських хімікатів, а також плата за отримання ліцензій на експорт та імпорт алкогольних напоїв і тютюнових виробів установлюється з вимогами СОТ і відповідає рівню вартості наданих послуг. Від фізичних осіб і компаній, що бажають здійснювати експорт або імпорт, не вимагається фізична присутність або наявність інвестицій в Україні. Оплата і збори за надані послуги Україна встановлює відповідно до норм СОТ і надає дану інформацію членам СОТ на вимогу, а внутрішні податки на товари, імпортовані країнами – членами СОТ, установлюються на недискримінаційній основі. Також після вступу Україна скасувала кількісні обмеження на імпорт або інші нетарифні заходи, які не передбачені угодою СОТ [5].

Верховна Рада України 4 листопада 2015 року ухвалила Закон України № 745-VIII «Про ратифікацію Протоколу про внесення змін до Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі».

Тим самим Україна здійснила внутрішньодержавні процедури з метою набуття чинності Угодою Виконання Україною Угоди покращить позиції України у відповідних рейтингах, пов'язаних із легкістю ведення бізнесу, а також надасть позитивний сигнал як для учасників міжнародної торгівлі, так і для інвесторів. Реалізація положень Угоди прискорить інтеграційні процеси з ЄС та поглибить партнерські стосунки на багатосторонньому рівні [1].

Слід зазначити, що в нотифікації України від 14.08.2014 року № WT/PCTF/N/UKR/1 було визначено положення, які імплементуються Україною одночасно з набранням чинності Угодою. Це положення так званої категорії А. Інші положення Угоди будуть впроваджуватися Україною поступово, у т. ч. із залученням технічної допомоги. Це положення категорій В і С, щодо яких будуть здійснюватися нотифікації про стан їхньої імплементації.

Через активну позицію України в СОТ декілька років тому з'явилася потреба створити ефективний механізм забезпечення захисту прав та інтересів України в торгово-економічній сфері в межах СОТ. Тож був прийнятий Порядок забезпечення захисту прав та інтересів України в торговельно-економічній сфері в межах Світової організації торгівлі, затверджений Постановою КМУ від 01.06.2016 р. №346 (далі - Порядок) [3]. Це був перший після вступу України до СОТ документ, який передбачив імплементацію положень Домовленості про правила процедури вирішення спорів між членами СОТ (далі - Домовленість СОТ). Затвердження Порядку свідчило про наміри Уряду України системно використовувати цей механізм врегулювання міжнародних суперечок для захисту законних державних інтересів.

Українську інфраструктуру якості приведено у відповідність до норм СОТ і ЄС, створено і забезпечено функціонування національного органу стандартизації, національного органу акредитації, акредитовано і призначено органи оцінки відповідності і органи державного ринкового нагляду за вимогами технічних регламентів, відмінено обов'язкову сертифікацію продукції. Новостворений український національний орган стандартизації набув відповідного статусу у міжнародних і європейських організаціях стандартизації, а національний орган акредитації набув повноправного членства і отримав визнання у міжнародних і європейських організаціях акредитації, Україна набула

повноправного членства в Метричній конвенції та Генеральній конференції з мір та ваг (CGPM) [4].

Як і іншим членам СОТ, Україні доводиться брати участь у торгових суперечках, усуваючи перешкоди на шляху українського експорту або захищаючи місцевих виробників від несправедливої конкуренції. Механізм щодо вирішення спорів, наявність якого ставить СОТ в унікальне становище серед інших міжнародних організацій, являє собою потужний інструмент захисту українських економічних інтересів.

Висновки. Реалізація потенційних переваг, що випливають з приєднання країни до СОТ можлива за умови проведення активної політики, спрямованої не лише на створення належних умов для ефективного пристосування до правил СОТ суб'єктів економічної діяльності в Україні, але на відстоювання інтересів країни в рамках цієї організації та багатосторонніх переговорних процесів, що нею проводяться.

Україні вдалося досягти значного прогресу щодо виконання практично всіх зобов'язань щодо адаптації системи публічних закупівель до вимог ЄС. Здебільшого це обумовлено тим, що виконання більшості заходів було розпочато раніше, відповідно до Стратегії розвитку системи публічних закупівель ("дорожньої карти"), а також завдяки ефективним реформам у цій сфері, що проводяться з 2014 року.

Найбільш вдалим кроком можна вважати реформи, запроваджені Законом України «Про публічні закупівлі» [2] у 2016 році, що пов'язані насамперед зі створенням електронної системи закупівель та суттєвим наближенням термінології і процедур закупівель до вимог відповідних Директив ЄС із державних закупівель. Останні зміни, що набрали чинності з 19 квітня поточного року, дозволять ще більше наблизити українське законодавство до зазначених вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про ратифікацію Протоколу про внесення змін до Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі» від 04.11.2015 № 745-VIII) // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 49-50, ст.456

2. Закон України «Про публічні закупівлі» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 9, ст.89

3. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку забезпечення захисту прав та інтересів України в торговельно-економічній сфері в рамках Світової організації торгівлі» від 01.06.2016 р. №346

4. Возний Н.Р. Проблеми та перспективи регулювання світової торгівлі товарами в Україні / Н.Р. Возний, М.М. Левко, Р.Е. Черниш // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2012. – № 22.7. – С. 151–159.

5. Костенко Н. Геоекономічний вимір залучення країн у глобальну торгівлю / Н. Костенко // Економіст. – 2011. – № 1. – С. 17–19.

6. Ус І. В. Щодо напрямів покращення інституційного ефекту від членства України в СОТ. Розвиток співробітництва України із СОТ: матеріали 18 міжнародного круглого столу / відп. ред. О. О. Борзенко. Київ: НАН України, ДУ«Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2018. С. 19-22.

7. Ус І. В. Реалізація Україною переваг від членства в Світовій організації торгівлі. Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми: матеріали V міжнародної науково-практичної інтернет конференції (м. Тернопіль, 30 жовтня 2009 р.). Тернопіль: Тернопільський національний економічний університет, 2009. С. 56- 61.

Куровська Анастасія Валентинівна
студентка групи ПМЄ-19-1
Науковий керівник:
Тітко Ельвіра Валентинівна
д.ю.н., професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства

ПРАВОВА ОСНОВА АНТИДЕМПІНГОВИХ ЗАХОДІВ ТА ПРОЦЕДУРА ВИРІШЕННЯ ТАКИХ СПРАВ В РАМКАХ СОТ

Актуальність теми дослідження. *Антидемпінгові заходи займають вагоме місце у торговельній політиці країн Світової організації торгівлі (далі – СОТ) оскільки становлять інструмент міжнародного торговельного права, що має на меті забезпечення правомірного та ефективного функціонування загальноприйнятих принципів і правил міжнародної торгівлі. В сучасних умовах політичного курсу України на європейську інтеграцію набуває актуальності дослідження правового регулювання різноманітних елементів функціонування міжнародної торгівлі. Разом з підписанням та ратифікацією Угоди про асоціацію між Україною та ЄС держава взяла на себе низку зобов'язань, у тому числі правове врегулювання застосування антидемпінгових заходів як елементу захисту торгівлі.*

У більшості наукових праць за даного питання здійснюється лише аналіз загального міжнародно-правового регулювання інструментів торговельного захисту в системі ГАТТ/СОТ без висвітлення особливостей їх правового забезпечення в ЄС. Саме через вагомість даного засобу захисту торгівлі постала необхідність дослідження особливостей демпінгу, а також механізму врегулювання антидемпінгових спорів в рамках СОТ.

В Україні питання врегулювання антидемпінгових заходів в контексті ГАТТ/СОТ досліджували такі вчені: Н.В. Бочарова, О.К. Вишняков, В.В. Коновалов, Н.О. Коновалова, Ю. В. Локшина, А.А. Мазаракі, С.Л. Нетудихата, С.Г. Осика, В.Т. Пятницький та інші.

В іноземній літературі питанню регулювання антидемпінгових заходів присвячено низку наукових робіт таких дослідників, як В. Баель, П. Бентлі, Ван ден Боше, Р. Вофрум, А. Сапір та інші.

Ключові слова: *право СОТ, угоди ГАТТ, антидемпінгові заходи, антидемпінгове розслідування.*

Метою статті *є перш за все визначення специфіки та виокремлення основних ознак правового регулювання антидемпінгових заходів та дослідження процедури вирішення таких справ у рамках ГАТТ/СОТ.*

Виклад основного матеріалу. Протягом Уругвайського раунду переговорів ГАТТ держави вперше почали розширювати дію своїх прав та обов'язків за статтею XIX ГАТТ 1994 року, що стало причиною прийняття спеціальної угоди ГАТТ/СОТ – Угоди про застосування статті VI ГАТТ (далі – Угода), що містить детальне правове регулювання як стосовно визначення демпінгу, так і всіх процедурних моментів, маючи на меті забезпечити кращий рівень узгодженості регулювання на міжнародному рівні окремими державами. Також, говорячи про специфіку міжнародно-правового регулювання засобів захисту торгівлі, треба зазначити про важливу роль статті VI Угоди ГАТТ 1947 року, яка визначає основоположні принципи регулювання захисту держав-членів Світової організації торгівлі від демпінгу шляхом надання їм можливості застосовувати засіб захисту торгівлі – антидемпінгові заходи.

Велика кількість дослідників, зокрема Ч. Боун, зазначають, що стаття VI Угоди не тільки не може бути замінена іншими спеціалізованими угодами ГАТТ/СОТ, що регулюють застосування антидемпінгових заходів, а також те, що весь комплекс всіх правових документів становить систему норм міжнародно-правового регулювання антидемпінгових заходів [1].

Важливим є те, що Угода не проголошує заборону демпінгу в цілому, а тільки засуджує шкоду, яка спричиняється вітчизняному ринку даним товаром. Згідно з Угодою, яку ще називають Антидемпінговою угодою, країна-член СОТ має право застосувати як відповідь на імпорт, що має ознаки демпінгу антидемпінговий захід, проте, лише у разі, якщо цим імпортом було завдано чи може бути завдано певної матеріальної шкоди вітчизняній галузі промисловості [4].

Тобто, відповідно до положень Угоди, можемо виокремити три вимоги для встановлення факту наявності демпінгу, а саме:

1) при порівнянні цін на аналогічний товар експортна ціна є меншою, ніж ціна, що встановлюється під час звичайної торгівлі в країні виробника;

2) завдання матеріальної шкоди чи можливість спричинення такої шкоди вітчизняній галузі промисловості;

3) встановлення причинно-наслідкового зв'язку між два першими пунктами, тобто того, що матеріальна шкода завдана саме завдяки демпінгу [4].

Не менш важливим моментом є також визначення відповідно до Угоди «аналогічного товару», що під час антидемпінгового розслідування є вагомою складовою доведення факту демпінгу та шкоди, спричиненої ним.

Так, згідно з ст. 2.6 Угоди аналогічним товаром визнається товар, що є ідентичним або повністю подібним товару, який розглядається [4]. При цьому Угодою передбачено, що інший товар, у разі відсутності аналогічного, але за умови наявності у ньому таких самих характеристик в порівнянні з товаром імпорт якого демпінгується, визнається також аналогічним.

Відповідно до Угоди, у різних країнах за правилами СОТ процес антидемпінгового розслідування здійснюється за однаковою процедурою. Розпочинається даний процес шляхом надіслання заяви до спеціального органу в країні імпорту, який відповідно до своїх повноважень має їх розглядати. Дана заява має бути підтримана національними виробниками аналогічних товарів, які на ринку даного продукту займають частку не менше 25% [3, с. 243].

Угода містить детальний перелік обов'язкових елементів, що мають бути зазначені в заяві, а також умови виконання самої процедури розгляду. Також, окрім детального переліку того, що має бути включено в антидемпінгову заяву, та різних процедурних умов, Угода містить детальні визначення основних складових регулювання антидемпінгових заходів, а саме демпінгового товару та завданої матеріальної шкоди вітчизняній промисловості.

Відповідно до Угоди, а саме статті 2.1 товар визнається таким, що демпінгується, тобто є таким, що є предметом демпінгу якщо «вводиться в торгівлю іншої країни за вартістю, меншою від звичайної, якщо експортна ціна товару, що експортується з однієї країни до

іншої, менша від порівняльної ціни, яка встановлюється в ході звичайної торгівлі на аналогічний товар, призначений для споживання в країні-експортері» [4].

Так, шляхом порівняння ціни на аналогічний товар у країні-експортері та експортної ціни на товар, що вважається демпінгованим, встановлюється факт наявності демпінгу та оцінюєтьсяого величина, або ж спростовується. Якщо все ж виявляється різниця в ціні на товар , то вона називається демпінгованою різницею та становить різницю цін на товар, призначений для вжитку у країні виробника та експортною ціною на товар у відсотках [3, с. 244].

Коли, під час процесу антидемпінгового розслідування, стають відомі ціна на аналогічний товар для внутрішнього споживання та експортна ціна та при цьому демпінгова маржа становить менше ніж 2%, розгляд антидемпінгового процесу припиняється. Якщо ж демпінгова маржа більша ніж 2%, розпочинається визначення суттєвої шкоди чи встановлення факту її відсутності. Як результат проведення антидемпінгового розслідування держава може застосувати заходи, передбачені Угодою, серед яких:

1) попередні заходи;

2) цінові зобов’язання;

3) антидемпінгові заходи.

За правилами СОТ, розмір антидемпінгового мита встановлюється відповідно до результату антидемпінгового розслідування та не може становити більше, ніж розмір демпінгової різниці [2]. Угода також передбачає певні терміни дії антидемпінгових заходів. Зокрема, вимагає, щоб кожні 5 років призначені антидемпінгові заходи були скасовані країною-членом СОТ, окрім спеціальних випадків, коли уповноважений орган може прийняти рішення про необхідність продовження дії даного заходу. Відповідне рішення може бути прийняте задля запобігання продовженню або подальшим випадкам демпінгу.

Висновки. Отже, незважаючи на те, що держави-члени СОТ мають свої законодавства щодо врегулювання антидемпінгових заходів та здійснення процесу антидемпінгових розслідувань, все ж актом, що має найвищу юридичну силу є Угода про застосування статті VI ГАТТ 1994 року, яка становить міжнародно-правову базу регулювання даного засобу захисту торгівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bown Chad P. The Global Resort to Antidumping, Safeguards, and other Trade Remedies Amidst the Economic Crisis. World Bank Policy Research Working Paper Series, 1 September 2009.

2. Van Bael I., Bellis J. EU Anti-dumping and Other Trade Defence Intruments. – Kluwer Law International, 2004. – 1368 p.

3. Локшина Ю. В. Міжнародно-правове регулювання засобів захисту торгівлі у контексті норм і правил ГАТТ/СОТ: науковий аналіз. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 10. С. 242–246.

4. Угода про застосування Статті VI Генеральної угоди з тарифів та торгівлі 1994 року : Міжнародний документ від 15 квітня 1994 року № 981_010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2. rada.gov.ua/laws/show/981_010.

М'яч Валерія Олександрівна,
студентка групи ПМЄ-19-1
Науковий керівник:
Глух Марина Василівна,
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства

ШЛЯХИ АДАПТАЦІЇ АНТИМОНОПОЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО КОНКУРЕНТНОГО ПРАВА ЄС

Актуальність теми дослідження. *Україна вже прямує курсом євроінтеграції, що потребує від держави глибоких та послідовних реформуючих процесів у різних напрямках, з ціллю формування такого економічного простору, щоб Україна змогла стати повноцінним членом Європейського економічного співтовариства та ЄС. Конкуренція – необхідна закономірність, що впливає на діяльність товаровиробників та ринкові механізми не тільки всередині країни, а на світовому ринку, будучи тою самою рушійною силою науково-технічного прогресу та одним з важливіших чинників для інтеграції ринкових відносин, у тому числі, ЄС. Таким чином, саме формування нормативних актів, що стимулювали би розвиток добросовісної конкуренції всередині країни та одночасно відповідав умовам ЄС, як напряму інтеграції країни, є першочерговим завданням антимонопольного законодавства України.*

Досліджування конкурентного права ЄС відображено у працях таких науковців, як Дідівська І.Л., Вовк Т.В., Перемот С., Швидка Т., Шнирков О.І., Василенко В.О., Журик Ю. В., А.І. Дмитрієв. В свою чергу, аналізом конкурентного права в Україні, вираженому в антимонопольному законодавстві, займалися ряд вчених, у тому числі Бараш М.Я., Бакалінська О., Вовк Т.В., та хотілося б виокремити саме Лук'янець В.С., він присвятив цьому питанню особливу увагу в своїх дослідженнях. Результати цих наукових праць формують підґрунтя для подальшого дослідження проблеми антимонопольного законодавства України, щоб прогнозувати тенденції розвитку останнього з

метою формування ефективної та добросовісної економічної конкуренції всередині країни.

Ключові слова: *економічне співробітництво, конкурентне право ЄС, Європейський союз.*

Метою статті *є визначення напрямку адаптації сучасного антимонопольного законодавства України до конкурентного права ЄС шляхом виокремлення підходу країн ЄС до їх формування та порівнянняого з підходом України під час історичного розвитку антимонопольного законодавства країни.*

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи розвиток конкурентного права ЄС загалом, в першу чергу треба зазначити, що значну роль уого формуванні відіграли національні правові норми країн-засновниць, не зважаючи на різні підходи до конкурентної політики внаслідок стану економіки, а також враховуючи досвід США, що здійснили значний вплив на зазначені країни як приклад та, таким чином, започаткували свою модель регулювання економічної конкуренції ще до створення європейської. Якщо норми конкурентного права США розвиваються в більшості під егідою боротьби з картелями та забороною монополій, то норми європейської моделі конкурентного права, за період розвитку з середини ХХ століття по сьогодення, у більшості спрямовані саме на контроль за зловживанням суб'єктами господарювання своїм монопольним становищем, а також боротьбу з проявами недобросовісної конкуренції. Конкурентні відносини є спільним як для антимонопольного, так і для законодавства про захист від недобросовісної конкуренції предметом регулювання. Та якщо у першому випадку мається на меті забезпечення самого факту існування конкуренції, то у другому – законодавство відповідає за її «якість» [1, с. 17].

Протягом згаданого періоду підходи країн Європи до конкурентної політики були різними, не зважаючи на започатковані інтеграційні процеси ринкових відносин, які розпочались у період після Другої Світової Війни разом із заснуванням Європейського об'єднання вугілля та сталі, Договір про яке підписаний у 1951 році. Цей договір за своєю суттю став основою для ринкової інтеграції, а також містив у собі зобов'язуючі норми із забезпечення створення, збереження та дотримання умов для нормальної конкуренції, зберігаючи за собою право втручати-

ся в господарство чи ринок у випадку потреби, також визначаються види конкурентної поведінки, що підпадають під заборону [2].

В подальшому, внаслідок підписання Римського договору у 1957 році, створення Європейського Союзу та наднаціонального регулювання, розвиток національної конкурентної політики країн-учасниць та, внаслідок, формування національного законодавства, не можна назвати такими, що були у єдиному напрямку. Наприклад, розглядаючи конкурентну політику післявоєнної Німеччини, то треба зазначити, що вона дуже схожа на американську модель регулювання економічної конкуренції через ряд нормативних актів про заборону картелів, хоча з європейськими винятками у вигляді горизонтального та вертикального контролю за концентрацією. У 70-80-х роках Німеччина досить серйозно займалася питанням контролю за злиттям та оцінці монополістичних угод [3].

На противагу обмежувальної політики Німеччини, що більш схожа на антимонопольний підхід, приклад Франції відображає зріст економіки за рахунок стимулювання створення масштабних підприємств у галузі промисловості, тому що країна потребувала конкурентоздатних національних лідерів на ринку. Згодом, в результаті такого підходу, країна перейшла на концепцію ніш у певних галузях промисловості, побудувавши ланцюжок від видобутку сировини до виготовлення кінцевої продукції в рамках масштабних, монополістичних компаній на ринку. Не зважаючи на стимулюючий підхід, Франція досить серйозно по сьогодення контролює ціноутворення на ринку та домовленості між суб'єктами господарювання щодо їх збільшення, передбачаючи у своїх санкціях за порушення норм кримінальну відповідальність [4].

Розглядаючи формування конкурентної політики ЄС, англійський науковець А.Татам виділяє три основні течії, що лягли в її основу – інтеграція, справедливість та ефективність. Справедливість уого тлумаченні збігається з поняттям чесності та знаходить своє вираження в забезпеченні рівності можливостей, захисті малих та середніх підприємств, а також розвиток споживання. При чому, ці твердження розповсюджуються на всі типи відносин, не тільки між приватними і державними секторами економіки, а між державами-учасницями та такими, що не є частиною ЄС. Ефективність забезпечується само регулятивними механізмами конкуренції, коли суб'єкти господарювання постійно модернізуються та ро-

звиваються з метою отримання прибутку на ринку, а інтеграція – у постійному наближенні умов за рахунок норм права не тільки наднаціональних, а національних [5, с. 186].

Саме за допомогою цих трьох факторів, європейська система конкурентного права відрізняється від антимонопольного підходу, тому що у сучасній світовій практиці притаманний підхід, коли конкурентна стратегія здійснюється з урахуванням економічної ефективності та доцільності, а не бажаному співвідношенню конкурентних і монопольно-регулюючих сил. Тому нагляд за ринком у більшості східноєвропейських країн в рамках ЄС здійснюється не стільки щодо частки компанії в галузевому виробництві та збуті, скільки щодо наявності «монополістичної поведінки», а саме завищення цін, зниження якості продукції, створення незаконних перешкод для входження нових конкурентів на ринок тощо [6, с.113].

Розглядаючи шлях України, то варто зазначити, що питання економічної конкуренції найбільш актуально постало в період переходу від національної економіки до ринкової системи наприкінці ХХ століття. Для того часу характерним був саме суцільний монополізм, а тому розроблені нормативно-правові акти, в першу чергу, були антимонопольного спрямування.

В подальшомуого обмежену мету було змінено за допомогою формування стимулюючих норм: боротьба з монополістичною діяльністю була не ефективною за умови відсутності конкурентних відносин – нові монополістичні структури формувалися саме на структурах, що є пережитками радянського періоду. Таким чином, розвиток конкурентного права України нерозривно пов’язаний з антимонопольним спрямуванням, а норми знайшли своє відображення у Конституції України, Господарському кодексі України, Законі України «Про захист економічної конкуренції», «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист від недобросовісної конкуренції», що складають основу антимонопольного законодавства. Укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС не завершило постійне вдосконалення та зміни у антимонопольному законодавстві, проте надало нового імпульсу та конкретного напряму у розвитку, зокрема, приведення чинного конкурентного законодавства у відповідність із законодавством ЄС, що і прописано у ст. 254–255 Угоди [7]. Вирішувати питання з визначення політики у сфері конкуренції, зокрема, шляхом врегулювання на законодавчому рівні процесу наближення національного

конкурентного права до норм захисту економічної конкуренції в Європейському Союзі, покликані положення Концепції Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014–2024 рр. Концепцію було сформовано після підписання угоди про Асоціацію з метою надання курсу для послідовного внесення змін до антимонопольного законодавства, що призвело до посиленої нормотворчої діяльності за останні шість років [8].

Висновки. Проаналізувавши історичний розвиток конкурентного права ЄС, встановлено особливість європейської моделі регулювання економічної конкуренції, що відрізняє її від американської – поряд з антимонопольними напрямами у нормотворчості, головною метою при формуванні конкурентного права виступає формування та забезпечення добросовісної конкуренції, тобто відсутність зловживання суб'єктами господарювання своїм монопольним становищем, а неого займання на ринку. Поєднання наднаціонального та національного регулювання конкурентного права призводить до формування єдиної політики, що спрямована на сприяння створення єдиного європейського ринку та запобігання порушенняого функціонування діяльністю великих юридичних осіб внаслідок їх зловживання своїм монопольним становищем. Проєвропейський напрямок розвитку України вивів її на шлях адаптації власного антимонопольного законодавства до положень нормативних актів ЄС, зобов'язання стосовно чого країна самостійно взяла на себе внаслідок Угоди про Асоціацію. Проаналізувавши сучасний стан антимонопольного законодавства України, внаслідок низки змін після Угоди , можна зробити висновок про результативність нормотворчої діяльності, формування концепції розвитку та послідовне її виконання. Також, сучасний стан характеризується відсутністю суттєвих розбіжностей, що потребували б глибоких змін в нормативній базі, проте найголовнішим фактором все ще залишається правозастосовна практика, що потребує активного компоненту у напрямах державного захисту конкурентних відносин з урахуванням сучасного стану національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакалінська О. О. Проблеми і перспективи розвитку конкурентного законодавства України. Часопис Київ. ун-ту права. 2013. №3. С. 17-21.

2. Договір про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі від 18.04.1951. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_026#Text.

3. Биндельс А. Основі германського и европейского антимонопольного права. М., 1995. 234 с.

4. Марков Б. М. Антимонопольне регулювання: зарубіжний досвід та межіого адаптації до реалій України. Ефективна економіка., 2014, № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_3_24.

5. Татам Алан Право Європейського Союзу: підручник. Пер.з англ. К.: «Абрис», 1998. 424 с.

6. Яворський Я. Конкурентне законодавство Європейського Союзу. Право України. URL: http://www.infopressa.com/article1151.html.

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом[...]:міжнародний документ від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

8. Венгер В. В. Конкуренція в ринковій економіці: генезис теоретичних концепцій. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2014. № 12. URL:http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3623.

Савтира Ілля Анатолійович
студент групи ПМЄ-19-1
Науковий керівник:
Яцишин Надія Григорівна
к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства

ОБ'ЄКТИВНА НЕМИНУЧІСТЬ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ПРОЦЕСУ ГАРМОНІЗАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ

Актуальність теми дослідження. *Аналізуються проблемні питання гармонізації оподаткування, зокрема, взаємодія між платниками. податків та контролюючими органами в даній сфері в таких питаннях як черговість нарахування та погашення податковогоа забов'язання, притягнення платників податків до відповідальності за порушення податкового законодавства та ін. В свою чергу це обтяжує процес переміщення капіталів. Тому одним із основниха завдань у сфері гармонізації оподаткування є планування, розробка і реалізація єдиних теоретичних та практичних підходів до системи податкового адміністрування.*

Ключові слова: *подвійне оподаткування, міжнародне податкове право, шляхи уникненняа, подвійного оподаткування, співробітництво у сфері прямого оподаткування.*

Виклад основного матеріалу. В наукових працях багатьох відомих зарубіжних і вітчизняних економістів та юристів-міжнародників висвітлені основні теоретичні аспекти процесу гармонізації та функціонування податкових систем країн-членів ЄС, такиха як А.Афонсо, Р.Варсано С.Коліньйон, К.Найкел, В.Оутс, Р.Перротті, Г.Табелліні, В.Танзі, Г.Таубер, М.Уайт, В.Андрущенком, З.Варналієма, О.Василиком, В.Геєцем, В.Козаченкома, П.Мельником, В.Нусіновима, А.Соколовською, .Н.Хорошаєвима, Р.Вебер, Д.Вілсон, У.Гейл Флет, Д.Даймонд, М.Деверо та іншими. Проте проблема гармонізації оподаткування залишається актуальною та потребує подальшого дослідження.

Міжнародний поділ праці вважається початком об'єднання сукупності взаємозалежних підсистем національних господарств в єдину обмінну систему. На даному етапі становлення цілісного міжнародного господарства стає необхідність гармонізації національних податкових систем, яка має на меті:

- управління податковою політикою окремих держав;
- узгодженість рівнів оподаткування;
- консолідація методів визначення податкової бази;
- надання податкових пільг та приведення їх у відповідність.

Зазначимо, що усвідомлення інтеграції та необхідності зближення податкових систем тривало досить довго. Перші кроки щодо гармонізації податкових систем в країнах Європи виявились у створенні митних союзів задля здійснення єдиної митної політики. Тобто рушійною силою в гармонізації податкових систем стал необхідність вільного руху капіталів, товаріва, робочої сили та послуг.

Спершу необхідність консолідаціїа податків проявлялися на рівні окремих держав. Наприклад, однією із перших країн яка зіштовхнулася з цією проблемою була Німеччина на початку XIX ст. після об'єднання окремих земель. За цього приводу висловився Рау К.: «… різноманітність оподаткування в різних частинах держави спричиняє багато незручностей. Воно перешкоджає рівномірному оподаткуванню жителів різних областей, ускладнює вище управління і вдосконалення податків, заплутує рахівництво і може навіть перешкоджати свободі відносин у середині держави»[1].

Першима серйозним кроком, в якому виразно висвітлювалася орієнтація на гармонізацію та консолідацію податкових систем пов'язана із створенням єдиного європейського митного простору та ринку. Такий намір було зафіксовано у положеннях про уніфікацію національних податкових систем і податкового законодавств багатьох європейських країн згідно до Римського договору від 25 березня 1957 р.

Ідея створення території з єдиним податковим режимом з'явилася в процесі становлення та розвитку економічних та політичних процесів. За основуа цієї ідеї, задля її втілення, булоа задіяно два принципи, якими. керувалися країни ЄС[2]:

- політика та законодавство жодної з країн-членів ЄС не повинні перешкоджати вільному руху товарів і осіб;

- політичні та економічні інтереси країн-члена ЄС не повинні суперечити основним напрямкам податкової політики ЄС.

Процес гармонізації не є загальною уніфікацією всіха національних податкових систем. Гармонізацію має на меті лише приведення податкових. система різних держав світу у взаємну відповідність. Особливу роль при цьому відіграють міжнародні договори, вони дають змогу уникати невідповідність у непрямому оподаткуванні, а також усувати подвійне оподаткування.

У межах інтеграційних процесів сучасні науковці виділяють такі напрямкиа гармонізації податкових систем, як[3]:

- гармонізація принципів побудови податкових систем;

-зближення принципових підходів і механізмів податкового регулювання;

- гармонізація структури податкових систем;

- гармонізація концепцій прямого і непрямого оподаткування на основі застосування загальних принципів, які регламентують порядок оподаткування. за кожним із бюджетоутворюючих податків;

- єдині підходи до організації податкового адміністрування.

Процес гармонізації податкових систем напряму пов’язаний з вирішенням двох протилежних за своєю природою проблем. Перша проявляється в утворенні єдиного національного ринку та передбачає уніфікацію законодавства. Більша всього це стосується доходів інвесторів та прибутку отриманого підприємствами, оскільки для вільного пересування капіталу між країнами-членамиа ЄС та уникнути перешкод, які уповільнюють розвиток технологічно-наукової інтеграції та стримують поширення наукових здобутків і технологічних знань. Гармонізація системи податків,ого ставок, надання різних пільг, об’єктивно зменшує дохідну частину бюджету отриманих від податків, як наслідока зменшується вплив уряду держав на внутрішніх виробників - це і є другою проблемою. Тому. першочерговим та основним завданням гармонізації є вирішення цих проблем.

Проце гармонізації здійснюється поетапно (виділяють 5 основних етапів):

1) аналіз різних галузей законодавства за для визначення проблемних питань та виділення сфер які потребують гармонізації;

2) перевірка національного податкового законодавства та зіставленняого з податковим законодавством країн-членів ЄС;

3) визначення списку національних законодавчиха та інших нормативно правових актів, які підлягають гармонізації;

4) спільне та всестороннє прийняття гармонізованих актіва країнами-членами ЄС;

5) реалізація прийнятих рішень, щодо гармонізованих актів податкового законодавства та здійснення контролю за цим.

Для процесу гармонізації є важлива концепція безстороннього оподаткування, запропонована американським економістом Дернбергом Р.Л., згідно якій допускається встановлення системи таких безсторонніх норм оподаткування, які не змогли б діяти ні проти, ні на користь якого-небудь виду діяльності. Іншими словами, рішенняа про господарську діяльність та інвестування мають прийматись за принципами, не пов’язаними з оподаткуванням[4].

Представлена концепція має три основниха правила[4]:

- неупередженість щодо експорту капіталу (платник податків на власний розсуд вибирає між інвестуванням в своїй країні чи за її межами);

- неупередженість щодо імпорту капіталу (всі діючі на ринку фірми, підприємства та їх філії сплачують податки за однією ставкою);

- національна неупередженість (загальний прибуток з капіталу, який розподіляється між платником податків і бюджетом, має бути однаковим і не залежати від того, чи інвестований капітал у своїй державі чи за кордоном).

Висновки. Отже, на процес гармонізації податкових систем країн-членіва ЄС та світу загалом, значний вплив мають такі процеси, яка податкова політика різниха країн, способи, засоби. та шляхи її реалізації, вирішення проблемних питань, щода стимулювання іновацій та інвестицій, заохочування та підтримка експорту, розвитока різних сфер життя платників податків та побудова інфраструктур (політична, економічна, соціальна), заохочення внутрішнього споживання та інше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рау К. Г. Основние начала финансовой науки / К. Г. Рау. – С.Петербург: Типографія Шайкова, в домі Міністерства Фінансів, на Дворц. Площ., 1867. – 318 с. – (редакція А. Корсака).

2. Лук'яненко Д. Г. Спільний європейський економічний простір / Д. Г. Лук'яненко, В. І. Чужикова. – Київ: КНЕУ, 2007. – 544 с.

3. Савельєв Є. В. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри / Є. В. Савельєв, Юрій І. С.. – Тернопіль: Знання, 2007. – 595 с.

4. Козак Ю. Г. . Міжнародне оподаткування: Навч. Посібник / Ю. Г. Козак, В. М. Сліпа. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 550 с.

5. Валігура В. А. Теоретичні засади міждержавної податкової гармонізації та характеристики податкових систем країн Європейського Союзу в контексті євроінтеграції України / В. А. Валігура. // Світ фінансів. – 2008. – №1. – С. 183–194.

Середюк Руслана Іванівна
студентка групи ПМЄ-19-1
Науковий керівник:
Анісімова Марина Федорівна
к.ю.н., к.і.н., доцент

РОЗВИТОК СТРАТЕГІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ БАНКОМ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ

Європейський банк реконструкції та розвитку здійснює свої операції у кожній країні-реципієнті на підставі власних стратегій в галузі надання позик для забезпечення повного дотримання мети функцій Банку, як вони визначені у статтях 1 і 2 Угоди про заснування ЄБРР від 29 травня 1990 р. [1, ст. 1, 2].

Згідно з пунктом 2 статті 11 «Способи проведення операцій» Угоди про заснування ЄБРР Рада Директорів не рідше одного разу на рік розглядає здійснювані в кожній країні-реципієнті операції Банку таого стратегію в галузі надання позик для забезпечення повного дотримання мети функцій Банку, як вони визначені у статтях 1 і 2 цієї Угоди. Будь-яке рішення, що випливає із зазначеного розгляду, приймається більшістю двох третин Директорів, що представляють не менше, ніж три чверті загальної кількості голосів, на яку мають право члени [1, ст. 11, 27].

Зазначений розгляд включає, крім іншого, оцінку прогресу кожної країни-реципієнта у сфері децентралізації, демонополізації і роздержавлення (приватизації), а також розгляд відносних часток позик, наданих Банком приватним підприємствам, державним підприємствам, що знаходяться в процесі переходу до економіки, орієнтованої на ринок, або в процесі роздержавлення, на інфраструктуру, на надання технічного сприяння та на інші цілі [1, ст. 11].

Пріоритетні напрямки співробітництва ЄБРР з Україною визначаються у відповідних Стратегіях допомоги Україні - середньострокових програмах, що визначають обсяг, структуру, загальні принципи діяльності Банку в Україні та затверджуються Радою Директорів ЄБРР.

Загалом щодо України Банком було прийнято 10 стратегій діяльності.

При виборі проектів для фінансування ЄБРР керується трьома операційними принципами, за якими проект має:

- позитивно впливати на процес системного перевтілення економіки (під час оцінки цього принципу аналізуються такі критерії потенційного впливу проекту, як створення ефективних ринків, закріплення інститутів ринку, вироблення навичок поведінки і стандартів бізнесу, необхідних для нормальної ринкової економіки);

- бути самоокупним і прибутковим (ЄБРР розробив жорсткий процес оцінки кредитних ризиків);

- відповідати принципам додатковості (Банк не повинен витісняти своїм фінансуванням інші можливі джерела фінансування, наприклад, приватні банки. При цьому ЄБРР кредитує ті проекти, у яких не готові брати участь комерційні банки через високий ризик або низьку дохідність).

Вибір проектів ґрунтується, насамперед, на відповідній стратегії, що є ключовим інструментом організації співробітництва між Україною та ЄБРР. Обсяг інвестицій буде залежати від дій Уряду з покращення інвестиційного клімату у нашій країні, кроків у сфері адміністративної, політичної та податкової реформ, а також реформи судової системи в плані гармонізації українського та європейського законодавства. Стратегія розробляється для того, щоб допомогти Україні у вирішенні ключових проблем того чи іншого періоду [2, с. 37].

Діяльність ЄБРР в Україні в цілому має велике значення для розвитку української економіки, особливо у таких сферах як: приватизація, реформа банківського і фінансового секторів; розвиток і реформування пріоритетних галузей економіки України, зокрема, таких як: сільське господарство і переробка сільськогосподарської продукції, енергетика, транспорт, охорона навколишнього середовища. Визначаючи стратегію співробітництва з Україною, Банк розробив план сприяння зазначених реформ у нашій країні, згідно з якими 2/3 виділених коштів припадає на кредити, а 1/3 - на технічну допомогу [2, с. 39].

Впроваджуючи свої проекти, Банк виділяє такі загальні стратегічні напрямки:

- сприяння розвитку фінансового сектору, а саме підтримка кредитоспроможних українських комерційних банків, банківських ініціатив з організації фінансування приватних підприємств, з метою

забезпечення приватних компаній джерелами довготермінового кредитного фінансування, а також розвиток експортного комерційного кредиту та інших фінансових інструментів для підтримки експорту;

- сприяння розвитку приватного виробництва шляхом відкриття кредитних ліній, а також надання кредитів та участі в акціонерному капіталі приватних українських підприємств; беручи участь в акціонерному капіталі малих та середніх підприємств, Банк робить акцент на співробітництві з українськими компаніями і на розвитку міцних зв'язків з місцевими діловими кругами;
- технічна допомога державним підприємствам, що направлена на розробку інвестиційних проектів, розвиток фінансового планування, системи закупівель на світових ринках та управління проектами;
- інвестування до енергетичного сектору, а саме впровадження енергозберігаючих технологій, модернізація енергетичного сектору, реалізація проектів, що направлені на збільшення потужності енергетичних об'єктів;
- підвищення ядерної безпеки одночасно з реалізацією політики Банку у сфері енергетики;
- залучення приватних інвестицій у розвиток сільського господарства з метою надання національному агропромисловому комплексу можливості отримання фінансування для придбання мінеральних добрив, насіння, сільськогосподарської техніки та обладнання;
- реформування ключових секторів інфраструктури, таких як: транспорт, телекомунікації, а також мереж тепло- і водопостачання;
- підтримка приватизаційних проектів шляхом надання технічних послуг і фінансування найбільш перспективних приватизаційних підприємств;
- експортні виробництва у машинобудуванні;
- розвиток готельного господарства, експериментальні проекти у житловому будівництві [3, с. 127-128].

Стратегії діяльності Банку в Україні з часом змінюються. У перші роки діяльності ЄБРР в Україні багато уваги приділялося проектам у державному секторі, а також співробітництву з підприємствами, що створені великими західними компаніями. Останнім часом більшого значення набуває співробітництво з приватним підприємництвом.

До того ж, Банк вважає, що для перебудови економіки потрібно, щоб фінансовий сектор був платоспроможним і користувався довірою серед населення, ефективно виконував посередницькі функції, тобто

Україна потребує висококваліфікованого банківського сектору, який здатен забезпечити ріст сектора мікро-, малих і середніх підприємств, індустріального та комерційного секторів. Укріпити банківський сектор можна лише за умови належного інвестиційного клімату в країні.

На наш погляд, для стимулювання розвитку економіки країни шляхом реалізації потенційних проектів шляхом співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема з ЄБРР, Україна в особі уряду повинна розробити стратегії співпраці, які залучатимуть необхідні кошти для важливих галузей. Крім того, це також послужить вдосконаленню нормативної бази міжнародної співпраці та підвищенню стандартів розвитку подальших відносин із західними країнами-партнерами.

Загалом, найближчим часом співпраця між Україною та ЄБРР буде продовжувати поглиблюватися та розвиватися, незважаючи на негативну динаміку останніх 2 років, оскільки Україна повільно, але впевнено вводить необхідні зміни та проводить реформи та структурні перетворення. Сьогодні найбільш перспективним є посилення такої співпраці з точки зору поліпшення клімату, використання альтернативних джерел енергії, модернізація виробництва з метою зменшення споживання енергії.

Аналіз показує, що під час членства в Європейському банку реконструкції та розвитку Україна намагається налагодити ефективну співпрацю з цим потужним джерелом фінансування та інвестицій. Багато важливих проектів вже реалізовано і позитивно вплинули на всю економіку країни. Надалі від результатів співпраці з найбільшими міжнародними фінансовими установами, зокрема з Європейським банком реконструкції та розвитку, залежатиме, чи довірятимуть свої великі приватні іноземні інвестори Україні свої кошти. Зрештою, сам факт того, що ЄБРР інвестує мільярди євро в Україну, може стати позитивним сигналом для інших інвесторів, які, реагуючи на присутність такого великого фінансового гравця, як ЄБРР, будуть мотивовані активніше інвестувати в Україну. Необхідно також проаналізувати причини відмови Ради директорів ЄБРР у фінансуванні проектів та додатково відстежувати, чи відповідають проекти, про які повідомляється, таким критеріям, як перспективи, потенційна корисність для розвитку національної економіки, можливість внести значний внесок у статутний капітал у грошовій або натуральній формі. та екологічні стандарти тощо. Проблема відсутності прозорості системи відстежен-

ня стоїть досить гостро. Дляого вирішення слід розробити внутрішні механізми, які в майбутньому дозволять здійснювати прозорий моніторинг всієї процедури реалізації проекту, починаючи від переказу коштів і закінчуючи проектом. ЄБРР є надійним партнером нашої країни для довгострокової співпраці, яка сприятиме розвитку економіки України та всієї держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку : Вчинена у м. Парижі 29 травня 1990 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_062

2. Колосова В.П., Іванова І.М. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями: сучасний стан та перспективи розширення. Фінанси України. 2014. № 11. С. 33-47.

3. Кадацька А. А. Міжнародно-правовий статус Європейського банку реконструкції та розвитку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 20 с.

Сіденко Іван Миколайович
студентка групи ПМЄ-19-1
Науковий керівник:
Сердюк Вікторія Олександрівна
к.ю.н., доцент

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНИ

Анотація. *Сучасний стан України характеризується швидкими змінами у політичній, економічній та суспільній сферах діяльності. Змінюються правила поведінки суб'єктів фінансових відносин, підходи до наповнення централізованих та децентралізованих фондів. Україна стає активним учасником міжнародного ринку, в якому інструментами впливу виступають кредит, валюта тощо.*

Метою статті є дослідження організаційно-правових принципів реалізації механізмів державної податкової політики.

Встановлено загальні принципи податкової політики держави, що є загальновизнаними: рівень податкової ставки слід встановлювати з урахуванням можливостей платника податків, тобто рівняного доходів. Дохід, що залишається після сплати податків, має забезпечувати платнику податків нормальний економічний розвиток; слід докладати всіх зусиль, щоб оподатковування доходів мало одноразовий характер. Багаторазове обкладання доходів або капіталу неприпустимо; податки мають бути обов'язковими.

Ключові слова: *податкова політика, організаційно-правовий механізм, податкова система, державне усправління.*

Вступ. Дослідженню організації державної податкової політики приділяли увагу такі вчені: О. Буряк, Н. Вахновська, М. Алексеєнко, А. Крисоватий, А. Лісовий.

Виклад основного матеріалу. Принципи податкової політики – це ті концептуальні фундаментальні положення, які є базовими (загальними або основоположними), а їх реалізація дозволить відновити дієвість фіскальної та регулятивної природи податків і ринкову саморегуляцію на основі реалізації об'єктивних економічних законів. За-

галом, впродовж багатьох століть зміст і набір принципів оподаткування істотно не змінилися, що свідчить про сталість один раз відкритих істин і науково узагальнених ідеалів податкового досвіду, які більше потребують модернізації та корекції, ніж кардинального перегляду. Отже, виділимо низку принципів податкової політики держави, які є загальновизнаними: рівень податкової ставки слід встановлювати з урахуванням можливостей платника податків, тобто рівняого доходів. Дохід, що залишається після сплати податків, має забезпечувати платнику податків нормальний економічний розвиток; слід докладати всіх зусиль, щоб оподатковування доходів мало однократний характер. Багаторазове обкладання доходів або капіталу неприпустимо; податки мають бути обов'язковими. Платник податків має усвідомлювати неминучість платежу; процедури розрахунку і сплати податків мають бути простими, зрозумілими і зручними для платників податків, а також економними для установ, що стягують податки. Слід прагнути до мінімізації витрат на стягування податків; податкова система має забезпечувати раціональний перерозподіл частини створюваного валового внутрішнього продукту і бути ефективним інструментом державної економічної політики; податки можуть використовувати як фінансові регулятори з метою встановлення оптимального співвідношення між доходами працедавців і найманих працівників, між засобами, що спрямовано на споживання і нагромадження; слід забезпечувати стабільність оподаткування; ставки податків не мають змінюватися протягом тривалого періоду. Одночасно податкова система має бути адекватною щодо конкретних етапів економічного розвитку країни; цього досягають шляхом здійснення податкових реформ, що забезпечують еволюцію податкової системи; не можна допускати індивідуального підходу до конкретних платників податків при встановленні податкових ставок і застосуванні податкових пільг. Оподаткування має бути універсальним, забезпечувати однакові вимоги однаковий підхід до платників, з одного боку, і розумну диференціацію ставок та використання податкових пільг - з іншого [1].

Можна виділити три групи принципів.

І група – нововведені принципи, до яких належать: принцип загальності оподаткування (кожна особа зобов'язана сплачувати податки і збори, платником яких вона є), невідворотності настання визначеної законом відповідальності, презумпції правомірності рішення платника податків (у тому випадку, коли норма нормативно-

правового акту, що виданий на підставі закону, або норми різних законів чи різних нормативно-правових актів можуть припускати цілком неоднозначне трактування прав та/або обов'язків платників податків, контролюючих органів, внаслідок чого виникає можливість прийняття рішення на користь платників податків або на користь контролюючого органу); принцип фіскальної достатності означає, що встановлення податків та зборів відбувається із врахуванням доцільного досягнення збалансованості витрат бюджету разом ізого надходженнями; принцип економічності оподаткування означає встановлення податків та зборів, обсяг надходжень яких значно перевищує витрати на їхнє адміністрування від сплати до бюджету; принцип нейтральності оподаткування означає встановлення податків та зборів у такий спосіб, який не має впливу на збільшення чи зменшення конкуренто спроможності платника податків) [1].

II група – принципи, у яких змінилась тільки назва. До таких належать принцип рівності платників податків перед законом (це означає не допущення жодних проявів податкової дискримінації), принципи соціальної справедливості (установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків), стабільності (полягає в стабільності податкової системи в поєднанні з її раціональністю та в необхідності її змін у тому разі, коли вона недосконала в тому чи іншому відношенні), принцип рівномірності та зручності сплати (установлення строків сплати податків та зборів, виходячи із вимоги по забезпеченню своєчасного надходження коштів до бюджету для здійснення визначених витрат бюджету та зручності сплати їх платниками), єдиного підходу до встановлення податків і зборів (визначення на законодавчому рівні всіх обов'язкових елементів податку).

III група – принципи, які відмінено: принципи обов'язковості, обґрунтованості, стимулювання, доступності, компетентності, пропорційності, рівнозначності.

Оптимальне поєднання фіскальної та соціально-економічної функцій податків визначає ефективність обраної податкової політики, яка, на нашу думку, повинна базуватися на наступних принципах. Наприклад, одним із найважливіших принципів податкової політики має бути принцип помірності в оподаткуванні. Безперечно, кожна держава має змогу підвищувати податковий тягар і нерідко це робить. Найголовніше при цьому зберегти баланс між фіскальною політикою та збереженням інтересів платників податків. В контексті розгляду

даного питання вважаємо за необхідне запропонувати принцип інтеграційності, на якому повинна ґрунтуватися сучасна податкова політика України, аого суть визначати таким чином: забезпечення адаптації і гармонізації національної податкової політики шляхом її покрокової інтеграції до вимог відповідного регіонального інтеграційного об'єднання. Податкова політика повинна бути достатньо гнучкою і має оперативно реагувати на зміну соціальноекономічної ситуації не тільки в регіоні, країні, а в світі. У загальному сенсі податкова політика має суворо слідувати в контексті соціальноекономічних змін, але в певних випадках вона змушена передбачати і випереджати очікувані зміни. Сформована податкова політика являє собою керівництво до дії, її постійного вдосконалення та об'єктивного перегляду до змін. Принципами формування сучасної податкової політики мають бути: по-перше, принцип визначеності. «Податкова політика в силу своєї значимості не може бути простою сукупністю програмних установок керівників країни. Вона повинна бути визначена програмним документом стратегічного (концептуального) характеру та регулярними змістовними документами тактичного характеру, що мають нормативно-правовий характер та обов'язкову силу для органів виконавчої влади. По-друге, принцип оцінки та обліку очікуваних ефектів. Вибір цілей податкової політики та основних засобів їх досягнення повинен формуватися на основі прогнозування всіх можливих ефектів (результатів), обґрунтування якомога точної їх кількісної оцінки. Необхідно враховувати не тільки цільові позитивні, але очікувані негативні ефекти, які завжди присутні при будь-якій податковій новації» [1]. Кількісна їх оцінка необхідна, щоб вибір цілей і засобів підтверджувався економічно – сума позитивних ефектів має перевищувати суму негативних. По-третє, принцип єдності стратегії та тактики. Формування податкової політики повинно передбачати вироблення концепції і розробку стратегії її реалізації. А реалізація податкової політики має передбачати розробку тактики. Причому тактика не повинна суперечити стратегії, а разом вони не повинні суперечити концепції податкової політики. У цьому якраз і реалізується їх єдність і ієрархічність. По-четверте, принцип політичної відповідальності. Відповідно до цього принципу держава за принциповою оцінкою того, чи в потрібному напрямку реалізується податкова політика, постійно повинна звертатися до громадян, чи витрачає вона занадто багато або занадто мало, а також за оцінкою того, на що вона витрачає кошти платників подат-

ків. Таким чином, податкова політика повинна адекватно реагувати на переваги суспільного вибору, не дозволяючи використовувати інструменти оподаткування для перекрученої реалізації групових (в т. ч. корпоративних) інтересів. Політична відповідальність повинна реалізовуватися також через персональну ідентифікацію податкових змін, які вводяться, щоб біля кожної законодавчої поправки було позначене прізвище її ініціатора, а платники податків б точно знали – кому адресувати її успіхи чи промахи [1].

Податки в Україні є не самоціллю, а засобом для виконання державою своїх функцій, тому з цих позицій вони є похідними від державних витрат. Податкова система – продукт податкового законодавства. Вона створюється в результаті прийняття низки законодавчих актів, що закріплюють певні принципові положення, види податків, порядок їх обчислення і стягування відповідно до національних принципів оподаткування [2].

Податкова політика і податковий механізм визначають роль податків у суспільстві, яка тісно пов’язана з виконанням державою її функцій. Розмежування поточної податкової політики та чинного механізму оподаткування дозволяє зрозуміти об’єктивність податків і суб’єктивну діяльність держави. Слід зазначити, що цільову спрямованість податкового механізму визначає поточна податкова політика держави. Вона повинна бути сформована таким чином, щоб, з одного боку, забезпечити виконання базової функції податків – фіскальної, а з іншого – сприяти реалізації регулюючої функції податків з метою посилення впливу податкового механізму на процеси відтворення [3].

А тепер проаналізуємо європейський податковий досвід. «Податки в Італії є основним джерелом надходжень до державного бюджету і складають понад 80%ого дохідної частини. Однак, аналізуючи податкову систему Італії, варто відзначити, що кількість документів, які регламентують оподаткування в сучасній Італії, є завеликою. Італійці намагаються боротися з цим, вважаючи, що така ситуація має несприятливі наслідки для держави і часом не в змозі до кінця розібратися в численних правових нормах. На нашу думку, Україні, яка, на жаль, іде тим самим шляхом, варто серйозно замислитись над власним законодавством. Податкова система в Швейцарії має свої особливості, які відрізняють її від інших країн. Насамперед, це самостійність кантонів (територіальних одиниць) у відношенні до податків. Інша особливість – конкуренція серед кантонів, бо кожен з них самостійно ви-

значає податкові ставки, діючі наого території. Якщо податкові ставки будуть збільшені, тоді відповідно кантон отримає більше грошових коштів, але з іншого боку, завдяки високим ставкамого населення може просто переїхати в більш “дешевий” кантон. Ось така конкуренція між податковими системами різних кантонів і є ефективним засобом зниження податкових ставок на території усієї Швейцарії. Податкова політика Австрійської Республіки базується на підходах централізованої спрямованості, багаторівневості та складної організаційної системи. Більшість податків стягується до федерального бюджету, а місцеві податки займають незначне місце в загальних податкових платежах. У результаті дослідження ринку нерухомості країни можна зробити висновок, що сумарні витрати на купівлю об’єктів нерухомості перевищують витрати у будь-якій іншій європейській країні. Так само, як і вартість проживання у цій країні перевищує вартість у інших державах» [4].

Висновки. Отже, оптимізація податкової політики в Україні має передбачати переорієнтацію податкової системи з метою розширення бази оподаткування на основі вдосконалення майнового оподаткування, подальше вдосконалення контролю за трансфертним ціноутворенням, боротьбу з агресивним податковим плануванням та підвищення рівня довіри громадськості до запланованих урядом реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. О.В. Желай. Організаційно-правові принципи реалізації механізмів державної податкової політики. Електронне видання: Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2018. – № 9. – С. 1-5.

2. Юхименко П.І. Теорія фінансів. Центр учбової літератури. - 2010. – 576 с.

3. Куценко Т. Ф. Бюджетно-податкова політика: навч.-метод. пос. для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2002. – 256 с.

4. Литвиненко Я. В. Податкові системи зарубіжних країн. МАУП - 2004. – 208 с.

Головатюк Ольга Євгенівна
студентка групи ПМЄ-19-1
Науковий керівник:
Сердюк Вікторія Олександрівна
к.ю.н., доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ НОРМ ДОГОВОРІВ ПРО УНИКНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. *У сучасному світі у зв'язку із поширенням інтеграційних процесів можна спостерігати збільшення проблем, які вимагають їхнього розв'язання на міжнародному рівні. Збільшення міжнародного співробітництва породжує подвійність оподаткування. Тому постає проблема вивчення шляхів, методів усунення подвійного оподаткування.*

Метою статті є дослідження проблем подвійного оподаткування та реалізації норм договорів про уникнення подвійного оподаткування.

Встановлено, що визначення поняття подвійного оподаткування формулюється, виходячи з норм про уникнення подвійного оподаткування, що існують у національних законодавствах різноманітних держав, а також виходячи із міжнародних договорів, які застосовуються в сфері уникнення подвійного оподаткування.

Ключові слова: *подвійне оподаткування, міжнародне податкове право, шляхи уникнення подвійного оподаткування, форми подвійного оподаткування.*

Вступ. Теоретичні і практичні аспекти усунення подвійного оподаткування неодноразово були предметом дослідження в наукових працях та статтях вітчизняних вчених.

Дослідженню питань уникнення подвійного оподаткування приділяли увагу такі вчені: Л.І. Вдовічена, Ю.В. Городніченко, Г.О. Колесніченко, Ю.В. Сибірянська, Л.Д. Тимченко та інші.

Виклад основного матеріалу. Проблема подвійного оподаткування перебуває на своєрідному перетині публічних і приватних інтересів. З одного боку, може скластись складна ситуація під час визна-

чення оподатковуваної бази, тому що її досить непросто виділити при різноманітті доходів як в межах держави, так і за її кордонами. З іншого боку, розмежування платників на резидентів і нерезидентів, підходів до розуміння представництв і постійної діяльності вимагає виваженого підходу до системи обліку доходів і, відповідно, податкових платежів. Л. І. Вдовічена, досліджуючи проблемні аспекти подвійного оподаткування, наголошує: «Податковий кодекс України є основним законодавчим актом, який регулює відносини оподаткування, податкову систему в цілому, її основи, елементи правового механізму податку. У цьому акті поєднані матеріальні процесуальні аспекти регулювання податкової системи, всі аспекти справляння податків та зборів, тобто визначено всі принципові положення регулювання податкових відносин. Але, як не дивно, досить специфічна ситуація склалася у сфері формування та закріплення правових принципів, що лежать в основі правового регулювання відносин між державами з приводу оподаткування власних резидентів, чия діяльність виходить за межі національної держави, або ж оподаткування нерезидентів, що здійснюють діяльність на території даної держави: ні в Конституції України, ні в Податковому кодексі України, де визначаються принципи побудови та призначення системи оподаткування, не згадується про принцип одноразовості оподаткування чи принцип уникнення подвійного оподаткування» [1, с. 44-45].

Законодавства країн світу мають певні особливості оподаткування доходів громадян і різняться рівнем розвитку та податковим навантаженням, що призводить до міжнародного подвійного оподаткування. Недосконаліть національного податкового законодавства призводить до подвійного оподаткування в межах країни [2]. У податковому праві кожної країни, крім національного законодавства, можна виділити відносини, в яких будь-яким чином бере участь іноземний елемент. Під такі відносини підпадають усі ситуації, що мають місце на території певної країни, але в яких або об’єкт оподаткування, або платник податку є іноземними, а також дії національних осіб на території інших країн. У такому разі виникає проблема подвійного оподаткування, тобто оподаткування певного податкового об’єкта або відповідного платника таким же податком за один податковий період. У результаті виникає ідентичність податкового платежу, тотожність об’єкта суб’єкта оподаткування і термінів сплати податків [3].

«Подвійне оподаткування виникає під час обкладання одним і тим же або аналогічним податком одного об'єкта оподаткування окремого платника податків за один і той же проміжок часу» [3].

Можна виділити такі часті випадки виникнення подвійного оподаткування на практиці:

1) коли особа є резидентом однієї держави, одержує дохід або має майно (капітал) в іншій державі та і обидві держави обкладають цей доход або майно;

2) декілька держав піддають обкладанню весь одержаний однією особою дохід;

3) декілька держав оподатковують одержаний в одній державі дохід особи, що не є резидентом ніякої з цих держав [4]. Проблема усунення подвійного оподаткування в світовій практиці здебільшого вирішується прийняттям міжнародних угод.

Перша група конвенцій розглядає в основному або винятково податкові питання:

- «конвенції, що відносяться до податків на прибуток і на капітал;
- конвенції по уникненню подвійного оподаткування відносно податків на маєтки, спадщину і володіння;
- конвенції, що розглядають обмін податковою інформацією;
- конвенції, у яких розглядаються питання взаємної допомоги по податковому збору та по інших питаннях».

Друга група конвенцій включає в себе конвенції, які, хоча розглядають інші питання, але містять також додаткові податкові положення:

- «усунення міжнародного подвійного оподаткування; запобігання податкового ухилення і уникнення;
- розподіл податкових прав між державами, що домовляються;
- забезпечення захисту вітчизняних суб'єктів господарювання, що проводять зовнішньоекономічні операції;
- створення сприятливих умов для залучення прямих іноземних інвестицій;
- запобігання податкової дискримінації».

Усунення подвійного оподаткування зазвичай здійснюється двома шляхами: в односторонньому та/або двосторонньому порядку. Наприклад, в односторонньому порядку усунення подвійного оподаткування може здійснюватись шляхом зміни національного законодав-

ства. А в двосторонньому (багатосторонньому) порядку – на основі міжнародних угод через укладання двосторонніх угод про уникнення подвійного оподаткування.

Власне, одностороннє усунення подвійного оподаткування вважають оптимальним, а також одним із простих способів регулювання, тому що цей спосіб не викликає необхідності в переговорах між країнами і прийняття небажаних поступів для країни, що обов'язково можуть виникнути при укладенні міжнародних договорів. Але, водночас, також можуть виникнути і негативні наслідки для самих держав під час одностороннього усунення подвійного оподаткування. Усунення подвійного оподаткування, що здійснюється шляхом одностороннього врегулювання, може призвести до певних втрат бюджету держави, а також до різного роду хитрих махінацій із боку недобросовісних платників податку. Окрім того, у цьому випадку, країна постійного місцеперебування виступає донором тої країни, де її громадянин чи підприємство здійснює свою економічну діяльність.

Найчастіше можна спостерігати в міжнародній податковій практиці двостороннє усунення подвійного оподаткування. Наприклад, міжнародне юридичне подвійне оподаткування уникається виключно шляхом укладення між певними державами відповідних міжнародних податкових угод (тобто, конвенцій). А обов'язковою умовою уникнення подвійного оподаткування виступають міждержавні угоди, що стосуються взаємного погодження юридичної інтерпретації податкових порушень. Кожна держава може самостійно обирати шляхи уникнення подвійного оподаткування, при цьому ж, використовуючи методи уникнення подвійного оподаткування [5].

Сучасна нормативно-правова база України з уникнення подвійного оподаткування представлена Податковим кодексом України, підзаконними актами та низкою міжнародних нормативно-правових актів. Подолання проблеми внутрішнього подвійного оподаткування – прерогатива державної податкової політики. Зазвичай вона розв'язується шляхом укладення міжнародних дво- чи багатосторонніх угод. Україна має податкові конвенції з понад 70 країнами світу та активно розширює рамки міжнародної співпраці в податковій сфері. Приєднання до плану BEPS і взяті у зв'язку з цим зобов'язання прискорюють згаданий процес. Налагодження обміну податковою інформацією на міждержавному рівні, у свою чергу, актуалізує питання структурування бізнесу оптимізації зовнішньоекономічної діяльності.

Країни – члени ЄС уклали багатосторонню угоду про обмін інформацією. А це означає, що кожен звіт містить в собі перелік осіб, які звільняються від місцевих податків, тому що вони не є резидентами держави, де виник дохід. Такі люди повинні заявити про свої іноземні доходи в країні проживання, а тому будь-яка різниця може припускати ухилення від сплати податків. Для перехідного періоду деякі країни мають окремі угоди. Вони можуть запропонувати власнику рахунку нерезидента на вибір такі податкові механізми:

1. розкриття інформації;
2. відрахування місцевого податку на проценти заощаджень у джерела [6].

В умовах ведення зовнішньоекономічної діяльності українські підприємства досить часто здійснюють операції з виплати доходів нерезидентам, які мають оподатковуватись в Україні. Українське підприємство як податковий агент нерезидента в Україні має утримати відповідну суму податку з такого доходу з урахуванням вимог міжнародного договору України про уникнення подвійного оподаткування, укладеного з країною резидентства контрагента. Відомо, що міжнародні договори можуть обмежувати дію окремих норм ПКУ шляхом повного або часткового звільнення нерезидентів від оподаткування доходів із джерелом їхнього походження в Україні. Натомість вони не можуть встановлювати правила оподаткування в Україні, які не передбачені національним законодавством. Адже ПКУ визначений вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування. Конвенції, укладені Україною з різними державами, мають схожу структуру. Норми, які визначають права відповідної договірної держави оподатковувати певні доходи, як правило, містяться в статтях 6 – 21 Конвенції (окрім ст. 9, у якійдеться про застосування принципу «витягнутої руки» до розподілу прибутку між асоційованими підприємствами):

Усі особливі норми Конвенції мають пріоритет перед ст. 7 «Доходи від підприємницької діяльності» та ст. 21 «Інші доходи». А ст. 7 має відповідний пріоритет перед ст. 21. Крім того, як видно з таблиці окремі статті Конвенції часто мають особливі правила оподаткування доходів нерезидента у випадку наявності в останнього ознак постійного представництва в Україні (у розумінні термінів Конвенції) [7].

Номер статті	Назва статті	Норма застосовується до доходів:		Особливі умови щодо постійного представництва
		юросіб	фізосіб	
6	«Доходи від нерухомого майна»	+	+	–
7	«Доходи від підприємницької діяльності»	+	–	+
8	«Міжнародний морський та авіаційний транспорт»	+	–	–
10	«Дивіденди»	+	+	+
11	«Проценти»	+	+	+
12	«Роялті»	+	+	+
13	«Доходи від відчуження майна»	+	+	+
14	«Незалежні особисті послуги»	–	+	+
15	«Доходи від зайнятості»	–	+	+
16	«Винагорода директорів»	–	+	–
17	«Актори та спортсмени»	–	+	–
18	«Пенсії»	–	+	–
19	«Державні послуги»	–	+	–
20	«Студенти»	–	+	–
21	«Інші доходи»	+	+	+

Табл. 1 [7].

Тож при застосуванні правил певної Конвенції щодо повного або часткового звільнення від оподаткування доходів юридичних осіб

– нерезидентів із джерелом їх походження з України слід дотримуватись такого порядку:

- визначення виду доходу, що отримує нерезидент (фрахт, інжиніринг, орендна плата тощо);
- оцінка наявності ознак постійного представництва нерезидента в Україні в розумінні термінів Конвенції;
- оцінка можливості застосування статей з 6 по 13 (окрім 7) з урахуванням наявності ознак постійного представництва;
- оцінка можливості застосування ст. 7 «Доходи від підприємницької діяльності» з урахуванням наявності ознак постійного представництва;
- застосування ст. 21 «Інші доходи» з урахуванням наявності ознак постійного представництва.

Висновки. Отже, на підставі вищенаведеного, варто констатувати, що закордонний капітал приходить до тих країн, де безумовно виконують норми міжнародного права. Якщо взяти до уваги, що вітчизняні суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають не менше проблем у зв'язку з неповною урегульованістю питань з усунення подвійного оподаткування, ніж іноземці, то проблема поліпшення інвестиційного законодавства набуває також важливого значення. Тому важливим є не лише вдосконалення законодавства, визначенняого прогалин, але іого реалізація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Л. І. Вдовічена. ПКУ як елемент системи правового регулювання діяльності держави у сфері уникнення подвійного оподаткування [Електронний ресурс] // «Вісник Вищої ради юстиції». – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://www.vru.gov.ua/content/article/-visnik12_04.pdf.

6. Ю. В. Городниченко. Подвійне оподаткування, сутність та методиого усунення. Економіка і суспільство. – 2017. – № 10. – С. 574–578.

7. Н. М. Шмиголь. Уникнення подвійного оподаткування. Теорія та практика ефективного використання. Економіка та підприємництво. – 2013. – № 5. – С. 98–104.

8. О. Ю. Дубовик Проблеми уникнення подвійного оподаткування в Україні [Електронний ресурс] / О. Ю. Дубовик // Вісник соціально-економічних досліджень. – Режим доступу до ресурсу:

http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/726/1/Дубовик%20О.Ю.%20Проблеми%20усунення%20подвійного%-20оподаткування%20в%20Україні.pdf.

9. Дем'янчук Ю.Г. Методи уникнення міжнародного подвійного оподаткування. [Електронний ресурс] / О. Ю. Дубовик // Часопис НУ «Острозька академія». – Режим доступу до ресурсу: https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11dyhmpo.pdf

10. Announcement: server inaccessibility – European Commission. Official Journal of the European Union. 2003. URL: https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri= CELEX:32003L0048:EN:HTML.

11. Вісник офіційно про податки. URL: http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100017180-uniknennya-podviynogo-opodatkuvannya-chi-pravilno-vi-chitayete-normi-mizhnarodnikh-dogovoriv.

Кафедра кримінального процесу
група ПМСП-19-1

Ахмедлі Ахмед Малік огли
студент групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Цимбал Петро Васильович
д.ю.н., професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

ПРОБЛЕМИ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ, СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до Основного Закону України, яким є Конституція України, – ніхто не може бути заарештований або утримуватися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановленому законом. В той же час, кожен має право захищати своє життя і здоров'я, а також інших людей від протиправних посягань.

Право на затримання особи, яка вчинила злочин, закріплено в Кримінальному кодексі України (далі – КК України) та Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України), відповідно до яких ніхто не може триматися під вартою, бути затриманий або обмежений у праві на вільне пересування, якщо особа не підозрюється або не є звинуваченою у вчиненні кримінального правопорушення, на підставі і в порядку, передбаченому КПК України. «У разі ж затримання особи за підозрою або обвинуваченням у вчиненні кримінального злочину вона повинна в найкоротший термін бути доставленою до слідчого судді для вирішення питання про законність та обґрунтованість такого затримання і подальшого утримання. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого судове рішення про утримання під вартою. В іншому випадку затриманий підлягає негайному звільненню, а здійснення такого затримання за відсутності підс-

тав або з порушенням порядку, передбаченого КПК України, тягне за собою відповідальність, встановлену законом» [2].

В цілому, різні проблемні питання затримання особи неодноразово ставали предметом досліджень таких вчених, як: В. Гончаренко, С. Бутенко, Є. Дояр, Ю. Лук'яненко, В. Тертишник та інших. У той же час більшість наукових досліджень, присвячених інституту затримання, проводилася відповідно до кримінального процесуального законодавства, що в даний час втратило силу і не враховує проблемних питань щодоого застосування відповідно до норм чинного КПК України. Сучасні дослідження, як правило, не містять конкретних пропозицій в частині вдосконалення інституту затримання, або вони розглядають тільки деякі аспекти. При цьому наукові праці з піднятої проблематики на недостатньому рівні розкривають питання, які на сьогодні виникають на практиці.

«Процес реформування кримінальної юстиції зумовив зміну змісту і спрямованості кримінального процесу в бікого максимального наближення до міжнародних стандартів охорони та захисту прав, свобод та законних інтересів особи – учасника кримінальних процесуальних відносин. Визнаючи охорону прав, свобод та законних інтересів учасника кримінально-процесуальних відносин одним із загальних завдань кримінального судочинства, кримінальне процесуальне законодавство одночасно передбачає можливість, а в окремих випадках і необхідність застосування заходів процесуального примусу, від своєчасного і обгрунтованого застосування яких багато в чому залежить ефективність розслідування і судового розгляду кримінальних правопорушень. Одним з таких заходів є затримання» [1, с. 23].

Аналіз підстав затримання особи, передбаченого в порядку ст. 207 КПК України, передбачає, «що особа, що проводить затримання самостійно, безпосередньо може бути очевидцем або потерпілим від кримінального правопорушення. Тобто п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України передбачає, що на особу, яка затримується, може вказати очевидець, потерпілий або сукупність ознак на тілі, одязі, місця злочину, які вказують на те, що саме це особа вчинила злочин» [4].

У той же час, на практиці часто виникають питання, коли у особи, яку затримано в порядку ст. 207 КПК України, і яку доставлено до органу досудового розслідування, починається момент затримання. Ця проблема пов'язана з тим, що уповноваженій службовій особі необхідний певний час для збору інформації та прийняття рішення про

затримання особи в порядку ст. 208 КПК України (опитати очевидців, потерпілих, оглянути одяг затриманого, огляд місця події тощо).

Відтак підстави затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, в порядку ст. 208 КПК України варто розглядати як підстави для законного доставляння людини до органу досудового розслідування, з метою з'ясування причетності до вчинення злочину. Звичайно, що з метою нейтралізації опору допускається застосування фізичної сили, спеціальних засобів, у виключних випадках табельної вогнепальної зброї. Для забезпечення виконання службових повноважень у затриманого проводиться поверхнева перевірка, метою якої є виявлення та вилучення предметів, речей тощо, що можуть бути небезпечними для оточуючих; у разі, якщо затриманий має намір звільнитися від предметів, документів, речей тощо, які вказують наого причетність до злочину, – зазначене необхідно вилучити шляхом особистого обшуку затриманого. Виникає просте логічне запитання – хто може об'єктивно описати фактичні дані, отримані під час затримання?

Вирішення проблеми забезпечення законності під час затримання особи у кримінальному провадженні без ухвали слідчого судді, суду багато в чому лежить у площині правозастосування, жодним чином не скасовує детермінуючого впливу на законність затриманняого законодавчо встановленої процесуальної форми. Тобто, «часто порушення законності під час затримання мають місце внаслідок недотримання уповноваженими службовими особами процесуальної форми застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження. Однак, з іншого боку, недосконалість самої процесуальної форми затримання, її пробільність, внутрішня суперечливість окремих процедур, а також суперечності із іншими кримінальними процесуальними інститутами можуть негативно відображатися на правозастосовній практиці, в тому числі і на забезпеченні законності у відповідній сфері правозастосування» [3].

Отже, нами встановлено, що вирішення проблеми забезпечення законності під час затримання особи у кримінальному провадженні без ухвали слідчого судді, суду багато в чому лежить у площині правозастосування та жодним чином не скасовує детермінуючого впливу на законність затриманняого законодавчо встановленої процесуальної форми. Тобто, часто порушення законності під час затримання мають місце внаслідок недотримання уповноваженими службовими особами

процесуальної форми застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження. Однак, з іншого боку, недосконаліть самої процесуальної форми затримання, її пробільність, внутрішня суперечливість окремих процедур, а також суперечності із іншими кримінальними процесуальними інститутами можуть негативно відображатися на правозастосовній практиці, в тому числі і на забезпеченні законності у відповідній сфері правозастосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дояр Є. В. 22 Затримання особи у кримінальному провадженні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 – Право). Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018. 238 с.

2. Кондратюк О. В. 23Процесуальне оформлення фактичного затримання людини співробітником оперативного підрозділу / О. В. Кондратюк, Ю. І. Кондратюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2017. Вип. 1. С. 270-285.

3. Лазарева Д.В. 31Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному процесі України : монографія / Д.В. Лазарева. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, А. Т. Нора, М. Є. Шумила. К. : Юстиніан, 2012. 1224 с.

5. Солдатський В. В. «Момент фактичного затримання» як часовий різновид у кримінальному процесі / В. В. Солдатський // Актуальні проблеми держави і права. 2012. С. 524-531. URL: http://www.apdp.in.ua/v64/74.pdf

Бачурний Денис Сергійович
студент групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Завидняк Володимир Іванович
д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ СЕРІЙНИХ ВБИВСТВ ЗДІЙСНЕНИХ НА СЕКСУАЛЬНОМУ ГРУНТІ

Кількість серійних убивств із кожним роком суттєво зростає, проте якість і результативність їх розслідування залишається на низькому рівні, оскільки їх розслідування – це складна багатоаспектна проблема, яка ускладнена відсутністю науково обґрунтованої криміналістичної методики. За часів СРСР існування таких злочинів замовчувалося і термін «серія», «серійність» з'явилися спочатку в США в 70-80 роках XX сторіччя. «Серійність» стосовно вбивств розуміється як вчинення тим самим злочинцем або однією злочинною групою двох і більше однотипних або однорідних вбивств на конкретній території і протягом деякого часу, які пов'язані спільним мотивом [3].

Проблеми розслідування багатоепізодних кримінальних правопорушень розслідування серійних убивств на сексуальному ґрунті, в умовах сучасної криміногенної ситуації в Україні, що характеризується зниженням моральних норм, зростанням злочинності загалом і насильства зокрема, привертають особливу увагу. Сексуальні «вбивці зазвичай вистежують жертву і раптово нападають на неї, вводять в шоковий стан, ґвалтують, застосовуючи особливу жорстокість, завдають численних тілесних ушкоджень, зокрема: розпорюють животи, груди, вивертають нутрощі, здійснюють наругу над статевими органами, відрізають окремі частини тіла тощо. Їх злочини, скоєні з особливою жорстокістю, вражають своєю незвичайністю, нещадністю до потерпілих, винятковим цинізмом, кількістю жертв, серед яких є чимало дітей» [1].

За таких обставин основною метою нашого дослідження є аналіз деяких особливостей початкового етапу розслідування цієї категорії

кримінальних правопорушень, які входять до структури відповідної криміналістичної методики. Важливим етапом розслідування, що «позитивно позначається на процесі розкриття і розслідуванні кримінального провадження, є встановлення серії – тобто отримання даних, на підставі яких слідчий може зробити висновок, що кілька однорідних вбивств вчинено за участю однієї особи або групи осіб. Своєчасне їх об'єднання в одне провадження дозволяє акумулювати інформацію, яка отримана раніше з різних справ, а потім більш цілеспрямовано та продуктивно використовувати цю інформацію, яка необхідна для розкриття і розслідування вбивств, що раніше знаходилися в роз'єднаних слідчих та оперативно-пошукових справах» [2].

Таким чином, одна з основних «проблем, що виникає під час розслідування таких справ – виявлення серії. Для цього слідчий проводить аналіз даних, які свідчать про збіг ознак, що дозволяє зробити обґрунтований висновок про вчинення вбивств однією і тією ж особою. До цих ознак, зокрема, відносяться: картина злочину (в тому числі наявність так званого «підпису» злочинця); судово-медичні ознаки (фіксація, наприклад, стереотипного комплексу дій сексуальної спрямованості для всіх справ); певні спільні ознаки (однотипність) жертви (стать, вік, зовнішній вигляд, професія або рід занять); циклічність (певна періодичність вчинення злочину); спільний мотив (умовно або безумовно сексуальний) тощо» [1].

Наявність зазначених ознак, їх виявлення в процесі вивчення матеріалів кримінального провадження дозволяє слідчому висунути обґрунтовану версію про наявність серії .

Основною проблемою при вирішенні питання про об'єднання справ в одне провадження є відсутність централізованої інформації щодо вчинення аналогічних злочинів на території області, регіону, держави або за її межами. Тому вкрай важлива чітка взаємодія слідчого з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ з метою отримання інформації про інші злочини «серії». Підвищенню результативності розслідування справ зазначеної категорії може посприяти створення спеціальних слідчо-оперативних груп, на які було б покладено розслідування серійних вбивств.

Основою інформаційної бази розкриття та розслідування вказаних кримінальних правопорушень є місце події. З врахуванням особливостей осіб, які вчиняють вбивства на сексуальному ґрунті (зокрема, наявністю в них психопатології), заслуговує на увагу позиція

В.В. Седнева і В.А. Рябенка , які «вказують на наявність зв'язку між слідами і особою, яка їх залишила. Зокрема, вони визначають чотири психолого-криміналістичного типу місця події: хаотичні, дезорганізовані, впорядковані організовані» [2].

Способи серійних вбивств на сексуальному ґрунті є необхідним складовим елементом отримання сексуального задоволення злочинцем і характеризуються цинічними діями, знущанням над жертвами, застосуванням особливо болісних для потерпілих способів позбавлення життя. Також, окрім безпосередньо позбавлення людини життя, вони поєднуються з такими діями як зґвалтування, задоволення статевої пристрасті неприродним способом, введення різноманітних предметів у всі природні отвори тіла (частіше статеві органи), оголення тіла жертв, мастурбація на жертву та (або) її труп, статеві зносини з трупом, відрізання геніталій та (або) молочних залоз, вилучення внутрішніх органів за допомогою різноманітних колючо-ріжучих предметів та (або) шляхом їх виривання, розчленування трупа та ін. [7].

У переважній більшості випадків злочинці приховують трупи жертв у наступний спосіб: закопування; закидання сміттям, травою, гілками; скидання до глибоких ям; спалення або утоплення; приховування у важкодоступних місцях (колодязях, закинутих будівельних майданчиках, закинутих будівлях у промислових зонах, смітниках тощо).

При вчиненні вбивства особою з психопатологією жертва кримінального правопорушення виступає як своєрідний пусковий механізм, що пробуджує у вбивці спогади про якусь подію, яка мала місце в минулому: хтось принизив або образив у дитинстві, якимось чином вчинив наругу над такою особою. Ці почуття (гнів, страх, ненависть) переносяться на випадкову жертву. Вбиваючи її, особа на якийсь час позбавляється болючих спогадів про приниження та безпомічність, які раніше пережила. Таким чином, акт вбивства в очах вбивці, з одного боку, – це кара за минуле, а з іншого – виправдання своєї злочинної поведінки, яка позбавляєого почуття вини [6].

Сексуальні посягання на жінок, які супроводжуються проявами особливої жорсткості, визначаються не стільки статевими потребами, скільки необхідністю вирішення ними своїх особистих проблем, в основу яких покладено несвідоме відчуття залежності від жінок

(йдеться не про конкретну особу, а про жінку взагалі). З іншого боку, соціальне або «біологічне неприйняття їх жінками, породжує страх можливості втрати своєї соціальної або біологічної визначеності, значимості, відповідного статусу, місця в житті. І цілком зрозуміло, що злочинець не може бути згоден з відведеноюому роллю. Тому ґвалтуючи та вбиваючи жертву, тобто повністю пануючи над нею, він возвеличується у власних очах, підтверджуючи право на існування. Таким чином діє мотив самоутвердження, який володіє значною стимулюючою силою» [5].

У разі нападів на підлітків і особливо дітей, детермінуються несвідомими мотивами зняття або придушування тяжких психотравмуючих переживань дитинства, пов'язаних з приниженням (переважно з боку батьків). При цьому вибір сексуального способу злочинного посягання визначається тим, що в даного чоловіка сексуальні стосунки викликають певні ускладнення. Вони, переплітаючись із небажаними спогадами дитинства, суттєво стимулюють вказані посягання. У таких випадках дитина або підліток також виступає як символ.

Серійні вбивства, які вчинені на сексуальному ґрунті, таким чином є реалізацією певними суб'єктами на основі психічних реакцій, переживань і вчинків, пов'язаних із проявами і задоволенням статевого потягу.

Розслідування кримінального провадження передбачає ретельний огляд місця події і трупа.деться про такий огляд, який надає можливість для вичерпного аналізу місця злочину, що розслідується, прого специфічні особливості та отримання даних про маніпуляції з трупом. Огляд, зокрема, передбачає значну (порівняно із «звичайними» вбивствами) кількість фотознімків, відеозапис.

Важливе значення має точна дата настання смерті потерпілої особи. Це пов'язано з тим, що «вибір злочинцем часу вчинення злочину не є випадковим: він обумовлений об'єктивними і суб'єктивними обставинами і несе інформацію про злочинця, особливо, якщо виявлені закономірностіого вибору при вчиненні злочину. Тому під час огляду трупів, крім судово-медичних експертів, застосовуються знання інших спеціалістів: ентомологів, зоологів та ботаніків, за допомогою яких можна більш точно встановити час настання смерті» [4].

Серед джерел інформації, яку слідство отримує під час розслідування – висновки судово-медичної експертизи. Перед експертом потрібно поставити вичерпний перелік питань, пов'язаних із встановленням серійного характеру вбивства та встановленням наявності маніпуляцій з трупом. Експертиза повинна проводитись експертом, який брав участь в огляді місця події і трупа.

Поглибленого вивчення слідством потребує оточення, занять та захоплень жертви, інших даних про особу, які характеризують її з усіх боків. Жертвами сексуальних маніяків завжди є незнайомі або малознайомі особи. При цьому якийсь зв'язок між вбивцею та жертвою існує, але природа цього зв'язку, стосовно вбивці, є емоційно-опосередкованою.

Після отримання слідчим інформації в результаті огляду місця події, судово-медичного дослідження трупа і даних про жертву проводиться її аналіз. Встановлення при цьому деяких ознак, наприклад, садизму, евіцерації, посмертних колотих або різаних поранень тощо, а «також наявності певної зовнішньої схожості потерпілих, може бути підставою для обгрунтованого припущення про наявність у злочинця психопатії. У такому випадку це може бути підставою для залучення до справи як спеціаліста психолога, який з урахуванням всієї інформації в справах «серії» може створити модель поведінки невідомого злочинця» [4].

Таким чином, викладене свідчить, що результативність розслідування серійних вбивств, які вчиняються на сексуальному ґрунті, пов'язана зі створенням відповідної криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії, залученням до розслідування спеціалістів-психологів та створенням спеціальних слідчо-оперативних груп, на які повинно бути покладено розслідування справ вказаної категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонян Ю. Кроваво-сексуальные ничтожества / Ю. Антонян // Записки криминалистов.– Вып. 3. – М.: Юрикон, 1994. – С. 244-262.

2. Антонян Ю.М. Убийства ради убийства / Ю.М. Антонян. – М.: Щит-М, 1998.– 233 с.

3. Бояров В.І. Деякі питання криміналістичного забезпечення розслідування серійних убивств, вчинених на сексуальному ґрунті / В.І. Бояров // Вісник прокуратури. – 2001. – № 4. – С. 66-70.

4. Горбулинская И.Н. Использование специальных познаний в процес се расследования серийных убийств: первоначальный етап расследования: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / И.Н. Горбулинская. – Барнаул, 2007. – 22 с.216 Юридичні науки

5. Дуглас Д. Погружение во мрак / Д. Дуглас, М. Олшейкер – М.: КРОНН-ПРЕСС, 1998. – 448 с.

6. Исаенко В.Н. Организация расследования серийных убийств / В.Н. Исаенко // Законность. – 1999. – №2. – С. 2-4.

7. Усанов И.В. Проблемы раскрытия и расследования серийных убивств на сексуальной почве: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / И.В. Усанов. – Саратов, 2003. – 24 с.

Бичок Тетяна Петрівна,
студентка групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Омельчук Любов Василівна,
к.ю.н., доцент

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ В УКРАЇНІ

Використання спеціальних знань під час кримінального провадження сприяє підвищенню ефективності діяльності суду та правоохоронних органів. Найбільш поширеної формою їх застосування є призначення та проведення судової експертизи, зокрема, криміналістичної експертизи. Враховуючи це, дослідження положень, що стосуються криміналістичної експертизи, має важливе як теоретичне, так і практичне значення.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» «судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [1].

Однак, варто зазначити, що як в згаданому вище Законі України, так і в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) відсутнє визначення поняття «криміналістична експертиза».

В науці кримінального процесу під криміналістичною експертизою розуміють вид судової експертизи, що досліджує сліди – відображення людей і речей для вирішення ідентифікаційних (якою конкретною особою або конкретним предметом залишено сліди), діагностичних (встановлення природи чи стану об'єктів, якими утворено сліди) або ситуаційних (встановлення механізму та умов слідоутворення) завдань [2, с. 77].

Незважаючи на відсутність визначення криміналістичної експертизи в Законі України «Про судову експертизу» та КПК України, законодовець в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та

експертних досліджень від 3 листопада 1998 р. визначив види такої експертизи. Зокрема, «до криміналістичної експертизи належить: почеркознавча; лінгвістична експертиза мовлення; технічна екдоспертиза документів; експертиза зброї та слідів і обставин її використання; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи); фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; вибухотехнічна; техногенних вибухів; матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покрить; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спиртовмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів та виробів з них; наявності шкідливих речовин (пестицидів) у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин); біологічна» [3].

Слід звернути увагу, що загалом судово-експертна діяльність регламентується нормами КПК України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та Митного кодексу України та Закону України «Про судову експертизу» і Закону України від 22 лютого 2000 року «Про психіатричну допомогу», відомчими правилами та інструкціями Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства охорони здоров'я України з питань проведення експертиз.

Призначення та проведення криміналістичних експертиз в Україні регулюється, насамперед, КПК України, Законом України «Про судову експертизу», Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень від 8 жовтня 1998 року, Інструкцією «Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в системі Служби безпеки України», Положенням «Про експертно-кваліфікаційну комісію Служби безпеки України та атестацію судових експертів», Інструкцією з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України та ін.

Так, відповідно до ст. 242 КПК України «експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права. Експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження.

Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової тощо» [4].

Загальні засади діяльності судового експерта викладені у Законі України «Про судову експертизу», який визначає правові, організаційні та фінансові основи судово-експертної діяльності [1]. Норми цього Закону поширюються на всі види судової експертизи, які існують в державі. Норми відповідного нормативно-правового акту закріплюють основні права, обов'язки та відповідальність судових експертів, порядок їх атестації, питання оплати праці та соціального захисту, а також деякі особливості міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи.

Щодо можливості залучення іноземних фахівців як судових експертів до участі в кримінальному судочинстві України, то вона прямо передбачена ст. 9 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах. Також слід мати на увазі Європейську конвенцію про взаємну допомогу з питань кримінальних справ, де наведено аналогічні положення.

При цьому необхідно звернути увагу на те, що під час призначення та проведення криміналістичних експертиз виникає чимало проблемних питань, вирішення яких має сприяти більш ефективній судово-експертній діяльності.

Так, зокрема, у доктрині кримінального процесу звертається увага на необхідність розширення кола учасників кримінального провадження, яким доцільно надати право доручати експертній установі, експерту або експертам проведення експертизи. Так, «О.С. Старенький вказує на недосконаліть ст. ст. 243 і 244 КПК України, обумовлену тим, що законодавець не наділив нормативною можливістю потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, залучати експерта для проведення експертизи, що, сво-

єю чергою, викликатиме у відповідних суб'єктів певні труднощі щодо отримання доказів відповідним процесуальним засобом» [5, с. 88].

Крім того, відповідно до ст. 243 КПК України, сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. Однак, тут слід підкреслити, що законодавчо не закріплено, який документ у даному випадку буде підставою для проведення експертизи – заява, доручення, адвокатський запит чи інший документ, який повинен містити інформацію про особу, яка залучається в якості експерта, питання, які ставляться експерту, визначення переліку документів, що надаються для дослідження, попередження про кримінальну відповідальність експерта тощо.

Також варто зазначити про відсутність в КПК України та Законі України «Про судову експертизу» визначення понять первинної, додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз та підстав їх проведення.

Статтею 7 «Закону України «Про судову експертизу» закріплено, що «судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом».

Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз.

Таким чином, законодавець виводить цією нормою з кола суб'єктів судової експертизи у кримінальному процесі тих експертів, що не працюють у державних спеціалізованих установах. А отже, встановлюється монополія держави на проведення криміналістичної експертизи. Вважаємо, що в умовах безпрецедентно великої кількості судових експертиз, які на теперішній час знаходяться на виконанні судових експертів державних спеціалізованих установ, доцільно надати можливість проводити криміналістичні експертизи судовим експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, їх територіальних філій. Такий крок законодавця дозволить знизити експертне навантаження державних спеціалізованих установ та пришвидшить строки проведення криміналістиної експертизи.

Таким чином, можна зробити висновок, що нормативно-правове регулювання криміналістичної експертизи здійснюється різними нор-

мативно-правовими актами. З метою вдосконалення законодавства України щодо призначення та проведення криміналістих експерт, вважаємо за необхідне:

– внести зміни до Закону України «Про судову експертизу» в частині надання дозволу проводити криміналістичні експертизи судовим експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, їх територіальних філій;

– закріпити в КПК України визначення понять первинної, додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз та підстави їх проведення;

– розширити коло учасників кримінального провадження, яким доцільно надати право доручати експертній установі, експерту або експертам проведення експертизи, зокрема, наділивши таким правом потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/4038-12 (дата звернення: 07.10.2020).

2. Горбачевський В. Я. Спеціальні знання у розслідуванні злочинів. Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів [Текст] : матеріали кругл. столу : (Київ, 25 лютого 2015). К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 143 с.

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text (дата звернення: 08.10.2020).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/4651-17 (дата звернення: 09.10.2020).

5. Старенький О.С. Законодавчі нововведення щодо процесуального порядку провадження окремих слідчих (розшукових) дій як засобів отримання доказів у досудовому розслідуванні // Вісник кримінального судочинства. 2017. №4. С. 82-93.

Бордусенко Богдан Сергійович
Студент групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Лисенко Володимир Васильович,
д.ю.н., професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРИСЯЖНИХ

Чинним кримінальним процесуальним кодексом передбачена можливість здійснення кримінального провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за скоєння яких передбачено довічне позбавлення волі, колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних. Все частіше увага громадськості звернена саме на резонансні справи, які розглядаються за участю присяжних.

У зв'язку з чим, на розгляд до Верховної Ради України внесено проект Закону України «Про суд присяжних» №3843 від 14.07.2020 та супровідних законопроектів № 3844, № 3845, також зміни передбачені урядовим законопроектом «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення участі громадян України у здійсненні правосуддя» № 4190 від 05.10.2020, а також законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення порядку залучення громадян України до участі у здійсненні правосуддя та формування списку присяжних» № 4191 від 05.10.2020, також деякі зміни передбачені урядовим законопроектом «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення участі громадян України у здійсненні правосуддя» № 4192 від 05.10.2020.

Тобто можемо констатувати значний інтерес суспільства, щодо реформування інституту присяжних, зміни моделі суду присяжних в Україні з континентальної на класичну англо-американську.

Ключовим елементом реформ судочинства в Європі та інших країнах завжди був суд присяжних, оскільки саме суд присяжних здатний захистити від негативних тенденцій, що виникають у суддівському корпусі, зокрема «залежності суддів від органів державної влади, політичних партій чи суспільної думки; формалізації при відправленні правосуддя або професійної деформації суддів у результаті багаторічної судової практики; надмірної бюрократизації судової влади; надлишкового судового формалізму у процесі судочинства тощо» [1].

Присяжними є громадяни України, які у випадках, передбачених процесуальним законом, залучаються до здійснення правосуддя, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя. Відповідно до ч.1 ст. 63 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя [1].

Статтею 127 Конституції України передбачено, що «правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, присяжні. Відповідно до статті 124 Конституції України народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних» [2]. Участь присяжних у розгляді справ спрямована на реалізацію принципу колегіальності у правосудді. Одночасно з цим, участь присяжних розглядається як певний інструмент для формування більш високого рівня довіри до судової влади. Пов’язано це з тим, що забезпечення їх участі у функціонуванні органів судової влади є ознакою демократичності, а відтак є одним із заходів соціального контролю за законністю і справедливістю діяльності суддів.

Статус присяжних визначається правилами формування списків присяжних, порядком і строком їх залучення до виконання своїх обов’язків у суді, гарантіями їх незалежності та недоторканності, заходами їх матеріального забезпечення на час виконання своїх обов’язків.

Відповідно до ст. 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» «для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідних місцевих рад, які формують і затверджують у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на територіях, на які поширюється юрисдикція відповідного

суду, відповідають вимогам ст. 65 цього Закону і дали згоду бути присяжними. У разі неприйняття місцевою радою (місцевими радами) протягом двох місяців з моменту отримання подання рішення про затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням щодо затвердження списку присяжних до відповідної обласної ради» [3].

Аналіз такої практики засвідчив про деякі проблемні аспекти у діяльності апаратів судів щодо участі у формуванні списків присяжних. По-перше, формування списків є виключною функцією органів місцевого самоврядування. Наслідком такої позиції апаратів судів є несформованість списків присяжних у належній кількості, особливо у великих містах.

По-друге, «наразі апарат суду повинен добирати присяжних, які згодом, подають заяви до органів місцевого самоврядування щодо включення їх до списків присяжних. Зазначене, у свою чергу, призводить до пасивності органів місцевого самоврядування та до формування списків з так званих «своїх» присяжних, що нівелює незалежність та суспільне значення інституту присяжних» [1].

Наразі, як вбачається з законопроекту «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення участі громадян України у здійсненні правосуддя» № 4190 від 05.10.2020 пропонується внести зміни до ст. ст. 63 та 64 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» відповідно до яких списки присяжних будуть формуватися Державною судовою адміністрацією України та її територіальними управліннями на підставі інформації, що міститься у Державному реєстрі виборців, у порядку, визначеному Державною судовою адміністрацією України. Це, на думку, законодавця, пришвидшить процедуру формування списків присяжних, та розвантажить органи місцевого самоврядування.

До списку присяжних включають дієздатних громадян України віком від 30 до 65 років, які володіють державною мовою, не мають незнятої чи непогашеної судимості, не мають хронічних психічних чи інших захворювань, що перешкоджають виконанню обов’язків присяжного, постійно проживають на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, і дали згоду бути присяжними. Всі ці вимоги передбачені в ст. 65 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»[1].

У свою чергу проекти №3843, 3844, 3845 передбачають зміни вікового цензу, а саме встановити мінімальний вік присяжних - 21 року взагалі прибрати верхню межу вікового цензу. Як зазначено у законопроекті, здійснення правосуддя громадянином України, якого обрано як присяжного, є не лише правом, а конституційним та громадянським обов'язком.

Також «відповідно до нових проектів вбачається зміна складу суду присяжних. Суд присяжних відповідно до законопроектів, складається з одного професійного судді і Лави присяжних. Професійний суддя суду присяжних є процесуальним головуючим у судовому засіданні та не бере участі в прийняті рішення Лавою присяжних по суті обвинувачення особи у вчиненні діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України» [2].

Лаву суду присяжних складають 8 присяжних. Склад Лави присяжних формується на основі випадкового автоматизованого відбору кандидатів у присяжні із числа громадян України, які постійно проживають у відповідному суддівському окрузі та відповідають вимогам, встановленим цим Законом. Лава присяжних, за наслідками судового розгляду обвинувачення особи у вчиненні діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України, постановляє рішення по суті обвинувачення (вердикт). Як пропонується визначити у КПК, вердикт - рішення Лави присяжних за наслідками розгляду судової справи щодо винуватості чи невинуватості підсудного у вчиненні діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Наразі, залучення присяжних до виконання обов'язків у суді та їх виклик здійснюються в порядку, визначеному процесуальним законом. Відповідно до чинної редакції статті 68 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» присяжним за час виконання ними обов'язків у суді виплачується винагорода, розрахована виходячи з посадового окладу судді місцевого суду з урахуванням фактично відпрацьованого часу в порядку, визначеному Державною судовою адміністрацією
України.

Присяжному «за час виконання ним обов'язків у суді згідно з пунктом 2 Порядку виплати винагороди та відшкодування витрат, виплати добових присяжному за час виконання ним обов'язків у суді, затвердженого наказом Державної судової адміністрації України від 5 жовтня 2016 року № 198, виплачується винагорода, розрахована ви-

ходячи з посадового окладу судді місцевого суду (із застосуванням відповідного регіонального коефіцієнта) з урахуванням фактично відпрацьованого часу» [3].

За інформацією Державної судової адміністрації України, розмір винагороди залежить від планової кількості робочих годин за місяць.

По найменшому коефіцієнту - у 2019 році середня винагорода становила 320 гривень за годину.

По найбільшому коефіцієнту - у 2019 році середня винагорода становила 355 гривень за годину.

Сума винагороди, яка була виплачена присяжним за час виконання ними обов'язків у суді (за участі трьох основних присяжних та двох запасних) складала: за 2016 рік – 1 107 619 грн; за 2017 рік – 5 046 183 грн; за 2018 рік – 12 742 400 грн; за 2019 рік – 19 942 100 грн. Таким чином, щороку виплата винагороди зростає [4].

Аналізуючи законодавчі зміни щодо вдосконалення правової регламентації функціонування суду присяжних, очевидним є те, що законодавчі ініціативи щодо забезпечення участі присяжних у здійсненні правосуддя і удосконалення формування списків присяжних передбачають перехід України від континентальної (європейської) до класичної моделі суду присяжних, розширення переліку проваджень, що розглядаються судом присяжних, збільшення кількісного складу присяжних, вирішення присяжними виключно питань щодо винуватості чи невинуватості особи, внесення змін, що стосуються порядку формування та складання списків присяжних тощо.

Прослідковується низка недоліків Української моделі суду присяжних, зокрема, саме в частині формування суду присяжних, відсутності окремого закону про присяжних, фрагментарного регулювання у Кримінальному процесуальному кодексі України судочинства в суді присяжних.

А від так, потребує створення відповідного Закону, що буде регулювати інститут суду присяжних, переглянути концепт щодо отримання відомостей лише із Державного реєстру виборців, визначити орієнтовну кількість справ, які будуть розглядатися новою колегією присяжних, дослідити рівень збільшення завантаженості суддів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про судоустрій і статус суддів [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

2. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text;

3. Про затвердження Порядку виплати винагороди та відшкодування витрат, виплати добових присяжному за час виконання ним обов'язків у суді [Електронний ресурс] // Наказ Державної судової адміністрації України 05.10.2016 № 198. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0198750-16#Text;

4. Рекомендації спільних комітетських слухань у комітетах Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності та з питань правової політики на тему: «Перспективи розвитку, проблематика формування та функціонування інституту присяжних в Україні» [Електронний ресурс] // СЕДО Верховної Ради України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://komzakonpr.rada.gov.ua/uploads/documents/32665.pdf;

Бортник Руслан Олексійович,
студент групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Лазебний Анатолій Миколайович,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ЯК ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОСЗЛІДУВАННІ ПРАВОПОРУШЕННЬ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Злочини проти громадського порядку є досить поширеними випадками в Україні. Нестабільна економічна ситуація спричинила поширення бідності в країні, що вже є хорошим стимулом для вчинення правопорушень задля отримання доходу. Крім того зневага до правової системи, низький рівень вихованості та високий рівень юридичної неграмотності є факторами, що спричиняють ріст кількості злочинів проти громадського порядку таких як хуліганство, заклики до негативних дій, масові заворушення та інших. Головною небезпекою від таких злочинів є руйнація нормального суспільного порядку через порушення особистого простору громадян, поширенню злочинної атмосфери і розвитку ненависті. Розслідування будь-якого кримінального правопорушення потребує спеціальних знань, використання яких залежить від виду злочину. Тому необхідно провести аналіз використання спеціальних знань при розслідування злочинів проти громадського порядку.

Задля ефективного використання спеціальних знань при розслідування злочинів необхідно розуміти чим дані знання являються. Так у кримінальному процесуальному законодавстві немає визначення терміну «спеціальні знання». Хоча в деяких законодавчих документах є інформація про застосування спеціальних знань. П. 1 ст. 71 Кримінального процесуального кодексу України (КПКУ) визначено: «Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації та виснов-

ки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок» [1].

В юридичній літературі є різні ідеї стосовно визначення терміну «спеціальні знання». Так Романюк Б.В. дає таке тлумачення: «Спеціальні знання – це сукупність науково обґрунтованих відомостей окремого (спеціального виду), якими володіють особи – спеціалісти у рамках будь-якої професії у різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, і відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства використовують їх для успішного вирішення завдань кримінального судочинства» [2, с. 57].

На думку Лазебного А.М.: «Спеціальні знання – це знання, вміння та навички конкретно визначеної особи, що не є загальнодоступними та загальновідомими, необхідні для вирішення конкретних питань, які входять у виняткову компетенцію органів досудового розслідування включаючи прокурорів, а також суд для встановлення об’єктивної дійсності у кримінальному провадженні, застосування яких здебільшого потребує додаткових пристроїв та засобів» [3, с. 234].

Відповідно до цього, спеціальні знання є як знаннями отриманими внаслідок здобуття освіти з відповідної сфери так і знаннями отриманими під час діяльності. Тобто будь-яка особа може володіти спеціальними знаннями у відповідній сфері. В кримінальному судочинстві спеціальні знання в тому чи іншому ракурсі використовуються відповідними суб’єктами з метою розкриття, розслідування та запобігання злочинам.

Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти громадського порядку можна розглядати як використання таких знань як прямо так і опосередковано. Це може бути як слідчий так і залучений експерт. Під час досудового розслідування слідчий може прямо зібрати всі необхідні дані без залучення експерта, якщо має достатній рівень знань.

Використання спеціальних знань залученими експертами має місце при проведенні судової експертизи. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу»: «Судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об’єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [4]. Роль слідчого в даному випадку має опосередкований характер. У тактиці проведення експертизи слідчий в основному виконує функції органі-

зації, контролю та фіксації. Тоді як роль експерта полягає у використанні спеціальних та інших видів знань задля винесення експертного висновку, який буде використаний в подальшому судочинстві.

КПК України передбачено можливість залучення експерта як стороною обвинувачення так і стороною захисту. Хоча на практиці стороні захисту досить проблемно реалізувати таке право, що порушує принцип рівності сторін кримінального провадження та опосередковано нігілює принцип змагальності. Також передбачено, що проведення експертиз можливе лише державними спеціалізованими установами без можливості залучення приватних спеціалізованих агенств, що не є відповідним принципу незалежності судово-експертної діяльності та потребує реформування.

При розслідуванні злочинів проти громадського порядку виокремлюється певна специфіка використання спеціальних знань. До категорій експертиз, які проводяться під час розслідування злочинів у сфері громадського порядку належать судово-медична експертиза живих осіб, судово-психіатрична експертиза, судово-наркологічна експертиза, судово-балістична експертиза, трасологічна експертиза. У деяких випадках проводяться також вибухотехнічна, почеркознавча, судово-біологічна експертизи.

Судово-медична експертиза буде ефективною при наявності тілесних ушкоджень. Найбільш поширеним злочином проти громадського порядку з частим супроводом насильства є хуліганство (стаття 296 ККУ). Тілесні ушкодження як наслідок хуліганства наявні у потерпілого і часто нападника. Судово-медична експертиза може вирішувати широке коло питань, зокрема про характер і ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, про давність і механізм утворення ушкоджень, про рід і вид знарядь, якими вони заподіяні. Дана інформація є базою для проведення інших видів судових експертиз.

Судово-психіатрична експертиза має місце для проведення психічного аналізу підозрюваного або обвинуваченого з метою розвіяти сумніви щодо осудності. В першу чергу це визначення мотиву, який є важливим елементом складу злочину. Мотиви для вчинення злочинів проти громадського порядку мають розмитий характер. Наприклад, причиною для хуліганства може бути ціль отримати гроші, здійснити помсту або просто бажання і в той же час нецільовий мотив має більш виражений аспект. Хоча стаття 296 ККУ мотивом хуліганства визна-

чає неповагу до суспільства, а неповага до суспільства може бути виражена в будь-якому з видів злочинів проти громадського порядку.

Судово-наркологічну експертизу проводять якщо обвинувачений вчинив злочин у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, хоча «для її призначення наявність сп'яніння не обов'язкова. Більше 90% хуліганських дій вчинялися особами у стані алкогольного сп'яніння. При цьому алкоголь вони вживали систематично.

Судово-балістична експертиза проводиться, якщо правопорушення було вчинено з використанням вогнепальної зброї. Частина 4 статті 296 ККУ передбачає збільшене покарання за вчинення хуліганства з використанням вогнепальної, холодної зброї. При виявленні зброї і перед проведенням експертизи вона повинна бути детально оглянута з метою знаходження слідів, які самі собою можуть бути об'єктами дослідження (сліди пальців, кров, волосся тощо)» [2].

Трасологічна експертиза вирішує діагностичні чи ідентифікаційні завдання, що «виникають у процесі розслідування кримінальних справ. Вона проводиться з метою ототожнення особистості обвинувачуваного або підозрюваного за слідами рук, ніг (взуття), а також різноманітних знарядь злочину, що застосовувалися ним, за їхніми слідами. Хулігани, як правило, не турбуються про знищення відбитків пальців на місці події, тому позитивні результати дає дактилоскопічна експертиза» [5, с. 231].

Вибухотехнічна експертиза проводиться у випадках вчинення злочинів з використанням вибухових пристроїв. Почеркознавча експертиза має місце лише при злочинах з розповсюдженням забороненої літератури (стаття 300 ККУ) власного рукописного варіанту або закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (стаття 295 ККУ) теж в рукописному варіанті. Проте її ефективність досить невисока, адже для «цього треба знайти рукописні варіанти, що зараз дуже рідко трапляється та звірити з якимось первинним почерком. А злочинець запросто може змінювати стиль почерку. Судово-біологічна експертиза проводиться рідше, ніж в 10% випадків злочинів і повинна мати базу від минулих експертиз (наприклад, судово-медичної або трасологічної)» [5, с. 231].

Під час розслідування правопорушень проти громадського порядку з проведенням експертиз важливою є оцінка експерта. Висновок експерта не має більшої ваги як доказ в порівнянні з іншими доказами і може бути не прийнятим до уваги слідчим чи суддею. Проте

таке неприйняття повинно бути пояснене у постанові про призначення повторної експертизи.

Отже, при розслідуванні правопорушень проти громадського порядку, призначаються різні види судових експертиз. Так як найбільш поширеним видом правопорушень проти громадського порядку є хуліганство, то найчастіше призначаються судово-медична, судово-наркологічна та судово-психіатрична експертизи. Щодо інших видів експертиз, то їхнє використання є менш ефективним і матиме більше доцільності при розслідуванні інших видів правопорушень проти громадського порядку. Загальна вигода використання спеціальних знань залучених експертів полягає у отриманні нових доказів стосовно вини або невинуватості обвинуваченого, які з'являються після ознайомлення з експертним висновком.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України № 4651-VI від 13.04.2012. Редакція від 11.09.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text. (дата звернення: 09.10.2020).

2. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: Монографія. К. 2002. 222 с.

3. Лазебний А.М. Загальнотеоретичні аспекти використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2017. Вип. 2-3. С. 230-235.

4. Про судову експертизу. Закон України № 4038-XII від 25.02.1994. Редакція від 03.07.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text. (дата звернення: 09.10.2020).

5. Єфімов М.М. Використання спеціальних знань під час розслідування хуліганства. Право і суспільство. 2012. № 3. С. 229-233.

Гамзаєв Самір Азім огли
студент групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Цимбал Петро Васильович,
д.ю.н., професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАДИ НЕВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У ст. 32 Конституції України закріплено положення про те, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією. До таких випадків відноситься і боротьба зі злочинністю. Відповідно до ст. 15 КПК України, «під час кримінального провадження кожному гарантується невтручання у приватне (особисте і сімейне) життя. Ніхто не може збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію про приватне життя особи без її згоди, крім випадків, передбачених КПК. Інформація про приватне життя особи, отримана в порядку, передбаченому КПК, не може бути використана інакше як для виконання завдань кримінального провадження. Кожен, кому наданий доступ до інформації про приватне життя, зобов'язанні запобігати розголошенню такої інформації» [1, с. 8].

Засади - це основні ідеї, відповідно до яких здійснюється все кримінальне провадження в Україні, це норми загального і керівного значення. Сукупність засад кримінального провадження, закріплених у главі 2 КПК України, утворює їх систему як єдине ціле, що може гарантувати досягнення завдань кримінального провадження.

Для формування і розвитку системи засад кримінального провадження визначальне значення мають їх конституційні основи та співвідношення норм і правил поведінки щодо невтручання в особисте та сімейне життя, закріплених у Конституції України та у КПК України.

Охорона прав особи і таємниці її приватного життя полягає в попередженні будь-якого можливого порушення, контролі за їх дотриманням і готовності реагувати на можливе порушення, а у підсумку - у підтримці стану безперешкодного здійснення цих прав. У вузькому сенсі захист розуміється як функція, протилежна до функції обвинувачення. У широкому сенсі, а саме цей аспект використовується в даному випадку, захист є дія-

льністю, що здійснюється при посяганні на права, їх обмеженні і виникненні реальної загрози їх порушення.

Важливою складовою (елементом) забезпечення прав особи є відновлення прав, що інколи включається в поняття захисту, але не завжди охоплюється ним. Про відновлення порушених прав доречно говорити, коли органи досудового розслідування та суд здійснюють заходи з відшкодування збитків особі, яка їх зазнала, наприклад, під час незаконного застосування до неї тримання під вартою як запобіжного заходу або відшкодування потерпілому шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. Відновлення прав є формою забезпечення не лише процесуальних, але і матеріальних, у тому числі основних прав особи - на свободу і особисту недоторканість, таємницю особистого життя, майнових прав тощо.

Є й інша точка зору з цього питання: «таємниця приватного життя є сферою найбільш делікатних людських відносин, які не можуть бути захищені на основі відновних правовідносин» [4, с. 24]. Ця позиція є вельми переконливою. Виходячи з концепції прав людини і методологічних позицій, розроблених останніми роками в науці кримінального процесуального права, під час розслідування кримінальних правопорушень запропоновано визначити, як мінімум, наступні концептуальні положення: – особа, її права і свободи є вищою цінністю; - обмеження прав особи допускається законодавцем в мінімальних межах, визначених виключно необхідністю забезпечити права і свободи інших людей і інтереси суспільства; - можливості обмеження прав особи в правозастосовній практиці під час розслідування кримінальних правопорушень жорстко регламентовані і поставлені під суворий контроль, у тому числі судовий; - необхідні ефективні механізми (засоби, умови) забезпечення прав особи, включаючи їх охорону, захист і відновлення.

Проте, якщо виходити з наведених особливостей невтручання в особисте та сімейне життя у кримінальному провадженні, можна дійти висновку, що відновні правовідносини в цій сфері можливі лише в обмеженому обсязі. Тож неабияке значення для забезпечення засади невтручання в особисте та сімейне життя має жорстке обмеження підстав і процедури проведення будь-яких процесуальних дій, ухвалення будь-яких процесуальних рішень, які можуть спричинити порушення цього права, що охороняється Конституції України.

Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність особи є конституційною засадою кримінального провадження, яке тісно пов’язане з невтручанням у приватне життя. Право кожного на свободу і особисту недоторканість передбачене у ч. 1 ст. 29 Конституції України. Відповідно до цієї норми, «ніхто не може бути заарештований або триматися під вар-

тою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Процедура тримання під вартою, домашнього арешту як запобіжного заходу, поміщення особи до медичної установи для проведення судово-психіатричної або іншої експертизи чітко визначені законом. Кожному заарештованому чи затриманому (ч.3 ст.29 Конституції України) має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника» [4].

З огляду на зазначене, слід констатувати, що всі засади кримінального провадження тісно взаємопов'язані між собою і є єдиною системою, спрямованою на досягнення завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України. Саме в світлі їх досягнення слід оцінювати ефективність кожної з засад, взаємозв'язок між ними, їх значення для забезпечення невтручання в приватне життя під час розслідування кримінальних правопорушень. Звісно, що інтереси боротьби зі злочинністю, яка в останні роки також набуває нових форм і проявів, вимагає і адекватної на неї реакції з боку держави, в тому числі і неминучим буде втручання у приватне життя громадян. Однак в цьому випадку слід неухильно дотримуватись Конституції, вимог кримінального процесуального законодавства, міжнародних стандартів прав людини та практики Європейського Суду з прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Легенченко М. О. Поняття охорони й захисту права та їх співвідношення / М. О. Легенченко // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – Вип. 72. – С. 59–65.

2. Темченко В. Особливості юридичного змісту термінів «захист» та «охорона» у механізмі забезпечення прав людини / В. Темченко // Вісник Академії управління МВС. – 2007. – № 2–3. – С. 58–65.

3. Полюшкевич Н.В. Необхідність охорони та захист / Н.В. Полюшкевич // Юридичний журнал «Юстініан» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www. yustinian.com.ua. – Назва з екрана.

4. Назаров В. В. Обмеження конституційних прав громадян при проведенні судової експертизи / В. В. Назаров // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – С. 96–106.

5. Садова Т. В. Обмеження прав і свобод у кримінальному судочинстві України та держав англо-американської правової системи в контексті міжнародних стандартів: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.09 / Садова Тетяна Володимирівна. – К., 2009. – 241 с.

Гром Вадим Юрійович
студент групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Антонюк Анастасія Борисівна
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В МЕЖАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНОСТІ ВИНИ

Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини є однією з найважливіших демократичних засад, яка характеризує правову, соціальну державу та її гуманне кримінальне судочинство. Її важливість обумовлена керівним значенням для здійснення неупередженого, об'єктивного розслідування і судового розгляду, виступаючи гарантією справедливого правосуддя. При цьому, презумпція невинуватості діє щодо будь-якої особи до моменту винесення остаточного судового рішення про визнання винуватості такої особи.

Крім закріплення презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини в нормах внутрішнього законодавства більшості з країн світу (для прикладу, в ст. 62 Конституції України: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» [1], Кримінальному та Кримінальному процесуальному кодексах України), нормативне положення цієї засади знайшло своє відображення і у найважливіших міжнародно-правових актах, які закріпили універсальні стандарти основних прав і свобод людини.

Проблемами реалізації презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини у кримінальному процесі, проводили українські вчені: В. Г. Гончаренко, А. М. Кислий, Г. К. Кожевніков, В. Т. Маляренко, Т. М. Мірошниченко, М. М. Михеєнко, Попелюшко, П. М. Ра-

бінович, Ю. В. Стеценко, В. В. Топчій, В. П. Шибіко, М. Є. Шумило, С. С. Яценко та інші.

Дотримання прав і свобод людини при проведенні досудового розслідування є одним з пріоритетних напрямків реформування кримінального процесуального законодавства. Реформа кримінальної юстиції, яка активно проводиться в Україні ще з 2008 року, а також прагнення нашої держави до євроінтеграції передбачають узгодження національного законодавства з міжнародними демократичними стандартами.

Ми можемо виділити низку проблематичних питань, які необхідно вирішити для реформування кримінальної юстиції, в тому числі й у сфері дотримання презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини.

Так, «у сфері діяльності органів кримінальної юстиції (особливо, органів досудового розслідування, прокуратури, суду), основними проблемами є:

1) недосконалість чинного кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства;

2) занадто розгалужена система органів кримінальної юстиції, між якими досить часто виникають непорозуміння з питань взаємодії;

3) перевантаження справами слідчих органів досудового розслідування, а також практично відсутність самостійності в їх професійній діяльності і залежність від прокуратури та інших підрозділів у складі силових структур;

4) проблеми у взаємодії слідчих з суддями, прокурорами (необхідність погодження процесуальних рішень з процесуальним керівником та керівником прокуратури, тривалість отримання дозволів і погодження документів);

5) проблеми процесуального керівництва досудового розслідування з боку прокурорів у кримінальному провадженні є надлишковим (на думку слідчих, прокурори повинні бути зосередженні виключно на здійсненні кримінального переслідування);

6) корумпованість в діяльності посадових осіб органів кримінальної юстиції;

7) недостатнє та, в більшості випадків, застаріле матеріально-технічне забезпечення діяльності слідчих та суддів;

8) несвоєчасне прийняття слідчими суддями ухвал та їх велика завантаженість, що призводить до формалізму при розгляді клопотань або дуже тривалого розгляду;

9) недостатня кількість та перевантаженість суддів, що призводить до затягування розгляду справ та недостатньої уваги до конкретної справи;

10) недостатнє розуміння органами кримінальної юстиції, особливо слідчими, суддями презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини та нехтування в її застосуванні;

11) недостатня обізнаність працівників (посадових осіб) органів кримінальної юстиції щодо міжнародних стандартів у сфері кримінальної юстиції, в тому числі - норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод;

12) наявність інформативного впливу на суддів з боку слідчого, засобів масової інформації, які й найчастіше порушують принцип презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини» [5].

З метою гарантування і утвердження презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини слід ще більш схилятися до так званого відновного кримінального судочинства, тобто до можливості примирення винного з потерпілим. В цьому виді кримінального правосуддя особливу роль грають психологи.

Наприклад, «у Бразилії на 10 суддів низового суду припадає 18 психологів. Не слідчий, не прокурор чи суддя починають працювати з особою, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, та потерпілим, а психолог. Саме він намагається звести їх до розуміння один одного і до укладення відповідної угоди, яку затверджує суддя протягом декількох хвилин» [2].

На нашу думку, запровадження інституту психологів на початкових стадія розслідування та в українських судах загальної юрисдикції як обов’язкового елемента справедливого правосуддя, стане прикладом позитивного впливу досвіду провідних країн світу. Адже, досить часто особи, що потрапляють в так звані «руки» слідства або суду позбавлені можливості нормальної адаптації до зовсім незвичного середовища для підозрюваного чи обвинуваченого.

Разом з тим, реформуючи кримінальну юстицію в Україні, слід звернути увагу на систему таких органів у провідних країнах Європи.

Так, «у країнах ЄС у систему кримінальної юстиції входять поліція, суди, державні обвинувачі, державні захисники, органи вико-

нання покарань, органи пробації (своєрідний аналог вітчизняним органам і установам виконання покарання, що мають більш широкі функції)» [3, с. 114], тобто це визначення охоплює практичну діяльність інститутів держави, спрямованих на підтримку соціального контролю, утримання від вчинення злочинів та зменшення злочинності, притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб і призначення їм покарань та проведення реабілітаційних заходів.

У Болгарії органами кримінальної юстиції є органи загальної компетенції, а також створено спеціалізований орган - Національну службу з боротьби з організованою злочинністю [4]. У Польщі до органів кримінальної юстиції належать поліція та прокуратура [5, с. 23]. До органів кримінальної юстиції Угорщини належать Національне бюро розслідувань, поліція, прикордонна служба, митні органи [6].

До органів кримінальної юстиції Румунії віднесено прокуратуру, Департамент боротьби з корупцією, поліцію [7].

Як справедливо відзначає М. І. Сірий, «спільними для органів кримінальної юстиції країн Європи є такі риси. У поліцейському відомстві не може бути органу, наділеного повноваженнями на самостійне проведення попереднього розслідування, самостійне виконання слідчих дій, спрямованих на процесуальне закріплення доказів. Основним суб'єктом на попередньому розслідуванні виступає прокуратура, процесуальне закріплення доказів на досудових стадіях шляхом проведення слідчих дій здійснює судовий орган» [8, с. 26].

Тобто, ми можемо побачити, що в кожній з Європейських країн є своя індивідуальна система кримінальної юстиції, яка має свою структуру, повноваження та порядок діяльності. І це цілком нормально. Адже в історичному аспекті, кожна країна має свою історію розвитку, позитивний та негативний досвід. На основі цього, «Україні не потрібно копіювати систему кримінальної юстиції якоїсь країни, потрібно використовувати певні позитивні моменти в діяльності уповноважених осіб і органів кримінальної юстиції. Адже побудова кримінальної юстиції - це суверенна справа кожної країни. І її дієвість багато в чому залежить, насамперед, від вдалого розподілу функцій і повноважень органів і посадових осіб, що формують її елементи. Світ намагається творити кримінальне правосуддя у відповідності з викликами часу. Так має бути і в Україні, яка прагне стати повноправним членом Європейського Союзу» [6].

Розглянувши окремі проблеми, можемо сказати що існуюча система кримінальної юстиції не співвідноситься з новими суспільними відносинами, що склалися в Україні, не забезпечує належного стану правопорядку, ефективного захисту громадян, суспільства та держави від небезпечних посягань. Проте, будь-яку проблему можна вирішити. Так як реформування кримінальної юстиції - це проблема комплексна, тому лише проведення систематичних і якісних заходів сприятиме реформуванню кримінальної юстиції в Україні, що є необхідною умовою покращення життя громадян у відповідності до загальновизнаних норм міжнародного права і підвищення важливості засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96- вр. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.Ст. 141

2. Академія прокуратури України : збірник наукових праць. 2009 р. 400 с. URL : http://www.info-library.com.ua/books-text-10082.html

3. Організована злочинність в Україні та країнах Європи : посібник / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 312 с.

4. Шостко О. Ю. Протидія організованій злочинності в європейських країнах : монографія. Харків : Право, 2009. С. 315-316

5. Policing Profiles of Participating and Partner States. Poland. OSCE : Policing On Line Information System. URL: http://polis.osce.org/countries/details?item_id=37

6. Клітченко О. С. Забезпечення внутрішньої безпеки країн у контексті нових загроз і викликів (Болгарія, Румунія, Словаччина та Угорщина). Національний інститут проблем міжнародної безпеки. URL: http://www.niisp.gov.ua/vydanna/ panorama/issue.php?s =prnb3&issue=2005_2

7. Гурська З. «Рожева мрія» Румунії про Шенген посунулася за горизонт. Перший національний :офіц. сайт ТВ. URL: http ://1tv.com. ua/uk/specialnews/2013/02/01/1627

8. Сірий М. І. Реформи правоохоронних органів у Європі й Україні. Вісник Верховного Суду України. 2006. №8 (72).

Валіна Вікторія Сергіївна
студентка групи ПМСП 19-1
Науковий керівник:
Антонюк Анастасія Борисівна
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОВИТОК СУДОВОГО ПОЧЕРКОЗНАВСТВА В УКРАЇНІ

Наша держава головним своїм пріоритетом, найвищою соціальною цінністю визнала людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку. Важлива роль у захисті людини, її прав та свобод належить органам внутрішніх справ, в структурі яких є підрозділи, що забезпечують проведення на належному рівні судових експертиз, зокрема і почеркознавчої.

В сучасний період судове почеркознавство являє собою високорозвинену предметну галузь теорії судової експертизи та галузь криміналістики. «Почеркознавча експертиза все частіше використовується в кримінальному та цивільному процесах доказування. Все більше коло питань, істотних та важливих для успішного розслідування та правильного розгляду судових справ, вирішують експерти-почеркознавці на підставі своїх наукових знань та практичного досвіду» [7].

Подальший розвиток судового почеркознавства тісно пов'язаний з історією виникнення розвитку, з теоретичним узагальненням накопиченого за багато років матеріалу. Для того, щоб теорія виконувала свою методологічну функцію та дала основу для найбільш ефективних шляхів розвитку науки, необхідно дослідити історію формування, сформулювати основні положення цієї теорії, представити її як визначену, стрункую систему знань.

Характерним є подальший активний розвиток теоретичних засад судового почеркознавства, експериментальних розробок, узагальнень практики, вдосконалення існуючих методик і створення нових, найбільш ефективних методів експертного дослідження почерку. Розвиток теоретичних засад судового почеркознавства характеризується «розробкою основних положень вчення та процесу експертного дос-

лідження, як компонента предмету судового почеркознавства; створенням понятійного апарату в галузі теорії і практики судово-почеркознавчої експертизи (словник основних термінів); формулюванням основ математичного моделювання та автоматизації в галузі судово-почеркознавчої експертизи (теорія і практика математичного моделювання); розробкою основних положень теорії та методики судово-почеркознавчої діагностики» [6].

Сучасне судове почеркознавство характеризується реалізацією великої кількості різноманітних підходів, що намітилися в наукових розробках, спрямованих на розвиток теорії і вдосконалення практики судово-почеркознавчої експертизи [7].

Однак слідчі та судді не в усіх випадках використовують в повній мірі можливості судово-почеркознавчої експертизи, не завжди вдало надають порівняльний матеріал для її проведення, а саме це в значній мірі визначає якість результату почеркознавчого дослідження, впливає на правильність прийнятого експертом висновку.

Весь багаторічний період розвитку судового почеркознавства – це процес наукового дослідження закономірностей письма та почерку на основі комплексу знань різноманітних галузей науки, в першу чергу, природничого профілю, з метою створення удосконалення методики криміналістичної експертизи почерку.

Період розвитку та становлення наукових основ судового почеркознавства В.Ф. Орлова поділяє на три етапи: «накопичення знань та досвіду; становлення теоретичних основ; експериментальні дослідження та початок математизації. При цьому вченими криміналістами виділяється період розвитку в радянські часи та сучасний період» [2. с. 48].

1. Етап накопичення знань та досвіду. Цей етап починається з 20-х років, коли з’являються перші роботи з криміналістики, і завершується в середині 30-х років з виходом у світ самостійних досліджень із судового почеркознавства. Проблеми судового почеркознавства обговорювались у статтях, посібниках та підручниках з криміналістики. У перших роботах зазнав критики каліграфічний напрям у судовому почеркознавстві. Так, вже в 1923 році в часописі «Рабоче-крестьянская милиция» з’явилася замітка про порівняння почерку, у якій звертається увага на неприпустимість «розпізнавання почерків» по Є.Ф. Бурінському, експертиза каліграфів [1, с. 28].

Криміналісти того часу прагнули розвіяти уявлення про почеркознавчу експертизу як про щось легке і доступне чи не кожній грамотній особі. Криміналіст С.М. Потапов, звертаючи увагу на важливість засвоєння співробітниками органів дізнання методу дослідження почерку, писав: «… всупереч загальновизначеній поширеній думці, даний вид дослідження найважчий та найменш доступний малодосвідченим спеціалістам в галузі почеркознавства» [5, с. 14-47].

2. Етап становлення теоретичних основ охоплює майже 20-річний період – із середини 30-х років до середини 50-х років. Він тісно пов'язаний з іменами найстарших радянських криміналістів – С.М. Потапова, А.І. Вінберга, Є.У. Зіцера, М.В. Терзієва, Д. Хмирова, С.І. Тихоненко, А.А. Єлисєєва, Б.М. Комаринця, Б.І. Шевченка та інших. Теоретичні положення, висунуті криміналістами на той період, відображали формування наукових основ судового почеркознавства та методики судово-почеркознавчої експертизи. Основані на суто науковому методі пізнання – матеріалістичній діалектиці, вони доповнювали один одного та створювали стрункy систему знань. Ці знання були принципово новими, знаходились на більш високому науковому рівні розвитку.

В основу поняття почерку в роботі із судової фотографії було покладене уявлення про нього як про цілісну систему звичних рухів. У подальших працях він розвиває обґрунтовує це поняття, підкреслюючи взаємозв'язок та взаємозалежністього елементів як структурного цілого. У статті «Научное почерковедение» він формулює визначення почерку як «системи взаємозалежних рухів, що співвідносяться між собою, пристосованої до відтворення письма» [5, с. 83], яке багато десятиліть вважається загальноприйнятним.

3. Етап експериментальних досліджень і початку математизації в судовому почеркознавстві бере початок приблизно із середини 50-х років.

Назваого дуже умовна. У цей період продовжувались і теоретичні дослідження, які мали неабияке значення в розвитку теорії судового почеркознавства. Проте якщо на попередньому етапі експериментальний напрям у судовому почеркознавстві тільки зароджувався, то тут він розвивається дуже широко.

Для зазначеного періоду незалежно від того, про які роботиде мова – теоретичні або експериментальні, характерне звертання до більш особливих, конкретних питань судового почеркознавства. Це

свідчить про поглиблене вивчення закономірностей різних почеркових об’єктів та розробку методик їх дослідження на основі пізнаних закономірностей, підвищення наукового рівня обґрунтованості експертних висновків.

Початок експериментального дослідження в судовому почеркознавстві було покладено в Україні роботою з дослідження умисно зміненого почерку, що проводились в Київському НДІСЕ під керівництвом та за участю С.І. Тихенко [3].

З’являється серія робіт, присвячених вивченню стійкості почерку, що знаходиться під впливом різних, у тому числі і незвичних, чинників. Це – «дослідження стійкості та мінливості ознак почерку у часі, вплив на почерк незвичної пози особи, незвичного матеріалу письма, різних, в тому числі і незвичних, приладів, використаних для письма» [4].

Оцінюючи стан судового почеркознавства на поточний момент, не можна назватиого таким, що не удосконалюється, так як активні спроби розвиватиого загальні та окремі напрямки постійно здійснюються; коло питань, що вирішуються експертами-почеркознавцями, постійно розширюється.

Основними перспективними напрямками роботи у сфері судового почеркознавства, можна зазначити наступні: удосконалення існуючих та розробка нових методик дослідження; створення експертних систем, які базуються на методах експертних оцінок, для вирішення діагностичних та інтеграційних завдань в почеркових об’єктів, виконаних у незвичних умовах; розробка методів, заснованих на комплексному використанні спеціальних знань судового почеркознавства та суміжних експертних галузей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буринский Е.Ф. Судебная экспертиза документов, производство ее и пользование ею. М.ЛенЭст, 2002. 464 с.

2. Орлова В.Ф. Теория судебно-почерковедческой идентификации. В.Ф. Орлов. Труды ВНИИСЭ. М. ВНИИСЭ, 1973. Вып. 6. 336 с

3. Серегин В.В. О предмете криминалистической почерковедческой диагностики. Комсомол и органы внутренних дел: традиции Ф.Э. Дзержинского: тез. докл. науч.-практ. конф. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1981. С. 78-81.

4.

5. Томилин В.В. Основы судебно-медицинской экспертизы письма. М.Медицина, 1974. 256 с.

6. Кулагин П.Г. Экспертная методика дифференциации рукописей на мужские и женские. П.Г. Кулагин, А.И. Колотунова. М. ВНИИ МВД СССР, 1970. 60 с.

7. Меленевська З.С. Проблемні питання розвитку судового почеркознавства. Актуальні проблеми почеркознавчих досліджень: тези доповідей науково-практичного семінару. К.: ННІПСК НАВС. 2011. С. 20-26.

8. Меленевська З.С. Теорія та практика судового почеркознавства: навчально-методичний посібник. Меленевська З.С., Садченко О.О., Свобода Є.Ю., Шведова О.С. К.: УкрДГРІ, 2011. 192 с.

Доценко Денис Дмитрович
студент групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Лисенко Володимир Васильович
д.ю.н., професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОЗАПИСУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ ТА ПЕРСПЕКТИВИОГО РОЗВИТКУ

У зв’язку з розповсюдженням різноманітних засобів записування, збереження та відображення інформації, таких як: мобільні телефони, відеокамери, фотоапарати, камери відео-спостереження та інше, процес їх розповсюдження і використання розпочався вже давно, але у правовій сфері, застосування судового відеозапису та відеозапису в цілому не є чітко визначеним, тому що процес впровадження використання такого доказу як «відеозапис» відбувається поступово, і як відбувається на практиці, не завжди наявний відеозапис може використовуватись як доказ у кримінальному провадженні. Звідси виникають питання про особливості застосування відеозапису на практиці та проблеми, які можуть виникнути у процесі доказування при долучені дослідженні відеозапису як доказу.

Важливою складовою такого доказу як «відеозапис» єого допустимість. Згідно зі змістом «ст. 86 КПК України, доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку передбаченому КПК України, а недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення» [1]. Згідно ч.2 статті 99 КПК України, відеозапис може нести у процесі доказування інформацію як щодо самої події, а як спосіб фіксування певної процесуальної дії, які потім використовуються у процесі доказування. То в чому перевага відеозапису, як доказу у кримінальному доказуванні? В.П Кононець зазначає, що «відеозапис використовується в тих випад-

ках, коли необхідно зафіксувати певні факти, динамічну картину події, взаємозв'язок тих чи інших предметів і слідів, складну обстановку місця події чи як спосіб фіксації слідчих дій» [2, с. 50]. Через таку детальність і достовірність, яка є відображеною на певному носії інформації, можна перевірити та підтвердити достовірність певних дій чи подій, і перевагою відеозапису над, наприклад, «фотографією є те, що відеозапис дозволяє оцінювати події в динаміці, а не окремому епізоді чи моменті, що робить відеозапис доволі цінним джерелом інформації. Але оскільки в українському законодавстві значна увага приділяється не стільки самому доказу, а способуого отримання – допустимості, є необхідність у виявлені критеріїв, якими має володіти відеозапис дляого застосування. Я.П Зейкан відзначає, що важливим критерієм відеозапису є наявність або відсутність технічного носія інформації,ого належність, оригінальність, походження та спосіб отримання» [3, с. 67]. Відповідно до цього твердження, відеозапис, як і будь-який інший доказ у процесі доказування має відповідати нормам КПК, але є певні особливості, що наявні лише відеозапису, і які не є чітко відображеними у КПК, але на практиці відіграють чи не найголовнішу роль у процесі доказування та допустимості відеозапису як доказу.

На практиці, найчастіше виникає питання про оригінальність носія інформації (відеозапису), оскільки відповідно до ч.2 статті 99 КПК фотографії чи відеозапис є документом, а відповідно до ч.3 статті 99 КПК до суду мають надаватися оригінали документів. Але коли діло стосується відеозапису, не завжди є можливим надати саме оригінал відеозапису. А оскільки це є технічним, цифровим джерелом інформації, то такий відеозапис може бути відредагований, наприклад за допомогою монтажу або певних сторонніх програм, пошкоджений, не повний, або мати сумнівне походження, і копії таких відеозаписів відповідно до КПК, зокрема статті 99 «Документи», не мають доказового значення.

Найавторитетнішим джерелом інформації щодо трактування та застосування відеозапису у процесі доказування є практика Верховного Суду України.

Так, «у постанові ВС від 18.12.2019 р. № 675/1046/18 зазначається, що «в судовому засіданні було переглянуто результати застосування аудіо та відео контролю, зафіксовані на карті пам`яті Team Group Micro SD 8 Gb 35т, яка наявна в матеріалах провадження, та

встановлено, що відео та аудіо інформація є послідовною, безперервною, не містить неприродних пауз. Враховуючи викладене, оскільки в судовому засіданні не було встановлено підстав, передбачених статтями 332, 242 КПК України для призначення експертизи, суд відмовив в її призначенні» [4]. Таким чином, суд у своєму рішенні посилався на такі критерії відеозапису як: послідовність, безперервність та відсутність не природних пауз, як критеріїв доцільності відеозапису як доказу, і при цьому не відзначаючи, чи є такий відеозапис оригіналом, як того вимагає КПК.

Протилежним прикладом є Постанова ВС від 29.05.2019 №397 /2588/13-к. Так, у ньому зазначається «За словами в судовому засіданні свідка ОСОБА_12, який на час подій працював заступником начальника відділу оперативно-технічних заходів УСБУ у Черкаській області, пристрій, що фіксував відео- та аудіозаписи подій у робочому кабінеті судді ОСОБА_2, мав невеликий розмір пам'яті, а тому за вказівкою ініціатора запису необхідні фрагменти переносилися на інший накопичувач інформації, а оригінал запису на пристрої – знищувався, а оскільки в судовому засіданні достовірно встановлено, що оригінали наведених відеозвукозаписів подій є знищеними, а встановити, чи піддавалися вони монтажу, іншим змінам та чи одночасно на них зафіксовано звук та відеозображення, тобто встановити їх достовірність, є неможливим, і тому суд першої інстанції дійшов правильного висновку, що дані записи та протоколи про наслідки здійснення оперативно-розшукових заходів не можна визнати допустимими доказами у цій справі» [5]. В цьому випадку суд діяв у межах КПК, за зосередив увагу на «оригінальності» відеозапису. Але у порівнянні з першим прикладом, можна побачити, що відеозапис, як певний особливий тип документу, має свої відмінності, оскільки є цифровим носієм інформації, і через це виникають проблеми з приводу критеріїв, яких мають дотримуватися сторони, щоб уникнути проблем з допустимістю того чи іншого відеозапису, або суд, який має визначати допустимість відеозапису.

Важливою є Постанова ВС від 15.11.2019 р. №140/2668/15-к. У своїй постанові Верховний Суд відзначив, що «також, апеляційний суд обґрунтовано зазначив, що відеофайли з камер спостереження в приміщенні магазину «ІНФОРМАЦІЯ_2» від 16.08 та 18.08.2015 року, підтверджують лише перебування ОСОБА_1 в зазначений час у

даному магазині, біля вітрини з парфумами, і ніяк не свідчать про викрадення ним майна з магазину. З огляду на положення ст.ст.85, 86 КПК України вірно суд зазначив, що відео файли є недопустимим доказом, адже вони не є оригіналом запису. Матеріали провадження містять інформацію про вилучення саме відео файлів із зображенням ОСОБА_1 , тобто фрагментів, а не усього запису» [6]. Тут варто відзначити момент з цілісністю відеозапису. Так, суд посилався на те, що відеозапис не є оригіналом, оскільки був монтаж з виділенням фрагментів, на яких була зображена підозрювана особа, а оскільки відеозапис не є оригіналом і були ознаки монтажу, то згідно норм КПК такий доказ є недопустимим.

То в чому ж проблема відеозапису у сучасному процесі доказування? Проблема в тому, що не зважаючи на розповсюдження таких пристроїв, як відеокамери, камери спостереження та інші, правова практика та база їх застосування не є повноцінною, що можна побачити на суперечності висновків Верховного Суду, але варто відзначити, що поступово формується практика застосування відеозапису у процесі доказування у кримінальних провадженнях. Але через те, що така практика формується поступово, з рішень судів, верховного суду, на практиці працівниками слідчих органів та інших, а також через те, що відеозапис, не зважаючи на свою певну унікальність, згідно з чинним КПК є документом, критерії до відеозапису, як доказу у кримінальному доказуванні, не є чітко сформульованими та не охоплюють всі моменти, на які повинні звертати свою увагу сторони кримінального провадження, що призводить до втрати відеозаписом свого доказового значення, а в наслідку, визнання такого запису недопустимим через різноманітні причини, не чітка позиція Верховного Суду, який інколи не є послідовним у своїх рішеннях є підтвердженням такої невизначеності або не готовності з застосування відеозапису як безперечного доказу. Тому, у зв’язку з все більшим колом застосування відеозаписів варто більш чітко на законодавчому рівні виділити критерії допустимості відеозапису, яких мають дотримуватися сторони під час подання до суду таких матеріалів, як відеозапис або виокремити фотографії, звукозаписи та відеозаписи в окрему категорію доказів з власними критеріями допустимості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінально-процесуальний Кодекс України [Електронний ресурс] // від 11.09.2020 – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

2. Кононець В.П «Актуальні питання законного застосування технічних засобів фото-,кінозйомки, відеозапису в діяльності працівників національної поліції», Науковий Вісник Міжнародного Гуманітарного Університету, Сер: Юриспруденція №20. 2016 – С 49-51.

3. Я.П Зейкан «Про недопустимі докази», Х.Фактор, 2019. – 128с.

4. Постанова ВС від 18.12.2019р. №675/1046/18 – Режим доступу до ресурсу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/86505906

5. Постанова ВС від 29.05.2019 №397/2588/13-к – Режим доступу до ресурсу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/74475933

6. Постанова ВС від 15.11.2019р. №140/2668/15-к. – Режим доступу до ресурсу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/78110946

Драницький Максим Миколайович
студент групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Лазебний Анатолій Миколайович
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ НЕВІДОМИХ ОСІБ, ЩОДО ЯКИХ НАЯВНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ТЕ, ЩО ВОНИ ПІДШУКУЮТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО ВТЯГНЕННЯ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

Наразі Інтернет став тим інформаційним середовищем, без якого діти та підлітки не уявляють свого існування, а проблема безпеки дітей в Інтернеті, без перебільшень, стала глобально значущою проблемою, надзвичайно важливим є пошук, вивчення, та систематизація протиправного контенту, який там оприлюднюється. Також суттєву роль в процесі виявлення кримінальних правопорушень, які були вчинені чи вчиняються, а також при встановленні в процесі розслідування обставин, що сприяли вчиненню та приховання злочинів відіграє моніторинг інформації, розміщеної у соціальних мережах, адже в результаті аналізу приватних сторінок соціальних мереж та сторінок різноманітних спільнот, можна отримати важливу криміналістично значущу інформацію.

Окремі проблеми розслідування злочинів проти моральності у своїх роботах досліджували різні вчені, зокрема М. С. Дмитрієв, С. Г. Кулик, М. В. Куратченко В. О. Малярова, К. Ю. Назаренко, О. М. Федик, С. А. Циркун, К. В. Шибанова та ін. Останнім дослідженням у зазначеному напрямку стала дисертація В. О. Лазарєва «Криміналістична характеристика та особливості розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства»

Загалом, пошук інформації в мережі Інтернет може здійснюватися як за допомогою пошукових систем, так і безпосередньо серед контенту соціальних мереж та сайтів знайомств.

І.А. Грабазій та О. О. Козленко вказують, що «законодавство дозволяє у межах ініціативного пошуку (без дозволу суду) отримувати інформацію з Інтернет-форумів, у яких листування виставлено для загального доступу. У цьому випадку буде доцільним використання перевіреного методу - «ловля на живця», або використання добровільної допомоги громадян» [1, с. 132]. Науковці, виокремлюють способи виявлення осіб, які розповсюджують та збувають порнографічні предмети через мережу Інтернет, однак дані способи цілком можуть застосовуватися і для виявлення осіб, які підшукують неповнолітніх для втягнення їх у заняття проституцією, за допомогою мережі Інтернет. Ними є: самостійний пошук оголошень та інформаційних повідомлень в мережі Інтернет від осіб, які можуть бути причетні до такої злочинної діяльності; свідома публікація неправдивих повідомлень про бажання отримати сексуальні послуги від неповнолітніх за грошову винагороду; створення спеціальних «сайтів-пасток» [1, с. 132].

З метою отримання інформації про осіб, які втягують неповнолітніх в заняття проституцією, необхідно, перш за все здійснювати перевірку:

- повідомлень, оприлюднених у засобах масової інформації, про втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до заняття проституцією, а також результатів журналістських розслідувань у цій сфері [2, с. 268];
- оголошень на сайтах знайомств, а також у відповідних групах соціальних мереж;
- оголошень рекламного характеру про набір на високооплачувану роботу у сфері послуг чи дозвілля молодих дівчат;
- оголошень, у яких міститься пряма чи завуальована інформація щодо надання сексуальних послуг за винагороду;
- сайтів або сторінок у соціальних мережах масажних салонів, які пропонують послуги еротичного масажу тощо.

Не викликає сумніву, що під час перегляду різноманітних повідомлень, оголошень чи коментарів можемо виявити інформацію протиправного характеру, що надає право зв’язатися з їх автором.

Іншим шляхом пошуку інформації протиправного характеру є свідома публікація повідомлень, котрі б зацікавили особу, яка підшу-

кує потенційних потерпілих для втягнення їх у заняття проституцією, та призвели б до того, що дана особа вийшла на зв'язок.

З цією метою доцільно публікувати ряд повідомлень на безкоштовних онлайн-дошках оголошень, у соціальних мережах, у коментарях до повідомлень на певних веб-сайтах та чекати пропозицій протиправного характеру. Під час встановлення контактів із особами, які «можуть бути причетними до злочинної діяльності через мережу Інтернет, необхідно дотримуватися базових принципів конспірації:

а) за можливості не використовувати службові комп'ютери та Інтернет- з'єднання, оскільки не виключені додаткові контрзаходи з боку злочинців на предмет перевірки клієнта на причетність до правоохоронних структур;

б) використовувати виключно нові персональні комп'ютери, з новою операційною системою, не зберігати на них будь-які документи, які можуть свідчити про службову діяльність;

в) користуватися бездротовим доступом до мережі Інтернет, бажано мобільним Інтернетом операторів мобільного зв'язку, що працюють за передплатою (без контракту), для реєстрації якого не потрібні паспортні або інші дані користувача» [1, с. 133].

Після налагодження контакту зі злочинцем та отримання протиправної пропозиції, за допомогою технічних можливостей мережі здійснюється встановлення місцеперебування комп'ютера, за допомогою якого злочинцем ведеться переписка.

Виявлення осіб, яких втягнули або намагаються втягнути у заняття проституцією. Відповідно до Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрозиого вчинення, втягнення дитини в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства визнається жорстоким поводженням з дитиною, а заходи, спрямовані та своєчасне виявлення та припинення таких фактів, надання всебічної допомоги неповнолітньому здійснюється шляхом впровадження ефективного механізму взаємодії служб у справах дітей, закладів соціального захисту дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, органів Національної поліції, закладів освіти, закладів охорони здоров'я.

Суб'єкти, яким стало відомо про дитину, яка постраждала від жорстокого поводження або стосовно якої існує загрозаого вчинення,

зобов'язані зареєструвати відповідні повідомлення та протягом однієї доби направити їх до служби у справах дітей і органу Національної поліції за місцем проживання (перебування) дитини.

В свою чергу, «після отримання заяви, повідомлення, складання протоколу усної заяви або рапорту про факт жорстокого поводження з дитиною (загрозуого вчинення) працівник органу Національної поліції за наявності ознак кримінального правопорушення доповідає про це начальникові слідчого підрозділу для внесення слідчими відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформує начальника органу Національної поліції» [3].

Втім, отримання інформації про факти втягнення у заняття проституцією зазвичай є вже кінцевим результатом проведеної ґрунтовної роботи серед неповнолітніх, які в силу різних причин відносяться до так званої «групи ризику».

К. В. Шибанова вважає, що «про втягнення неповнолітніх у заняття проституцією або примушування їх до заняття проституцією можуть свідчити: відомості про перебування неповнолітнього у стані, що загрожуєого життю чи здоров'ю або в іншому соціально небезпечному стані; відсутність будь-яких документів, які встановлюють особу; нехарактерні для віку неповнолітнього пізнання у сексуальній сфері; поведінка підлітка, що характеризується небажаннямти на контакт, відмовою відповідати на будь- які запитання; відсутність постійного місця проживання, перебування протягом тривалого часу вдома у незнайомих або малознайомих людей; наявність захворювань, що передаються статевим шляхом; загальний неохайний або ж вульгарний зовнішній вигляд підлітка; наявність тілесних ушкоджень тощо» [4, с. 49].

Розширюючи даний перелік, можемо зазначити, що на нашу думку, посиленої уваги з боку правоохоронних органів та інших зацікавлених служб також потребують:

1. Діти, які перебувають у складних життєвих обставинах. До цієї категорії належать діти, які:

- проживають в сім'ї, у котрій батьки або особи, які їх замінюють, ухиляються від виконання своїх обов'язків з виховання дитини, а саме: коли вони без поважних причин не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування

дитини, що негативно впливає або може вплинути на її фізичний розвиток, не створюють умов для отримання нею освіти;

- зазнали фізичного, психологічного, сексуального, економічного насильства, жорстокого поводження або існує загрозаого вчинення;

- залучені до найгірших форм дитячої праці;

- систематично самовільно залишають місце постійного проживання;

- є сиротами або дітьми, позбавленими батьківського піклування, з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції.

2. Учні навчальних закладів, які систематично допускають пропуски занять без поважних причин.

3. Неповнолітні, поведінка яких свідчить про різку зміну інтересів, кола спілкування, у яких з'явилися значні суми вільних готівкових коштів, а також ті, які обговорюють серед однолітків теми сексуального характеру, проблеми проституції або ж висвітлюють вказану тематику на своїх сторінках у соціальних мережах.

4. Неповнолітні, яких було притягнуто до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грабазій І. А., Козленко О. О. Особливості виявлення оперативними підрозділами ОВС злочинів, пов'язаних з обігом порнографічних предметів в мережі Інтернет. Митна справа. 2015. № 2 (98). ч. 2, книга 1. С. 130-134.

2. Ємець О. М. Пошук фактичних даних про втягнення особи в заняття проституцією. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 1. С. 260-269.

3. Порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрозиого вчинення : затв. наказом М-ва соціальної політики України, М-ва внутрішніх справ України, М-ва освіти і науки України, М-ва охорони здоров'я України від 19 серп. 2014 р. № 564/836/945/577 URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1105-14

4. Шибанова Е. В. Выявление и расследование преступлений, связанных с проституцией : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Саратов, 2005. 206 с.

Захарченко Андрій Вікторович
студент групи ПМСП19-1
Науковий керівник:
Мілевський Олександр Петрович
к.ю.н, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ДОБРОВІЛЬНІСТЬ ВІДМОВИ ПОТЕРПІЛОГО (ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧА) ВІД ОБВИНУВАЧЕННЯ

За вчинення деяких злочинних посягань на права та законні інтереси фізичних осіб законодавець повинен зважати на думку потерпілого щодо притягнення до кримінальної відповідальності і покарання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Так, відповідно «до ст. 25 КПК України винятком із засади публічності є випадки, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого. Таким чином, потерпілому від кримінального правопорушення надана можливість на власний розсуд вирішити питання: чи звертатисьому до компетентних органів держави за захистом своїх порушених прав, вимагаючи притягти винувату особу до кримінальної відповідальності, чи врегулювати кримінально-правовий спір на основі взаємопорозуміння або ж взагалі залишити діяння правопорушника без реакції. У таких випадках законодавець надає перевагу приватному інтересу потерпілого над публічним (державним) інтересом» [1, с. 181].

Проблеми кримінального провадження у формі приватного обвинувачення в різні часи привертали увагу провідних науковців, зокрема С. А. Альперта, Ю. П. Аленіна, М. І. Гошовського, Т. М. Добровольської, О. Б. Комарницької, О. П. Кучинської, О. М. Костовської, Л. М. Лобойка, С. І. Перепелиці, В. О. Попелюшка та інших. Проте дискусійними та малодослідженими залишаються питання, пов’язані з реалізацією права приватного обвинувача (потерпілого) відмовитися від обвинувачення.

Відмова приватного обвинувача від обвинувачення в судовому засіданні таого неявка без поважних причин у судове засідання розглядається законодавцем як єдина підстава закриття кримінального провадження, яке здійснюється у формі приватного обвинувачення – відмова від обвинувачення. Так, за змістом «ч. 6 ст. 340 КПК України повторне неприбуття в судове засідання потерпілого, який був належним чином повідомлений про судовий розгляд та викликаний у встановленому КПК України порядку, без поважних причин чи без повідомлення про причини неприбуття (якщо після відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення потерпілий висловив бажання реалізувати своє право підтримувати обвинувачення в суді) прирівнюється доого відмови від обвинувачення і, як наслідок, тягне за собою закриття відповідного кримінального провадження» [3].

Як слушно зазначає С. В. Давиденко, для прийняття такого рішення необхідні:

1) наявність підтвердження отримання потерпілим повістки про виклик до суду;

2) ознайомленняого зі змістом повістки в інший спосіб;

3) неявка на виклик без поважних причин;

4) неповідомлення про причини неприбуття [1, с. 181].

Неявка приватного обвинувача в судове засідання без поважних причин свідчить про відсутність у нього зацікавленості у продовженні судового розгляду, а оскільки, як уже зазначалося, обвинувачення – це рушійна сила кримінального процесу, то на виконання засади диспозитивності кримінальне провадження в такому разі підлягає закриттю. Неможливість для суду здійснювати судове провадження за відсутності приватного обвинувача цілком відповідає принципу змагальності кримінального судочинства і позбавляє суд необхідності додатково брати на себе виконання функції обвинувачення, яка невластива для судових органів.

Чинний кримінальний процесуальний закон України не вимагає від потерпілого мотивування свого рішення стосовно відмови від обвинувачення у провадженнях приватного обвинувачення, і, відповідно, не покладає на державні органи обов’язок з’ясовувати причини такої відмови. Проте як у роботах, які на сьогодні вважаються класикою у питанні проваджень приватного обвинувачення [2, с. 119], так і «у працях науковців сучасників можна зустріти позицію, згідно з якою перш ніж закрити кримінальне провадження, у зв’язку з відмо-

вою потерпілого від обвинувачення, державно-владний суб'єкт, що приймає рішення, зобов'язаний з'ясувати причини такої відмови та добровільність позиції потерпілого» [3, с. 81].

Показово, що певною мірою таким шляхом іде правозастосування (незважаючи на відсутність вимоги у законодавстві). Так, практично кожна ухвала суду про закриття кримінального провадження на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК містить фразу на зразок «встановлено, що відмова потерпілого від обвинувачення є добровільною, клопотання відповідаєго вільному волевиявленню» [4] або «судом з'ясовано, що відмова потерпілого від обвинувачення є добровільною та відповідає її інтересам» [5]. Ми не випадково вказали, що позиція науковців і підхід практиків із цього питання збігаються лише частково. Річ у тім, що якщо відповідно до наведених вище доктринальних позицій пропонується з'ясовувати як мотиви відмови, так і її добровільність, то правозастосовні, як правило, обмежуються лише встановленням добровільності позиції потерпілого, не наполягаючи на розкритті останнім мотивів свого рішення.

На наш погляд, підхід, який демонструє практика правозастосування, є як більш коректним щодо приватних інтересів потерпілого, так і більш реалістичним у світлі положень чинного кримінального процесуального законодавства. По-перше, звернення до потерпілого з вимогою пояснювати та мотивувати своє рішення певною мірою обмежуватимеого свободу розпоряджатися предметом обвинувачення, а в ряді випадків, з огляду на особистісний характер відносин між потерпілим і правопорушником у провадженнях приватного обвинувачення, може призводити до психологічного дискомфорту. По-друге, оскільки закон не ставить вимогу закрити провадження у разі відмови потерпілого від обвинувачення в залежність від мотивів такої відмови, то доволі складно уявити, яким чином, діючи в рамках правового поля, можливо змусити потерпілого пояснювати причини відмови у разіого небажання обговорювати це питання.

Тож, вбачається, що «у разі відмови потерпілого у провадженні приватного обвинувачення від обвинувачення державно-владному суб'єкту, уповноваженому прийняти рішення, належить з'ясувати лише добровільність позиції потерпілого без встановлення мотивів прийнятого рішення» [1, с. 181].

На продовження розгляду зазначеного питання відмітимо, що окремими дослідниками пропонувались відповідні законодавчі зміни

з використанням базової нормативної конструкції, яка передбачена для встановлення добровільності сторін при укладенні кримінальних процесуальних угод. Зокрема, як вказує С. І. Перепелиця, «інститут схожої перевірки (але щодо дещо іншої ситуації) передбачено у КПК Украни. Зокрема, якщодеться про укладення у кримінальному провадженні угоди, то суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді (ч. 6 ст. 474). Зважаючи на те, що угода (як про визнання винуватості, так і про примирення) є також свого роду відмовою від обвинувачення, вбачається, що аналогічне правило має бути встановлено щодо випадків закриття провадження у формі приватного обвинувачення за п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК. Тож, на наш погляд, доречним буде доповнити ст. 284 КПК положенням такого змісту: "Прокурор, суд зобов'язані переконатися, що відмова потерпілого, а у випадках, передбачених цим Кодексом,ого представника є добровільною, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин. У протилежному випадку досудове розслідування або судове провадження продовжуються у загальному порядку» [3, с. 81].

Наведений вище підхід, безумовно, є доволі цікавим і не позбавленим раціонального зерна, але, на наш погляд, може бути дещо удосконалений шляхом критичного осмислення окремих моментів. Зокрема, думається, що відмова у закритті кримінального провадження за п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК у зв'язку з тим, що відмова потерпілого «є наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин» істотно звужує диспозитивність правового статусу потерпілого. Незрозуміло, чому потерпілий має позбавлятися належногоому права припинити кримінальне провадження щодо правопорушника, якщо обіцянка останнього (наприклад, щодо відшкодування шкоди у найближчому майбутньому) потерпілого цілком влаштовує, і він, розуміючи усі можливі ризики, вважає її для себе вигідною. Думається, що у цьому питанні змістовий акцент має робитися не на обіцянці як такій, а на повному і правильному розумінні потерпілим як правових та фактичних наслідків свого рішення, а також можливостей обрати для себе більш юридично захищений варіант (наприклад, укласти угоду тощо).

Погоджуючись із позицією С. І. Перепелиці стосовно доречності підкріплення прав потерпілих шляхом внесення змін до ст. 284 КПК України, пропонуємо викласти сформульоване вказаним дослідником доповнення у такій редакції: «Прокурор, суд зобов'язані переконатися, що відмова потерпілого, а у випадках, передбачених цим Кодексом,ого представника є добровільною, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком введення потерпілого в оману стосовно фактичних та юридичних наслідків прийнятого ним рішення. У протилежному випадку досудове розслідування або судове провадження продовжуються у загальному порядку».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давиденко, С. В. Особливості процесуального положення потерпілого при відмові прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді. Право і суспільство. 2019. № 6.1. С. 176-182.

2. Катькало С. И. Судопроизводство по делам частного обвинения / С. И. Катькало, В. З. Лукашевич. Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1972. 208 с.

3. Перепелиця С. І. Провадження у формі приватного обвинувачення: порівняльно-правове дослідження: монографія. Харків: Право, 2015. - 184 с.

4. Ухвала Кегичівського районного суду Харківської області від 28 січня 2019 р., судова справа № 624/42/19-к. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/-Review/28891715 (дата звернення: 15.10.2020).

5. Ухвала Новомиколаївського районного суду Запорізької області від 12 вересня 2019 р., судова справа № 322/767/19-к. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: http://www.reyestr.-court.gov.ua/view/33646850 (дата звернення: 15.10.2020).

Карпюк Ірина Сергіївна,
студентка групи ПМСП-19-1,
Науковий керівник:
Кузьменко Олена Валеріївна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Розглядаючи питання методики розслідування такого злочину, як легалізація (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом необхідно відзначити важливість розуміння сутності даного злочину для розслідування. Тому, криміналістична характеристика елементів даного злочину є необхідним етапом дослідження особливостей розслідування легалізації злочинних коштів.

Досліджуючи елементи криміналістичної характеристики відмивання активів здобутих злочинним шляхом слід відмітити, що диспозиція статті 209 Кримінального кодексу України з часуого прийняття змінювалася декілька разів, законодавець адаптував норми права у відповідності до вимог та рекомендацій міжнародної спільноти [1]. Так, наразі дана стаття перебуває у редакції Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 361-IX від 06.12.2019 року [2].

Різні вчені по різному визначають елементи криміналістичної характеристики легалізації доходів отриманих злочинним шляхом. «Під час розслідування, слідчому найперше слід звернути увагу на наступні елементи такого злочину: спосіб (приготування, скоєння та приховування) вчинення злочину; сліди та особливості механізму слідоутвореня; особливості суб’єкта легалізації; особливості обстановки скоєння злочину (фактори, що сприяють вчиненню злочину, просторово-часові умови вчинення злочину); особливості предмета злочинного посягання» [3, 4].

Слід відмітити, що одним із центральних та обов'язкових елементів криміналістичної характеристики відмивання злочинних доходів є спосіб.

Класична узагальнена модель «способів легалізації (відмивання) коштів, отриманих в результаті скоєння злочину, поступово розроблена сучасними дослідниками на основі ретельного аналізу різних видів легалізації (відмивання) і має широке поширення в спеціальній літературі, об'єднує 3 етапи (фази, стадії) такої кримінальної діяльності – розміщення, відокремлення та інтеграція» [3].

Ще одним важливим елементом є «механізм утворення слідів злочину. Особливості залишених слідів є об'єктивним проявом обраного способу вчинення злочину, в певній мірі характеризує суб'єктів злочину їх професійні знання, вміння і навички, деякі психологічні якості» [4].

Саме чітке розуміння та дослідження елементів є важливим інструментарієм для успішного розслідування злочинних посягань та доказування у кримінальному процесі.

Розглядаючи питання криміналістичної характеристики, варто відмітити важливість зв'язку легалізації злочинних коштів із предикатним діянням (злочинне діяння, що передувало легалізації та пов'язаний із джерелом надходження в кримінальну сферу матеріальних цінностей). Деякі дослідники визначають легалізацію доходів «специфічною формою приховування основного (предикатного) злочину та виділяють ряд спільних елементів, що детермінують механізм здійснення таких діянь» [4].

Розслідування легалізації майна здобутого злочинних шляхом є складним та багатоаспектним процесом. А тому, необхідною умовою успішного розкриття такого злочину є взаємодія правоохоронних органів та суб'єктів державного фінансового моніторингу, постійний обмін інформацією та взаємодопомога.

Так, «найбільш типовим приводом для відкриття кримінального провадження про легалізацію (відмивання) грошових коштів та іншого майна, завідомо здобутих злочинним шляхом, є виявлення правоохоронними органами (СБУ, Національної поліції України, підрозділів податкової міліції Державної фіскальної служби України) під час оперативно-розшукової діяльності ознак злочину та отримання такими правоохоронними органами інформації від Державної служби фінансового моніторингу України про сумнівні операції» [5].

Дослідники методики розслідування легалізації (відмивання) майна, завідомо одержаного злочинним шляхом, по-різному визначають перелік типових для розслідування кримінальних проваджень даної категорії злочинів слідчих ситуацій, виділяючи різні пріоритетні класифікаційні підстави (залежно від джерела інформації, за територіальною ознакою, за інформаційними джерелами), а також виділяють специфічні слідчі ситуації [3, 5]. Для кожної із таких ситуацій притаманна своя програма дій для їх вирішення.

Під час розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом для встановлення винних осіб та отримання доказової бази необхідно здійснювати відповідні слідчі (розшукові) дії. На думку, О.В.Халіна «насамперед необхідно проводити такі слідчі (розшукові) дії, як огляд, обшук, тимчасовий доступ до речей і документів, допит підозрюваних, допит свідків, ревізії, судові експертизи, а також негласні слідчі (розшукові) дії» [3]. Кожна така дія «повинна здійснюватися у відповідності до організаційно-тактичних засад проведення слідчих (розшукових) дій у цій категорії кримінальних проваджень, які базуються на узагальненні європейської практики та рекомендаціях Європейського суду з прав людини щодо дотримання процесуального законодавства» [6].

Особливостями проведення допитів під час розслідування відмивання «брудних» коштів, слід ретельно готуватися до таких слідчих дій. А саме, «розробити попередній план проведення допиту, перелік питань що підлягають вирішенню, лінію поведінки слідчого з приводу поставлених питань, слід також завчасно підготувати документи, які слідчий може пред’явити в якості доказів, разом з тим, виключаючи можливість завчасного ознайомлення допитуваного з їх змістом, а в необхідних випадках – також виключаючи можливість сприйняття допитуваним самого факту наявності цих документів у розпорядженні слідчого» [3].

Загальновідомо, що різного роду експертизи мають важливе, а іноді і вирішальне значення серед інших доказів. Що ж стосується розслідування легалізації злочинних доходів, то залучення особи із спеціальними знаннями відіграє неоціненне значення. «Різноманітні почеркознавчі, технічні експертизи документів, бухгалтерсько-економічні, фінансово-кредитні, комп’ютерно-технічні та інші експертизи здійснюються під час розслідування злочинів даної категорії. Нерідко саме дані таких експертиз поряд в сукупності з іншими дока-

зами остаточно переконують суддів в причетності осіб до відмивання «брудних» коштів. Відповідно до КПК України «експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права» [6].

Міжнародна спільнота, розуміючи весь масштаб викликів пов'язаних легалізацією доходів отриманих злочинним шляхом прийняла різноманітні акти, стандарти, рекомендації, що дозволило забезпечити відповідне регулювання кримінально-правових та кримінально-процесуальних відносин. Вказане дозволило привести у відповідність норми національних законодавств, та сприяє попередженню вчинення таких злочинів. Україна, з метою імплементації даних міжнародних стандартів, водночас адаптуючи їх до національних обставин, прийняла відповідні зміни в законодавстві. Так, 28 квітня 2020 року набув чинності Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 361-IX від 06.12.2019 року [2]. Крім того, даним нормативно-правовим актом вперше «на рівні національного законодавства вводиться поняття «віртуальні активи» та встановлюється обов'язок постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів здійснювати верифікацію клієнтів, крім випадків, якщо сума проведення фінансової операції з віртуальними активами не перевищує 30 тисяч гривень» [2].

Норми даного Закону посприяли слідчій діяльності: розширили перелік активів (фінансових інструментів) за допомогою яких може здійснюватися легалізація злочинних коштів та встановили необхідність верифікації користувачів віртуальних валют. Що в свою чергу надасть можливість слідчим на початкових етапах зібрати більше інформації та доказової бази.

Таким чином, можна зробити висновок, що особливості методики розслідування легалізації злочинних коштів пов'язані із специфікою такого злочину. Розуміння криміналістичної характеристики «відмивання» майна здобутого злочинним шляхом та всіх її елементів надає можливість слідчому розкрити злочин. Виявлення певних особ-

ливостей елементів криміналістичної характеристики дозволяє слідчому визначити порядокого подальших дій та застосувати необхідні методичні прийоми та способи розслідування таких злочинів. На практиці слідчому для належного розслідування та доведення фактів легалізації злочинних коштів слід здійснювати такі слідчі дії, як огляд, обшук, тимчасовий доступ до речей і документів, допит підозрюваних, допит свідків, ревізії, судові експертизи, а також негласні слідчі (розшукові) дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення 11.10.2020).

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text(дата звернення 11.10.2020).

3. Халін О. В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: монографія. Видавничий дім «Гельветика». Херсон. 2018. 244 с. URL: http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2376/1/монографія%20Халін.pdf (дата звернення 11.10.2020).

4. Крачун Ю. В. Совершенствование методики расследованияпреступлений, связанных с легализацией (отмыванием) денежных средств и иногоимущества,полученныхпреступнымпутем : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.12. Тула, 2015. 255 с. URL: https://rui.mvd.ru/-upload/site138/document_file/kI2lBkeM0h.pdf (дата звернення 11.10.2020).

5. Лисенко В. В. Ситуації, що складаються на момент відкриття кримінального провадження щодо легалізації доходів злочинного походження. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2019. №3 (87). URL: https://doi.org/10.33766/2524-0323.87.280-290 (дата звернення 11.10.2020).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/-show/4651-17 (дата звернення 11.10.2020).

Катеринчук Богдан Костянтинович
студент групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Кузьменко Олена Валеріївна
к.ю.н, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ПСИХІАТРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В умовах розбудови української правової держави [1] суттєво підвищується її відповідальність перед суспільством та кожним окремим індивідом. Серед таких її обов'язків – захист громадян (їх життя, здоров'я, власності, честі та гідності, а також інших прав і законних інтересів, що охороняються законом) від суспільно небезпечних посягань, у тому числі тих, які вчинюються психічно хворими особами. Відносно останніх кримінальна відповідальність не може бути використана як інструмент впливу на їх поведінку, тому у зв'язку з цим у кримінальному законодавстві передбачено інститут примусових заходів медичного характеру [2].

Однак, застосуванню відповідних заходів передує встановлення факту наявності або відсутності у особи душевної хвороби чи розладу психічної діяльності. Особливо важливим є чітке дотримання норм законодавства, що регулюють порядок призначення і проведення психологічної експертизи та психіатричних досліджень, а також належне процесуальне оформлення відповідних результатів.

Відповідно до положень, передбачених п. 3 ч. 2 ст. 242 КПК України «за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо осудності чи обмеженої осудності, у слідчого, прокурора виникає обов'язок залучити судово-психіатричного експерта для визначення психічного стану підозрюваного» [3].

Основні категорії фактичних підстав та інформаційних джерел, які вказують на доцільність проведення судово-психіатричної експертизи:

1) обставини, котрі свідчать про те, що особа була раніше чи перебуває під наглядом психіатра; особа госпіталізувалася і лікувалася у психіатричній лікарні, визнавалася у зв'язку з психічним захворюванням непридатною до військової служби; особа в іншій справі визнавалася неосудною, перебувала на примусовому психіатричному лікуванні (джерелом інформації будуть відповіді на офіційні запити від відповідних спеціалізованих установ Міністерства охорони здоров'я України, медичні книги, медичні картки, результати психіатричних спостережень та обстежень, матеріали тестування, рішення судів тощо);

2) обставини, що свідчать про особливості поведінки особи, які можуть вказувати на наявність у неї психічного захворювання (джерелом інформації є суб'єктивне сприйняття та оцінювання слідчим, прокурором поведінки особи);

3) обставини, що випливають з інформації, отриманої із клопотань, заявлених учасниками процесу, про необхідність проведення судово-психіатричної експертизи (джерелом інформації є документація, зібрана учасником кримінального провадження для обґрунтування відповідного клопотання);

4) обставини, що засвідчують безмотивний характер злочину або вчинення злочину з особливою жорстокістю (джерелом інформації є матеріали кримінального провадження, наприклад, протоколи слідчих (розшукових) дій) [5].

Предметом експертизи є визначення психічного стану осіб, яким її призначено, у конкретні проміжки часу і відносно певних обставин, що мають юридичне значення і цікавлять слідство та суд.

Експертиза призначається і проводиться за наявності відповідних юридичних та фактичних підстав.

Юридичними підставами для призначення експертизи є відповідні статті КПК України, що передбачають даний вид експертизи.

Фактичними підставами для призначення експертизи є конкретні документовані дані про психічний стан особи, що викликають сумніви уого психічній повноцінності або осудності.

Питання про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи вирішується під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням сторони кримінального провадження (відповідна ухвала слідчого судді про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної екс-

пертизи або відмова у такому направленні може бути оскаржена в апеляційному порядку). При цьому слідчий, прокурор підбирає потрібні матеріали кримінального провадження та обґрунтовує потребу проведення психіатричної експертизи, а також зазначає відповідну державну експертну установу та перелік питань, що ставляться на вирішення експерту психіатру чи комісії експертів.

Організація проведення такого виду експертизи регулюється порядком проведення судово-психіатричної експертизи затвердженим наказом МОЗ №865 [6].

Оскільки проведення стаціонарної психіатричної експертизи вимагає тривалого спостереження за особою та дослідження її здоров'я, така особа має бути направлена до відповідного медичного закладу на строк до двох місяців.

Стаціонарна психіатрична експертиза проводиться в психіатричних стаціонарах, де організовуються психіатричні експертні комісії, що складаються не менш ніж з трьох лікарів-психіатрів: голови, члена комісії, доповідача, який проходить спостереження за досліджуваною особою.

У разі призначення психіатричної експертизи слідчий або суд зобов'язані представити експертній комісії матеріали справи, які повинні містити дані не тільки про обставини кримінального правопорушення, але про особистість особи, щодо якої призначається експертиза,ого поведінку, напрям думок, характерологічні особливості (жадібність, безвільність, жорстокість, мстивість, запальність і т. ін.). Чим повніше вони будуть представлені в матеріалах провадження тим достовірнішими будуть висновки судово-психіатричної експертизи.

Важливо встановити, як поводилась особа у момент вчинення правопорушення, до і після нього. Які думки висловлювала, який у неї був зовнішній вигляд і т. ін.

Для проведення експертизи надзвичайно важливо мати характеристику особи на всіх етапахого життя: у ранньому дитинстві, шкільні роки, період самостійної роботи. Рекомендується з'ясувати, чи не було відставання у фізичному і розумовому розвитку, коли вона почала ходити, говорити; чи не було в неї будь-яких судомних нападів, травм голови, чи не перенесла вона важких інфекційних захворювань; як навчалася в школі, чи не відставала у навчанні, яка була її поведінка при проходженні військової служби, у побуті, сім'ї і на роботі; чи не спостерігалося дивацтв, якщо спостерігалися, то в чому вони прояв-

лялися; чи часто особа змінював професію, місце роботи; чи не зловживала алкоголем [4].

Необхідно з'ясувати, чи не хворіла особа раніше на будь-яке психічне захворювання, чи не перебувала під наглядом психіатра в диспансері або на стаціонарному лікуванні. В таких випадках необхідно установити, коли почалося захворювання, в чому воно проявлялось, в якому лікувальному закладі проходило лікування, тривалість перебування, діагноз, яке лікуванні проводилося і як воно протікало. Для цього повинні бути подані оригінали історій хвороби, амбулаторних карт, медичних обстежень про звільнення від військової служби, довідка медико-соціальної експертизи про інвалідність, медичні довідки про травми голови; копії попередніх судово-психіатричних висновків; історія хвороби, якщо перебував на примусовому лікуванні; при розладах мислення – записи, щоденники, листи, скарги, що стосуються душевного самопочуття, переживань і т. ін. За наявності короткочасного психічного розладу в період вчинення протиправних дій – протоколи допитів свідків і осіб, які бачили особу до і після скоєного, з урахуванням поведінки, особливостей висловлень, послідовності вчинків і реагування на дії оточуючих [6].

Варто розуміти, що від ретельності підготовки матеріалів для проведення експертизи залежить її повнота і всебічність, надійність експертного висновку. Цілий ряд дій має право проводити лише орган, що призначив експертизу, і заборонено перекладати їх проведення на експертів. Це передусім стосується збирання матеріалів, що підлягають дослідженню. Всі важливі для судження про психічний стан особи дані слідчий повинен зібрати не тільки шляхом ого допиту, але допитуого родичів, близьких, знайомих та інших осіб.

Здійснюючи проведення експертизи, експерт (експерти) повинен дати відповідь на питання про ступінь і характер психічного захворювання такої особи.

Після проведення всіх необхідних досліджень експерт складає висновок, в якому повинно бути зазначено:коли, де, ким (прізвище, освіта спеціальність, учений ступінь і звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній під час проведення експертизи, запитання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав та які провів дослідження, мотивовані відповіді на поставлені запитання. Коли під час проведення експертизи експерт виявить факти, які мають значення для кримінального про-

вадження і з приводу якихому не були поставлені запитання, він вправі на них вказати у своєму висновку. Висновок судово- психіатричної експертизи оформляється документом, який має назву «Акт судово-психіатричної експертизи». Акт підписується всіма членами комісії, які несуть заого зміст особисту відповідальність. У випадку незгоди між експертами щодо відповідей на поставлені запитання кожен з них дає і підписує свій висновок окрем [6].

Акт судово-психіатричної експертизи є одним із джерел доказів у справі [3]. Дані, які в ньому наводяться, повинні бути максимально точними і супроводжуватися вказівками, звідки вони отримані (із матеріалів справи, зі слів обстежуваного, із медичної документації). Зміст відповідного акта має бути зрозумілим не тільки експертам-психіатрам, але і слідчому, прокуророві та судді.

Варто підкреслити, що експерти-психіатри дають висновок відносно тих фактичних обставин, які розкривають психічний стан особи з позицій наявності або відсутності в неї у певні періоди хворобливого розладу психіки,ого глибини тяжкості, що зумовлює можливість усвідомлення нею фактичної сторони суспільної небезпечності поведінки та можливості керувати нею як на час вчинення суспільно небезпечного діяння та проведення дослідження, так і на перспективу. Такий висновок розкриває по суті клінічну і психіатричну оцінку психічного стану особи, щодо якої можуть бути застосовані судом примусові заходи медичного характеру. Наявність стану осудності або обмеженої осудності, а також можливість застосування до винної особи покарання за вчинене кримінальне правопорушення суд встановлює на підставі повного дослідження матеріалів кримінального провадження і в межах своєї юридичної компетенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. [Електронний ресурс] – режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Кримінальний кодекс України. Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Редакція від 16.01.2020. [Електронний ресурс] – режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. Редакція від 13.02.2020. [Електронний ресурс] – режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

4. Про психіатричну допомогу. Закон України від 22.02.2000 № 1489-III. Редакція від 20.12.2018. [Електронний ресурс] – режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14

5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та експертних досліджень. Наказ Міністерства юстиції України; Інструкція, Рекомендації від 08.10.1998 № 53/5. Редакція від 31.01.2020. [Електронний ресурс] – режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98

6. Про затвердження Порядку проведення судово-психіатричної експертизи. Наказ МОЗ від 08.05.2018 № 865. Редакція від 20.02.2020. [Електронний ресурс] – режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18

Кобильчук Марина Олександрівна,
студентка групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Сіренко Оксана Володимирівна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОБМЕЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИВАТНОГО ІНТЕРЕСУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

До недавнього часу у вітчизняній науці з позиції «теорії інтересу» кримінальне процесуальне право однозначно відносили до публічних галузей. Особисті інтереси визнавались частиною суб'єктивних прав учасників процесу лише в тому випадку, якщо вони не суперечили інтересам суспільства і держави, а в разі протиріч – діяв принцип юридичного пріоритету суспільних інтересів [1, с. 139].

На сьогодні ситуація змінилася кардинально. Переформатування у питанні розстановки пріоритетів між державними інтересами та інтересами окремих осіб принципово визначила Конституція України, встановивши, що життя людини, а також її здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава має відповідати перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3).

Зміна ставлення до інтересів особи на конституційному рівні не могла не знайти відбиття в галузевому законодавстві. «Кримінальне процесуальне право стало однією з тих галузей, де виникла необхідність перегляду співвідношення приватних та державних інтересів» [2, с. 50]. Відповідно до ст. 2 КПК України охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, з одного боку, і захист від незаконного обвинувачення або засудження – з другого, стають головними завданнями кримі-

нального процесу. Питання зміни акцентів щодо пріоритетності інтересів підкреслюється законодавцем і при встановленні основних засад кримінального судочинства.

Подібна зміна напрямку в нормативному регулюванні зумовлює потребу в науковому осмисленні приватного інтересу як окремої категорії кримінального процесуального права. Поняття «інтерес» у сучасній довідковій літературі трактується як «причина дій» [3, с. 176]. При цьому загальноприйнятим є поділ інтересів на суспільні (публічні) та особисті (приватні).

Вживання приватного інтересу підкреслює пряме протиставлення інтересів конкретної особи інтересам суспільства і держави. «Хоча у кримінальному судочинстві це не завжди так. Наприклад, інтерес конкретної особи, потерпілої внаслідок вчинення кримінального правопорушення, що полягає у відновленні порушених прав, збігається з інтересом суспільства і держави щодо притягнення до відповідальності та справедливого покарання особи, яка це правопорушення вчинила. Інтереси потерпілих і свідків щодо захисту від протиправних посягань із боку підозрюваного (обвинуваченого) під час кримінального провадження також збігаються із державним інтересом, що полягає в забезпеченні безпеки учасників кримінального провадження» [2, с. 58].

Зважаючи на публічний характер галузі кримінального процесуального права, безумовно слід визнати, що панування приватного інтересу є допустимим в обмеженому обсязі. Відтак науковий інтерес викликає питання з'ясування тих чинників, якими керується законодавець, допускаючи пріоритет приватного інтересу в одних сферах кримінального судочинства, залишаючи при цьому панування засади публічності в інших. Найбільш вагомі об'єктивно зумовлені моменти, які є критеріями обмеження приватних начал під час здійснення кримінального судочинства: 1) безпосередній захист публічних (загальнодержавних, суспільних)1 інтересів; 2) правова природа об'єкта злочинного посягання; 3) ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення; 4) особливості суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин; 5) монополія держави на застосування заходів, що обмежують права людини; 6) необхідність захисту приватних інтересів.

Безпосередній захист публічних інтересів є найбільш очевидним чинником, який зумовлює обмеження сфери приватних інтересів. У

тексті кримінального процесуального закону та інтерпретаційних актів можна зустріти непоодинокі приклади обмеження приватних начал з метою забезпечення саме загальносуспільних інтересів. Зокрема, суд відмовляє в затвердженні угоди (незалежно від її виду), якщо вона не відповідає суспільним інтересам. Наприклад, у випадку «зловживання» сторонами угоди положеннями ст. 69 КК України, тобто у разі узгодження ними покарання, яке за своїм видом та/або розміром не відповідає характеру, тяжкості вчиненого діяння та особі винного, суд має визнати умови цієї угоди такими, що не відповідають інтересам суспільства, та відмовити в її затвердженні. Аналогічне рішення має прийняти суд у випадку неврахування прокурором при укладенні угоди про визнання винуватості наявності обставин, що обтяжують покарання, наприклад незнятої або непогашеної судимості в обвинуваченого, що утворює рецидив злочинів, тощо.

Правова природа об’єкта злочинного посягання. Загальновизнано, що об’єктом кримінального правопорушення завжди є те благо, якому правопорушенням заподіюється реальна шкода чи створюється загроза її заподіяння. Важливо зазначити і те, що «в науці кримінального права панує думка, згідно з якою об’єктом будь-якого кримінального правопорушення є суспільні відносини, які охороняє закон про кримінальну відповідальність» [4, с. 96]. І хоча при цьомудеться лише про найбільш важливі, найбільш значущі для інтересів держави і суспільства відносини, це не виключає їх неоднорідності з позиції правової природи. Зокрема, одні суспільні відносини мають приватноправовий характер, а інші – загальнодержавний. В одних випадках кримінальне правопорушення не зачіпає приватні інтереси окремо взятих фізичних чи юридичних осіб, а в інших – має як загальний (відносини загальнодержавного рівня), так і додатковий (приватноправові відносини) об’єкти. «Відтак наявність або відсутність приватноправового забарвлення об’єкта кримінального правопорушення є чинником, що визначає межу включення приватних начал у кримінальну процесуальну форму. Вищезазначене дало підстави правникам-процесуалістам висловити цілком обґрунтовану позицію, відповідно до якої за основу для визначення кола складів кримінальних правопорушень, провадження щодо яких можуть розглядатися у формі приватного обвинувачення, має братися низка критеріїв, основним серед яких слід вважати об’єкт протиправного посягання» [5].

Ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення – це чинник, що обмежує вплив приватного інтересу на хід кримінального провадження щодо до тяжкості вчиненого. По-перше, особлива тяжкість злочину, навіть спрямованого проти приватної особи, вже є своєрідним викликом державі в цілому, та правоохоронній системі зокрема. По-друге, суворість можливого покарання за тяжкий злочин підштовхує правопорушника до активних і рішучих дій щодо ухилення від кримінальної відповідальності, протистояти яким на відповідному рівні здатна держава, але не потерпілий. По-третє, вже згадана суворість санкцій за тяжкі злочини зобов'язує державу більш пильно ставитися до належної реалізації інтересів підозрюваного (обвинуваченого), що у багатьох випадках (як це не парадоксально) потребує заміни приватних начал, на публічно-правові механізми.

Особливості суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин також доволі часто або зумовлюють розширення сфери приватного інтересу при здійсненні кримінального судочинства, або, навпаки, є обмежувальним чинником. Саме специфіка зв'язків між учасниками кримінального провадження (між правопорушником і потерпілим) є критерієм зарахування до числа проваджень приватного обвинувачення складів злочинів, які, власне, належать до публічного обвинувачення (п. 2, 3 ч. 1 ст. 477 КПК). У цьому випадку доволі влучною є позиція С.І. Перепелиці з приводу того, що «істотне розширення переліку кримінальних правопорушень, щодо яких може застосовуватися провадження у формі приватного обвинувачення, зокрема за рахунок злочинів середньої тяжкості та тяжких злочинів, є органічною складовою іншої зміни якісних показників кримінально караних діянь, що зараховані до цієї категорії: принциповою новацією КПК 2012 р. є врахування факту існування певних взаємин між правопорушником і потерпілим (подружні, родинні зв'язки тощо), які здатні, так би мовити, підвищувати «концентрацію приватності» кримінально-правового конфлікту, навіть незважаючи на ступінь тяжкості злочину» [6, с. 112–113].

Монополія держави на застосування заходів, що обмежують права людини полягає в тому, що окремі види діяльності, які характеризуються особливою соціальною значущістю з одного боку, та є «джерелом підвищеної небезпеки», з іншого, традиційно не допускаються в сферу приватного права зберігаються виключно за державою. Аналогічна закономірність простежується в рамках здійснення кримі-

нального судочинства. Незважаючи на закріплену в законі засаду рівності учасників кримінального провадження, напевне ніхто не буде оскаржувати факт зосередження в руках державних органів значно вагомішого арсеналу інструментів досягнення цілей кримінального судочинства. Держава наділена виключним правом здійснювати кримінальні процесуальні заходи, пов'язані з обмеженням прав і свобод людини та громадянина під час кримінального провадження. Вважаємо, що збирання доказового матеріалу шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, застосування запобіжних заходів та інших заходів забезпечення кримінального провадження, як більш загальні форми кримінальної процесуальної діяльності (проведення слідства, відправлення правосуддя) є державною монополією. Тобто, приватні учасники кримінального процесу наділені правом ініціювати застосування згаданих процесуальних заходів, але прийняття остаточного рішення, як іого фактична реалізація, зберігаються за державою.

Необхідність захисту приватних інтересів також є чинником, що в деяких випадках обмежує приватні начала при здійсненні кримінального судочинства. Пояснюючи причини вказаного феномену, можна згадати відомий латинський вислів «Homo homini lupus est» (людина людині – вовк). Зазначений фразеологізм в юриспруденції пов'язують з ім'ям англійського філософа Т. Гоббса, який використавого для ілюстрації власної тези щодо «війни всіх проти всіх», тобто стану, який був властивий людству до появи держави [7, с. 231]. Поява ж та розвиток державного механізму забезпечили стримування посягань одних громадян на права та інтереси інших, проте з дотриманням відповідного балансу, який свого часу був описаний не менш вдалим фразеологізмом: «моя свобода розмахувати руками закінчується там, де починається ніс мого сусіда». Відтак, обмеження публічною владою свободи одних приватних суб'єктів, спрямоване на забезпечення реалізації інтересів інших приватних учасників кримінального провадження. Кримінальним процесуальним прикладом зазначеного може бути державний контроль за встановленням договірних правовідносин між учасниками кримінального провадження при укладенні угод, спрямований на те, щоб досягнутими домовленостями не порушувались інтереси сторін угоди та інших осіб (п. 3 ч. 7 ст. 374 КПК).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тихомиров Ю. А. Теория закона. Ю. А. Тихомиров. М., 1982. С. 257.

2. Хатуаева В. В. Реализация частного (диспозитивного) начала в уголовном судопроизводстве: дис. 2006. с. 367.

3. Философский энциклопедический словарь. М.: Норма, 2000. С . 576.

4. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-е вид., переробл. і допов. Право, 2010. С. 456.

5. Шамардин А.А. Частные начала обвинения и становление принципа диспозитивности в уголовном процессе России: дисс. … канд. юр. наук А.А. Шамардин. Оренбург, 2007. С. 200.

6. Перепелиця С.І. Кримінальне провадження у формі приватного обвинуваче-ння: дис. канд. юр. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2014. С. 201.

7. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. Сочинения. Мысль. 1991. 2. С. 731 с.

Колбасіна Анастасія Володимирівна
студентка групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Сіренко Оксана Володимирівна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ТА НЕДОЛІКИ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Інститут спеціального досудового розслідування як складова кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia) є новим інститутом кримінального процесуального законодавства України. Цей інститут спрямований на реалізацію принципу невідворотності покарання у випадках, коли підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, а також на забезпечення прав і законних інтересів потерпілих від кримінальних правопорушень.

Розглядали питання інституту спеціального досудового розслідування у своїх роботах такі науковці, як: Д. О. Алексєєва-Процюк, А. В. Шевчишен, С. Шаренко, Л. Д. Удалова О. С. Петров, О. Баулін, О. Мазур, О. В. Калінніков тощо.

Як зазначають науковці «запровадження інституту кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia) є позитивним і необхідним кроком на шляху реформування законодавства України та наближенняого до високих стандартів країн Європи» [1].

У сучасній юридичній літературі на позначення кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого використовують різноманітні поняття, серед яких: «заочний розгляд кримінальної справи», «заочне кримінальне провадження», «розгляд кримінальної справи за відсутності підсудного», «заочний судовий розгляд кримінальних справ», «заочне правосуддя» тощо.

Спеціальне досудове розслідування – це «специфічний порядок проведення досудового розслідування, що здійснюється стосовно осіб, які переховуються від правоохоронних органів з метою уникнення відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення» [1].

Щодо порядку проведення спеціального досудового розслідування, варто зазначити, що «спеціальне досудове розслідування може бути проведене тільки при наявності наступних умов:

1) кримінальне провадження повинне здійснюватись при злочинах, вчинених повнолітньою особою, яка переховується від правоохоронних органів з метою ухилення від кримінальної відповідальності;

2) даний підозрюваний має бути оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук;

3) підозра має бути пред'явлена про вчинення одного із злочинів передбачених у частині 2 статті 297-1Кримінального процесуального кодексу України;

4) наявність ухвали слідчого судді про дачу дозволу на проведення спеціального досудового розслідування» [2].

Системний аналіз кримінального процесуального законодавства України, яке регулює порядок досудового розслідування за відсутності підозрюваного (in absentia), дає підстави стверджувати, що воно має певні теоретичні суперечності та недоліки.

Як зазначають фахівці «основні теоретичні недоліки врегулюванні інституту спеціального досудового розслідування є:

1) не сформованість терміна «спеціальне досудове розслідування (in absentia)»;

2) неузгодженість спеціального досудового розслідування (in absentia) з гарантіями, визначеними Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод і практикою Європейського суду з прав людини;

3) відсутність чітких правових підстав для здійснення спеціального досудового розслідування;

4) невизначеність терміна «міжнародний розшук»;

5) невизначеність терміна «наявність достатніх доказів для підозри»;

6) використання різних термінів «переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності» та «ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора» як підстави для здійснення спеціального досудового розслідування;

7) відсутність у підозрюваного таого захисника права на оскарження ухвали слідчого судді про здійснення спеціального досудового розслідування;

8) нерегламентованість порядку здійснення досудового розслідування після постановлення слідчим суддею ухвали про спеціальне досудове розслідування» [3, с. 63].

У главі 24 «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень» і п. 20-1 розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України поняття «спеціальне досудове розслідування (in absentia)» використано неодноразово.

Водночас у ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України, яка містить визначення основних термінів Кодексу, цього терміна немає.

Кримінальне процесуальне законодавство України, яке, відповідно до ч. 2 ст. 1, крім Кримінального процесуального кодексу України, формується з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших законів України, також не містить поняття «спеціальне досудове розслідування (in absentia)».

Відсутність аналізованого терміна в кримінальному процесуальному законодавстві України ускладнює тлумачення цього інституту, зокрема щодо моменту звернення слідчого, прокурора до слідчого судді з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України, «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [4].

Згідно із ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР, «кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

a) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, обраного на власний розсуд, або – за браком достат-

ніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя» [5].

Дослідники О. Баулін та О. Мазур вважають, що аналіз гарантій прав підозрюваного під час здійснення спеціального досудового розслідування, закріплених у Кримінальному процесуальному кодексі України, порівняно з тими, що визначені в міжнародних документах, засвідчує відповідність національної системи таких гарантій європейським і міжнародним стандартам забезпечення прав людини. Водночас, на їхню думку, наявні певні перспективи для розвитку цієї системи [1].

Зі змісту ч. 1 ст. 297-1 Кримінального процесуального кодексу України вбачається, що підставою для здійснення спеціального досудового розслідування є одночасна наявність як переховування підозрюваного від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, так і факту оголошенняого в міждержавний та/або міжнародний розшук.

Крім того, відповідно до ч. 3 ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини більше як два рази) підозрюваним, обвинуваченим, який перебуває на тимчасово окупованій території України, та оголошенняого в розшук є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, з особливостями, встановленими цим Законом. Вимога про оголошення в міждержавний або міжнародний розшук не поширюється на випадки, якщо вирішують питання про застосування щодо цих осіб спеціального кримінального провадження [6].

Аналогічні положення містить ст. 5 Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв’язку з проведенням антитерористичної операції» [7].

На сьогоднішній день Кримінальний процесуальний кодекс України детально не врегульовує порядок проведення спеціального досудового розслідування, після отримання відповідної ухвали слідчим. Тому піднімається ряд питань з цього приводу, а саме: через який період часу, після отримання ухвали, слідчий повинен закінчити досу-

дове розслідування; які існують підстави і порядок зупинення, чи припинення спеціального досудового розслідування; яким чином, підозрюваний може користуватись правами, зазначеними у Кримінальному процесуальному кодексі України.

Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, процедура припинення спеціального досудового розслідування та продовження досудового розслідування в кримінальному провадженні на загальних засадах не визначена.

Крім того, неврегульованими залишилися питання щодо:

– забезпечення прав підозрюваного таого захисника на оскарження ухвали слідчого судді про здійснення спеціального досудового розслідування, що позбавляє підозрюваного права на доступ до правосуддя та є порушенням права на справедливий суд;

– скасування такої ухвали в разі з'явлення підозрюваного до слідчого, прокурора чи слідчого судді;

– визнання недопустимими доказів, отриманих під час спеціального досудового розслідування, за умови, коли підозрюваний з'явився до слідчого чи прокурора та зникли підстави подальшого здійснення спеціального досудового розслідування.

Таким чином, кримінальне процесуальне законодавство стосовно спеціального досудового розслідування має суттєві недоліки, з-поміж яких слід акцентувати увагу на таких: наявність прогалин, декларативних і суперечливих норм, неузгодженість використаних термінів, а також неврахування гарантій, визначених міжнародними документами.

Враховуючи вищевикладене, для вирішення визначених недоліків проведення спеціального досудового розслідування потрібно доопрацювати теоретичну базу понять, також сформувати більш детальний порядок проведення спеціального досудового розслідування, визначити порядок та терміни подачі клопотання слідчому судді про проведення спеціального досудового розслідування і зобов'язати органи досудового розслідування не заміняти поняття «переховування» та «ухилення».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баулін О., Мазур О. Гарантії прав підозрюваного під час здійснення спеціального досудового розслідування. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2018. № 1 (17). С. 1–11. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/baulin_mazur.pdf.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 URL: https//zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/stru#Stru

3. Калінніков О. В. Спеціальне досудове розслідування (in absentia): теоретичні та практичні проблеми законодавства / О. В. Калінніков // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ / О. В. Калінніков. – Київ, 2019. – № 1 (17). – С. 62–78.

4. Конституція України від 28.06.1996 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254

5. Конвенція про захист прав та основоположних свобод: ратифіковано Законом України від 17.07.1997 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

6. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від15.04.2014 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text

7. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв’язку з проведенням антитерористичної операції: Закон України від 15.12.2017 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1632-18

Конохов Максим Вікторович
студент групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Лопата Ольга Андріївна
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХИСТУ НА СТАДІЇ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ У ПЕРШІЙ ІНСТАНЦІЇ

Однією з найважливіших гарантій справедливого правосуддя, надійного захисту прав і свобод людини та громадянина у кримінальному процесі є побудова судочинства на основі змагальності та рівноправності сторін (п. 2, 4 ч. 2 ст. 129 Конституції України, ст. 10, 22 КПК України).

Відповідно до цих засад сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України, мають право самостійно обстоювати їх правові позиції, права, свободи та законні інтереси засобами, передбаченими законом.

Змагальність сторін є однією із ключових складових нової ідеології кримінального судочинства, оскільки обґрунтовано визнається основоположною для всього кримінального провадження, покликана забезпечити необхідний захист прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. З огляду на сказане стає цілком зрозумілим, чому як науковці, так і практичні працівники мають до цього правового феномену великий інтерес.

Судовий розгляд є вирішальною стадією кримінального провадження, оскільки в ній встановлюються винуватість або невинуватість обвинуваченого, виноситься рішення, що визначаєого подальшу долю.

Автори нового КПК України, на наш погляд, є прихильниками концепції сприяння захисту (favor defensionis), до якої слід віднести «кримінальні процесуальні норми інститути, які наділяють сторону захисту додатковими правами або звільняють від обов’язків чи іншим чином ставлять її в юридично більш вигідне становище порівняно зі

стороною обвинувачення, спеціально сконструйовані з безпосередньою метою компенсації процесуальної нерівності сторін при вирішенні питання про винуватість обвинуваченого» [1].

Здійснення функції захисту в судовому провадженні визначається завданнями, які стоять перед стороною захисту на цьому етапі кримінального провадження, виходячи з яких обираються засоби і способи, а також виробляється стратегія і тактика захисту.

Відповідно до ч. 2 ст. 318 КПК України судовий розгляд здійснюється в судовому засіданні з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, крім випадків, передбачених КПК України.

Ця норма є гарантією здійснення кримінального провадження на основі змагальності.

Під час судового розгляду сторона захисту має право заявити клопотання про зміну, скасування або обрання запобіжного заходу щодо обвинуваченого. Проте «суд, незалежно від наявності клопотань, зобов'язаний розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру чи з дня застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Ця норма чинного КПК України значно покращила становище обвинуваченого, адже за КПК 1960 р. строк тримання обвинуваченого (підсудного) під вартою продовжувався автоматично після надходження кримінальної справи до суду на весь період її розгляду, за винятком випадків прийняття судом рішення про зміну запобіжного заходу» [3].

Нині закон зобов'язує суд через визначені у КПК України проміжки часу контролювати обґрунтованість застосування до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та з'ясовувати доцільність збереження такого запобіжного заходу. За наслідками розгляду питання суд своєю вмотивованою ухвалою скасовує, змінює запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або продовжуєого дію на строк, що не може перевищувати двох місяців. Копію ухвали суд повинен вручити обвинуваченому, прокурору та направити уповноваженій службовій особі місця ув'язнення. Зупинимося ще на одному моменті.

КПК України у ст. 337 закріплює визначення меж судового розгляду, який проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвину-

вачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта. Хоча початкове обвинувачення у кримінальному провадженні формулюється за доведеними фактами, проте законодавець виходить із принципу допустимостіого зміни. Іноді виникає необхідність внесення тих чи інших коректив, заповнення наявних у ньому прогалин чи усунення допущених приого формулюванні помилок. У таких випадках цілком можливі певні зміни пред'явленого особі обвинувачення, що вносяться відповідно до закону.

Під час судового розгляду сторона захисту повинна продумати план надання своїх доказів, який не мусить бути догматичним,ому має бути властива гнучкість, враховуючи особливості судового слідства (неявка свідків, перенесення судового засідання тощо). «Визначивши, які докази, представлені стороною обвинувачення, є сильнішими, необхідно продумати тактику з дискредитації, спростування зазначе- них доказів, зробити спробу поставити їх під сумнів» [4].

Під час судового розгляду сторона захисту наділена цілим комплексом прав, які дають їй можливість шляхом заявлення клопотань ініціювати окремі процесуальні дії.

Так, «під час судового розгляду за ініціативою сторони захисту свідкові, потерпілому, обвинуваченому можуть бути пред'явлені для впізнання особа чи річ. Ця дія проводиться після того, як особа, яка впізнає, при допиті вкаже на ознаки, за якими вона може впізнати особу чи річ. Під час пред'явлення особи чи речі для впізнання особа, яка впізнає, повинна вказати, чи впізнає вона особу або річ і за якими саме ознаками (ст. 355 КПК України)» [2].

Сторона захисту також має право під час судового провадження звернутися до суду із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів (ч. 1 ст. 160 КПК України). Відповідно до ч. 2 ст. 333 КПК України під час розгляду клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів суд також враховує причини, через які доступ не був здійснений під час досудового розслідування. Якщо судом під час судового провадження прийнято рішення про надання доступу до речей і документів, суд відкладає судовий розгляд на строк, достатній для здійснення такого заходу забезпечення кримінального провадження ознайомлення учасників судового провадження зого результатами. Особа, яка під час судового провадження отримала речі і документи внаслідок здійснення тимчасового доступу до них, зобов'язана надати до них доступ.

Отже, під стороною захисту пропонується розуміти передбачених КПК України учасників кримінального провадження, діяльність яких об'єднана спільною метою функціональною спрямованістю на спростування підозри обвинувачення, встановлення невинуватості або меншої винуватості підозрюваного, обвинуваченого, обставин, що пом'якшують покарання, виключають кримінальну відповідальність або є підставами для закриття кримінального провадження, звільнення особи від кримінальної відповідальності чи покарання. Основними ознаками сторони захисту є: 1) нормативне закріплення її суб'єктного складу; 2) здійснення всіма суб'єктами однієї процесуальної функції захисту; 3) виникає з моменту повідомлення особі про підозру (за винятком випадків, передбачених КПК України) або залучення до участі у кримінальному провадженні; 4) наявність кореляційного зв'язку із функцією обвинувачення; 5) використання наданих законом прав відповідно до процесуального статусу на власний розсуд; 6) рівність процесуальних прав зі стороною обвинувачення під час судового провадження; 7) юридична заінтересованість у результатах кримінального провадження, що для підозрюваного обвинуваченого має особистий характер; 8) наявність матеріально-правових і процесуальних наслідків набрання законної сили підсумковим процесуальним рішенням по справі, тягар яких представники захисту несуть особисто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кореневский Ю. В., Павда Г. П. Участие защитника в доказывании по новому уголовно-про- цессуальному законодательству: практ. пособие. Москва: Юристъ, 2004. С. 132.

2. Попелюшко В. О. Судовий розгляд кримінальної справи: навч. посібник. Острог, 2003. С. 156.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: від 04.11.1950. Офіційний вісник України. 1998. № 13. С. 270

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар: у 2 т./ за ред.: В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків: Право, 2012. Т. 2. С. 90.

Корнієнко Ольга Ігорівна
Студентка групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Фрідман-Козаченко Марія Михайлівна,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МЕТОДИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Інформаційні технології – це сукупність методів, інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування.

Кримінальним процесуальним кодексом України передбачено застосування електронних засобів контролю у таких випадках: по-перше, слідчим на підставі ухвали слідчого судді, суду про обрання підозрюваному запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі та покладенням на нього додаткового обов'язку носіння електронного засобу контролю; по-друге, працівниками органу внутрішніх справ за ухвалою слідчого судді, суду про обрання підозрюваному (обвинуваченому) запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту.

Для вирішення криміналістичних завдань нині накопичений чималий досвід застосування новітніх технологій у процесі запобігання, виявлення і розслідування злочинів, провадженні окремих слідчих (розшукових) дій, здійсненні судових експертиз.

Дослідженню питання щодо використання інформаційних технологій у криміналістиці присвятили свої праці такі вчені: В. П. Бахін, Р. С. Бєлкін, В. В. Бірюков, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, Р. А. Калюжний, Н. С. Карпов, Н. І. Клименко, В. С. Кузьмічов, Є.Д.Лук'янчиков, М.А.Погорецький, О.В.Рибальський,

М.В.Салтевський, С. С. Чернявський, В. Г. Хахановський, В. Ю. Шепітько та інші.

Інформаційні технології – це сукупність методів, інформаційних процесів із використанням засобів обчислюваної техніки, що забезпечують високу швидкість оброблення даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування.

Актуальність використання інформаційних технологій зростає у зв'язку з інтенсивним упровадженням у діяльність правоохоронних органів засобів комп'ютерної техніки. Цей процес впливає на організацію розслідування кримінальних правопорушень, на методичне забезпечення працівників. очевидно, що однією з важливих вимог підвищення рівня протидії злочинності є широке використання сучасних досягнень науково-технічного прогресу, які останніми роками зробили прорив у сфері інформаційних технологій.

Інформаційне забезпечення слідчих є актуальним з огляду на новації, що містяться в положеннях КПК Україн, які закріплюють сучасні інструменти для боротьби із злочинністю, застосування яких має чітко відповідати вимогам чинного законодавства. очевидно, що однією з важливих умов підвищені рівня протидії злочинності в процесі розслідування кримінальних правопорушень є широке використання сучасних досягнень науково-технічного прогресу, які останніми роками зробили прорив в системі інформаційних технологій.

Інформатизація соціального середовища призвела до «технологізації» криміналістики, розробки і впровадження інформаційних, цифрових, телекомунікаційних технологій. «Інформаційні технології – нова категорія криміналістики, що претендує на належне місце в її структурі. Використання технологічного підходу здійснюється не лише в криміналістичній техніці, а у криміналістичній тактиці і методиці (технології провадження окремих слідчих дій, слідчі або криміналістичні технології)» [1, с. 57–58].

Сьогодні основними напрямами використання інформаційних технологій у досудовому слідстві є створення та ведення криміналістичних обліків, побудова суб'єктивних портретів, користування базою законодавства України та іншими базами даних. У сучасних вимогах слідчим потрібні інформаційні технології для оптимізації управління процесами інформаційного забезпечення, здійснення

автоматизованого пошуку відомостей щодо будь-яких об'єктів (осіб, предметів, подій), одержання формалізованих знань з усіх видів баз даних, що існують у світі, статистичного і географічного аналізу подій, пошуку окремих об'єктів, осіб тощо.

Інформаційні технології надають можливість оперативного збирання, зіставлення та аналізу відомостей з різних джерел (повідомлень, результатів оперативно-розшукових заходів, допитів, адресної бази даних тощо), установлення хронологічної послідовності подій за часом та «відповідності окремих фактів, дозволяють здійснювати складання планів та схем місця події, моделювання події злочину за допомогою комп'ютерної техніки тощо» [2, с. 196–197].

З розвитком нових інформаційних технологій посилилася тенденція до використання персональної комп'ютерної техніки, розширилися сфери її застосування. Унаслідок цього, виникли позитивні тенденції, серед яких: загальне підвищення рівня комп'ютерної грамотності працівників правоохоронних органів, розширення переліку комп'ютерних інформаційних обліків; розширення «географії» використання сучасних засобів комп'ютерної техніки в усіх сферах діяльності, розвиток технологій електронної обробки інформації; створення комп'ютерної мережі обміну інформацією.

Вимоги часу змушують розвиватися кожну галузь знань, не стало винятком і розслідування злочинів. Розвиток комп'ютерних технологій, науки, накопичення теоретичних рекомендацій дають змогу для створення нових методів роботи, підвищення професіоналізму та збільшення корисної дії кожного працівника правоохоронних органів.

Даючи оцінку новому КПК України, слід наголосити на тому, що відбулося підвищення значущості та відповідальності працівників прокуратури слідства, розширення їх ролі в питанні забезпечення законності як на етапі прийняття та реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, так і під час їх розслідування, що неможливо без використання сучасних інформаційних технологій.

У цьому напрямі Генеральною прокуратурою України запропоновано низку заходів з належного унормування практики реагування на заяви та повідомлення про вчинення кримінальних правопорушень, їх виявлення та розслідування. Зокрема, «для реєстрації таких заяв і повідомлень в органах внутрішніх справ запроваджено єдиний облік даних (на основі наявної автоматизованої

бази даних «Факт»), що збільшує вірогідність уникнення укриття повідомлень, які надходять до органів внутрішніх справ, посилює контроль за розглядом кожного електронного контуру заяви та повідомлення, скарг та інших звернень, дотриманням строків такої роботи як на центральному, так і на регіональному рівнях. Подібна практика позитивно зарекомендувала себе в Грузії, де журнали обліку заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення ведуться в електронному варіанті з регулярним узагальненням інформації загалом. Ці та багато інших пропозицій різною мірою знайшли своє відображення у положеннях прийнятого КПК України, яким унесені в кримінальне процесуальне законодавство нововведення зумовили суттєву зміну ключових акцентів під час здійснення кримінального провадження» [3].

Унесенню до ЄРДР підлягають відомості про кримінальне правопорушення, прийняті основні рішення за кримінальним провадженням, осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Реєстрація кримінальних правопорушень осіб, які їх учинили, проводиться за територіальним принципом (адміністративним районом) їх учинення або за визначенням прокурора відповідного рівня (ст. 218 КПК України). Виняток складають лише заяви, що надходять до УМВС України на залізницях.

Положення про ЄРДР передбачає використання таких термінів як «держатель», «реєстратор», «користувач». Зокрема, держателем ЄРДР є Генеральна прокуратура України. Реєстраторами ЄРДР є прокурори та слідчі [3].

Користувачами визначено керівників прокуратур, прокурорів, керівників органів досудового розслідування, слідчих та інших уповноважених осіб оВС, безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, та органу державного бюро розслідувань, які виконують функції з інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів та ведення спеціальних обліків (оперативних, оперативно-облікових, дактилоскопічних тощо), відповідно до чинного законодавства.

Сьогодні досягнення у сфері програмування дозволяють створювати локальні бази даних з широкими можливостями використання внесеної інформації.

Принцип дії таких програм полягає в наступному. Слідчий уносить необхідні по кримінальному провадженню дані, на основі

яких ю створюються документи та формуються звіти, при цьому витрати часу значно менші ніж при створенні документів без допомоги автоматизованого робочого місця. Така економія досить помітна під час створення багатьох документів щодо однієї особи, де частина анкети та особисті дані слідчого заповнюється автоматично.

До певного моменту поняття «автоматизоване робоче місце» мало характер мережевої довідкової бази даних. Проте діють два цілком різні варіанти автоматизованого робочого місця – локальний та мережевий. Створення локальних автоматизованих робочих місць надало змогу кардинально вирішити питання збереження часу, інформаційного та методологічного забезпечення, шляхом обміну наявної інформації. У 2011 р. Головним слідчим управлінням МВС України забезпечено функціонування відомчого сайту, доступ до якого мають усі слідчі підрозділи органів внутрішніх справ, на якому розміщуються нормативні акти, методичні рекомендації, бланки процесуальних документів, інша інформація, необхідна для практичної діяльності.

З метою належної взаємодії Генеральної прокуратури України та Міністерства внутрішніх справ України щодо обміну інформацією з Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційних систем органів внутрішніх справ діє спільний наказ цих двох відомств. Згідно з наказом, «Генеральна прокуратура України надає Міністерству внутрішніх справ України відомості з ЄРДР про правопорушення, що виявлені, або провадження за якими здійснюється працівниками органів внутрішніх справ, осіб, яким вручено повідомлення про підозру та стосовно яких закінчено досудове розслідування в кримінальному провадженні, у форматі атрибутів» [4].

Відповідно до змісту положень нового кримінального процесуального законодавства, основна роль в проведенні оперативно-розшукових заходів і обрання напрямів пошуку криміналістичної інформації відводиться слідчому.

Так, більшість слідчих не володіє інноваційними методами отримання інформації, що є однією з перешкод розслідування тяжких, особливо тяжких і резонансних злочинів, а для підвищення ефективності діяльності слідчих необхідно вдосконалити наявну підготовку з функціонування інформаційних систем, локальних та глобальних мереж зв’язку, організації обробки інформаційних потоків.

На основі криміналістичної інформації слідчий вимальовує картину вчинення злочину і вибудовує модель розслідування кримінального провадження. Результати слідчої діяльності переважно залежать від масиву отриманої інформації (криміналістичного, оперативно-розшукового характеру) [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шепитько В. Ю. Изменчивость криминалистики в XXI веке и ее задачи в современных условиях / В. Ю. Шепитько // Криміналістика XXI століття : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 листоп. 2010 р.). – Х. : Право, 2012. – С. 57–58.

2. Шепітько В. Ю. Інформаційні технології в криміналістиці та слідчій діяльності / В. Ю. Шепітько, Г. К. авдєєва // Питання боротьби зі злочинністю. – 2010. – № 19. – С. 194–202.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 3 січн. 2013 р. : (офіц. текст). – К. : Паливода А.В., 2013. – 328 с.

4. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: Наказ Генерального прокурора України № 69 від 17 серп. 2012 р.

5. Хахановський В. Г. Криміналістична інформатика : [курс лекцій] / В. Г. Хахановський, о. М. Тебякін, Ю. В. Поліщук

Косенков Антон Юрійович
студент групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Мілевський Олександр Петрович
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ ЯК СПЕЦИФІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У кримінально-процесуальному законодавстві передбачено ряд заходів забезпечення кримінального провадження, які покликані нівелювати перешкоджання та затягування розслідування кримінальних правопорушень, особами, які беруть участь у справі та неналежна поведінка яких може перешкоджати перебігу кримінального судочинства. Запобіжні заходи не мають на меті покарання та не містять в собі ставлення держави до особи як до злочинця. Вони є лише певними обмеженнями особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, хоч і застосовуються виключно судом.

Велику увагу запобіжним заходам, як елементам забезпечення кримінального провадження у своїх працях приділяли увагу такі вчені, як Н. І. Фаринник, Н.А. Сотник, Т.Б. Добровольська, О.А. Банчук та багато інших

У КПК України поняття запобіжних заходів не сформульовано, хоча сам термін «запобіжні заходи» зустрічається багато разів [1].

Запобіжні заходи є частиною системи заходів забезпечення кримінального провадження, але мають низку ознак, які притаманні лише їм. Наприклад, чітко визначене коло суб'єктів (підозрюваний, обвинувачений, засуджений), відносно яких можуть бути застосовані запобіжні заходи; встановлений законом перелік запобіжних заходів є вичерпним; застосовуються запобіжні заходи виключно слідчим суддею, судом за наявності підстав, передбачених у ст. 177 КПК України (окрім затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду); мають специфічні мету та підстави застосуван-

ня, що забезпечують виконання підозрюваним, обвинуваченим процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам його можливої неправомірної поведінки [1].

В. І. Фаринник визначає їх як «передбачені кримінальним процесуальним законом заходи примусового характеру, які застосовуються тільки уповноваженими на те посадовими особами та державними органами до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, а також до інших осіб, які приймають участь у кримінальному провадженні, з метою недопущення дійсних і можливих перешкод, які виникають та не дають можливості реалізувати завдання кримінального судочинства» [2, с. 135].

На думку Н.А. Сотник, «запобіжні заходи є сукупністю дій або засобів для створення надійних умов для здійснення кримінального провадження, що застосовуються з метою досягнення здатності кримінального провадження активно діяти» [3, с. 185].

В доктрині кримінального процесу існує п'ять основних видів запобіжних заходів, які враховують тяжкість вчиненого кримінального правопорушення, особу підозрюваного, обвинуваченого та інші обставини. До цього переліку входять такі запобіжні заходи: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт та тримання під вартою. Також, тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи [1].

Окремо можна виділити, такі запобіжні заходи як: поміщення в приймальник – розподільник для дітей осіб, що вчинили суспільно небезпечне діяння після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ч. 4 ст. 499 КПК України); передання на піклування опікунам, близьким родичам і членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом (п.1 ч. 1 ст. 508 КПК України); поміщення осіб, стосовно яких передбачається застосування ПЗМХ до психіатричного закладу в умовах, що виключають їх небезпечну поведінку (п.2 ч. 1 ст. 508 КПК України) [1].

Крім того, у розділі ІХ КПК України, який визначає порядок міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, регулюється порядок здійснення екстрадиційного арешту – запобіжний захід у вигляді тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі (екстрадиції) - п. 9 ч. 1 ст. 541 КПК [1].

У тих випадках, коли особа вчинила суспільно небезпечне діяння у неосудному стані або захворіла на психічну хворобу до постано-

влення вироку, до неї можуть бути застосовані судом запобіжні заходи у вигляді передання опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом чи поміщення до психічного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ст. 508 КПК України) [1].

Розглядаючи кожен з зазначених запобіжних заходів детальніше, слід почати з «Особистого зобов'язання» (ст. 179 КПК України) [1]. Цей запобіжний захід визначається у сучасному законодавстві як найбільш «м'який», й тому слідчий, прокурор, обираючи оптимальний запобіжний захід, повинні розглянути можливість щодо ініціювання перед судом саме цього виду запобіжного заходу.

Як правило, особисте зобов'язання, застосовується до осіб, ймовірність ухилення від органів досудового розслідування і суду яких є незначною. До таких випадків можна віднести, наприклад, наявність постійного місця проживання або постійної роботи [4, ст. 5].

Слід зазначити, що оскарження ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання законодавством непередбачено, але передбачена можливість звертатися із клопотанням про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування чи зміну додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України. Строк покладання обов'язків становить не більше двох місяців, але, у разі необхідності, цей строк може продовжуватися за клопотання прокурора в порядку, передбаченому ст. 199 КПК України.

Схожим на особисте зобов'язання за характером відповідальності та обов'язками, покладеними на підозрюваного, обвинуваченого є «Особиста порука» (ст. 180 КПК України) [1].

Цей запобіжний захід полягає у наданні особами, яких слідчий суддя вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним покладених на нього обов'язків і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу. Контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, - прокурор [1].

Кількість поручителів Кодексом не обмежена, тому її визначає слідчий суддя чи суд, керуючись критерієм достатності для забезпечення дотримання запобіжного заходу.

Водночас у Кодексі передбачена можливість обрання одного поручителя, якщо ним є особа, яка заслуговує у слідчого судді, суду на «особливу довіру»[1].

Крім того, ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки, як і особисте зобов'язання, оскарженню не підлягає.

У разі не виконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення в розмірі від 2 до 50 розмірів прожиткового мінімуму в залежності від тяжкості злочину, в якому підозрюється особа, за яку він поручився [1].

Ще одним запобіжним заходом, оскарження якого в апеляційному порядку не передбачене КПК України, є «Застава» (ст. 182 КПК України). Запобіжний захід у вигляді застави полягає у внесенні грошей на спеціальний рахунок з метою забезпечення виконання підозрюваним покладених на нього обов'язків і у випадку не виконання відповідних обов'язків – гроші будуть звернуті в дохід держави. У випадку ж, коли особа буде виконувати покладені на неї обов'язки – ці гроші повертаються (у деяких випадках вони можуть бути звернені судом на виконання вироку в частині майнових стягнень) [1].

Застава може застосовуватися як основний запобіжний і як альтернативний під час обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Залежно від тяжкості вчиненого підозрюваним злочину розмір застави може складати від 1 до 300 розмірів прожиткового, а в виключних випадках слідчим суддею може бути призначена застава у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів мінімальної заробітної плати.

Другим за суворістю, в ієрархії запобіжних заходів є «Домашній арешт» (ст. 181 КПК України). Згідно ч.1 ст. 181 КПК України «домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби за адресою, яку має визначити слідчий суддя чи суд» [1]. Застосовується виключно до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі. Проте, у випадках, коли особа підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, вчинення терористичного акту, створення терористичних організацій, фінансування тероризму та створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та напад на об'єкти, на яких є предмети, що ста-

новлять підвищену небезпеку для оточення, домашній арешт не застосовується [1].

У ч. 1 ст. 309 КПК України передбачена можливість оскарження в апеляційному порядку застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні та продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні [1].

Даний запобіжний захід призначається строком до двох місяців, але може бути продовжений слідчим суддею за клопотанням прокурора. Загальний (сукупний) строк тримання під домашнім арештом не може перевищувати 6 місяців, а контроль за поведінкою особи виконує орган Національної поліції за місцем проживання, де особа ставиться на відповідний облік, здійснюється фотографування особи та у випадку, якщо в ухвалі слідчого судді передбачено, здійснюється одягання «електронного браслету» [1].

Лобойко та О.А. Банчук справедливо відзначають, що «запобіжні заходи не мають характеру правових санкцій і застосовуються з метою гарантування виконання учасниками провадження своїх обов'язків» [5, с. 131].

Найсуворішим та винятковим запобіжним заходом із існуючих у кримінально-процесуальному законодавстві є тримання під вартою. Даний запобіжний захід може застосовуватись лише в чітко визначеному переліку випадків, які визначено у ч. 2 ст. 183 КПК України [1], та за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення та ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений можуть здійснити дії, що зашкодять інтересам розслідування та/або судового розгляду кримінальної справи [6, с. 142]. Полягає у цілодобовому утриманні особи під вартою в спеціальній установі, до яких відносяться слідчі ізолятори Державної кримінально-виконавчої служби України, гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Строк тримання під вартою не повинен перевищувати двох місяців та обчислюється з моменту взяття під варту або з моменту затримання [1].

Проте, ухвала слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні чи продовження строку тримання під вартою або відмову від його продовження може бути оскаржено в апеляційному порядку.

Таким чином КПК України передбачає цілий спектр заходів забезпечення кримінального провадження, які можуть бути застосовані до підозрюваного для забезпечення дієвості кримінального провадження серед яких одне з основних місць посідають запобіжні заходи. Однак слід зазначити, що на даний момент у кримінально-процесуальному законодавстві існує низка недоліків у регулюванні запобіжних заходів серед яких можна віднести відсутність поняття «запобіжний захід» у чинному КПК, що на нашу думку не є доцільним, адже потрібно розмежовувати специфіку запобіжних заходів від інших заходів забезпечення кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року. № 4651-VI// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Фаринник В.І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №1. С. 133-142.

3. Сотник Н.А. Заходи забезпечення кримінального провадження: генезис поняття та доцільність використання у КПК України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.* 2016. №9. С. 183-189.

4. Захарко А. В. Неізоляційні запобіжні заходи в кримінальному процесі України : дис. канд. юрид. наук. 12.00.09. Дніпропетровськ. 2010. 20 с

5. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: навчальний посібник . Л.М. Лобойко, О.А. Банчук. – К.: Вайте, 2014. 280 с.

6. Авраменко О.В., Благута Р.І., Хитра А.Я. Заходи забезпечення кримінального провадження: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС. 2014. 192 с.

Лавчи Яна Дмитрівна
студенка групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Антонюк Анастасія Борисівна
к.ю.н. викладач

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Україна виступає державою з європейською системою цінностей та стандартів захисту прав людини, додержання яких можливе за умови дотримання, в першу чергу, принципу верховенства права. Останній сам по собі є невід'ємною частиною будь-якого демократичного суспільства, і поняття «верховенства права» вимагає, щоб всі офіційні особи ставилися до будь-якої людини з повагоюого гідності, дотримуючись принципу рівності, раціонально і на основі права. Саме тому, в умовах сучасних тенденцій реформування кримінального процесуального законодавства, особливої актуальності для науки та практичної діяльності набуває проблема дотримання верховенства права та реалізація цього принципу у кримінальному провадження, зокрема під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Питання забезпечення принципу верховенства права під час проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні України досліджувались у роботах В. В. Михайленко, М. С. Цуцкірідзе, Ю.П. Аленіна, П.М. Кубрак, В.І. Василинчука, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, В.Я. Горбачевського, Ю.М. Грошевого, Ю.О. Гурджі, Г.М.Мамки, Д.Б. Сергєєвої, В. В. Рожнової, Д.О. Савицького та інші.

Інститут слідчих (розшукових) дій становить основу досудового розслідування, на чому, в принципі, і базується кримінальне провадження як таке. «Під час проведення досудового розслідування формується основний обсяг доказів, які у майбутньому подаються до суду, на основі дослідження яких у судовому засіданні суд може ухвалити виправдувальний або обвинувальний вирок, постановити ухвалу про закриття кримінального провадження, застосування примусових

заходів медичного чи виховного характеру, звільнення від кримінальної відповідальності. Законом передбачена можливість ухвалення судом вироку на основі так званого часткового дослідження доказів у судовому засіданні» [1].

Також закріплена можливість прийняття рішення по кримінальному провадженню судом без дослідження доказів, «у разі ухвалення вироку на підставі угод під час підготовчого провадження та у спрощеному провадженні щодо кримінальних проступків. У таких випадках у фундамент обґрунтування судових рішень покладаються саме матеріали досудового розслідування» [2, с. 241].

Слідчі (розшукові) дії є такими діями, що «спрямовані на отримання доказів або перевірку вже отриманих доказів у певному кримінальному провадженні. Це – регламентовані нормами кримінального процесуального права та здійснювані в рамках кримінального провадження уповноваженою на те особою, а також забезпечувані заходами державного примусу та супроводжені необхідним документуванням процесуальні дії, які становлять комплекс пізнавально-засвідчувальних операцій, спрямованих на отримання, дослідження і перевірку доказів» [3, с. 441].

У контексті верховенства права – слідчі (розшукові) дії можна розглядати не тільки як способи отримання, перевірки та закріплення інформації. Вони також являються способами захисту від пред'явленої підозри. Так, ст. 42 КПК України надає підозрюваному право збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази, заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, якими, в тому числі, є слідчі (розшукові) дії [1]. Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України сторона захисту здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України [1]. Слід зазначити, що слідчі (розшукові) дії здатні забезпечити подання до суду належних та допустимих доказів.

На сучасному етапі розвитку українського кримінального процесу «поняття слідчих (розшукових) дій, їх зміст та процедура провадження врегульовані кримінальним процесуальним законом, право-

вий статус особи під час провадження слідчих (розшукових) дій захищений Конституцією України, а права учасників, залучених до проведення таких дій, - положеннями Європейської конвенції. Закріплений у КПК України порядок проведення слідчих та інших процесуальних дій має конституційну основу вже тому, що він має на меті захист прав та законних інтересів громадян. У кримінальному процесуальному законодавстві міститься низка конкретних норм, що направлені на захист таких важливих цінностей, як честь, гідність, особиста і сімейна таємниця» [4, с. 20].

Разом з тим, під час проведення слідчих (розшукових) дій, які є основним способом збирання доказів у кримінальному провадженні (ст. 93 КПК), значно підвищуються вимоги законності їх провадження, дотримання прав та законних інтересів не тільки осіб, які безпосередньо приймають у них участь, але тих, права та законні інтереси яких можуть бути обмежені або порушені під час їх проведення [5, с. 42]. Відповідальні за проведення слідчих (розшукових) дій посадові особи зобов'язані, по-перше, роз'яснити права всім залученим до них учасникам, по-друге, створити такі умови проведення слідчих (розшукових) дій, які дають можливість належним чином гарантувати і забезпечити їх реалізацію.

Як вже зазначалось, «слідчі (розшукові) дії становлять зміст досудового розслідування як першої та обов'язкової стадії будь-якого кримінального процесу. Загальне застосування засади верховенства права зобов'язує слідчого та інших уповноважених суб'єктів під час організації, проведення та фіксації результатів слідчих (розшукових) дій забезпечувати дотримання прав і свобод підозрюваного, свідка та потерпілого і інших осіб (в тому числі юридичних осіб), що приймають у них участь. Порушення конвенційних прав під час здійснення окремої слідчої (розшукової) дії впливає на весь процес доказування безпосередньо, формування доказової бази у кримінальному провадженні, і в майбутньому – судового розгляду та їх оцінку судом. Отримання доказів у процесі проведеної з порушенням прав людини слідчої (розшукової) дії, позбавляє таку слідчу дію критерію допустимості та, в більшості випадків, призводить до неможливості використання доказів для доведення чи спростування обставин, які мають значення для кримінального провадження. Разом з тим, положення кримінальних процесуальних норм, що встановлюють загальні приписи до проведення слідчих (розшукових) дій та закріплюють прове-

дення окремих їх видів, деталізують способи реалізації засади верховенства права у кримінальному провадженні. Кожна слідча дія є не тільки засобом збирання, дослідження та перевірки доказів, але виступає як акт правозастосовної діяльності, тому інститут слідчої дії має створювати певну систему гарантій як встановлення істини, так і забезпечення прав і свобод особи» [6, с. 19].

Як влучно зазначає В. В. Михайленко, «оскільки необхідність проведення тих або інших слідчих (розшукових) дій і, відповідно, спосіб та інтенсивність обмеження прав людини чи в кримінальному провадженні визначається слідчим або прокурором, можливість досягнення поставленої мети стає оціночним поняттям» [7, с. 92]. Саме принципу верховенства права належить провідна роль в тому, щоб певне втручання не було необґрунтованим та/або надмірним, ця засада встановлює необхідне співвідношення сил і є критерієм дотримання пропорційності в разі обмеження прав людини та досягнення балансу інтересів у кримінальному провадженні [7, с. 93].

Звертаємо увагу на ст. 223 КПК України, яка законодавчо встановлює загальні критерії відповідності слідчих (розшукових) дій засаді верховенства права [1]. З іншого боку, ці критерії одночасно виступають гарантіями прав людини під час досудового розслідування. Тільки у випадку неухильного дотримання закріплених законодавством вимог створюється основа для належної правової процедури отримання доказів з дотриманням процесуальних гарантій прав людини, що, в свою чергу, у подальшому наповнює отримані докази критерієм допустимістю.

Аналіз вищесказаного та положень кримінального процесуального закону, дає змогу запропонувати умови дотримання принципу верховенства права під час проведення слідчих (розшукових) дій:

- наявність законодавчо закріпленої обов’язкової мети проведення слідчих (розшукових) дій;

- неможливість проведення слідчих (розшукових) дій поза межами досудового розслідування та встановлення граничних строків для їх проведення;

- наявність підстав для провадження слідчих (розшукових) дій;

- чітко визначений перелік суб’єктів, що мають компетенцію проводити слідчі (розшукові) дії;

- обов’язкове дотримання прав та свобод учасників кримінального провадження;

- нормативне закріплення неупередженості під час проведення слідчих (розшукових) дій та максимальне досягнення об'єктивності під час досудового розслідування.

Отже, реалізація засади верховенства права під час проведення слідчих (розшукових) дій пронизує абсолютно будь-яку таку дію. Реалізується принцип верховенства права у даному контексті, не тільки з метою отримання доказів, але як спосіб захисту від необґрунтованого обмеження прав людини під час досудового розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 11.10.2020).

2. Шибіко В.П. Роль досудового розслідування у забезпеченні обгрунтування судового рішення. Кримінальний процес: сучасний вимір та проспективні тенденції. Перший Харківський кримінальний процесуальний полілог. Харків: Право, 2017. 398 с.

3. С.В. Ківалов, С.М. Міщенко. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Х.: Одіссей, 2013. 1104 с.

4. Манівлець Е.С., Левендаренко О.О. Невідкладні слідчі дії в контексті реалізації конституційних прав і свобод громадян: навч. посіб. ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. Донецьк: Ноулідж. 2015. 187 с.

5. Капліна О.В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій. Вісник кримінального судочинства. 2015 р. С. 38-45.

6. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Київ : Правова Єдність: Алерта. 2018. 320 с.

7. В. В. Михайленко. Реалізація верховенства права при провадження слідчих (розшукових) дій. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 29 (68) № 1, 2018 р. С. 89-96.

Лиховид Владислав Віталійович
студент групи ПМСП 19-1
Науковий керівник:
Омельчук Любов Василівна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ЗАХИСТ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Проблема ухилення від сплати податків перебуває майже у всіх країнах з ринковою економікою. Суперечливість, складність та надмірне податкове навантаження податкового законодавства частіше всього являє собою причину застосування санкцій фіскальними органами, а іноді навіть і кримінального переслідування платників податків. В сьогоденних реаліях такі питання стоять по-особливому гостро, тому що, податковий тиск змушує бізнес шукати шляхи до мінімізації оподаткування та використовувати прогалини в податковому законодавстві.

Специфіка правової конструкції складу злочину, передбачена ст.212 Кримінального кодексу України (далі – КК України), характеризується багатьма особливостями щодо досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень стосовно ухилення від сплати податків.

Як кінцевим результатом «можна часто спостерігати певну неоднозначність судової практики із зазначеної категорії справ. Виправдовується тим, що диспозиція даної статті містить в собі бланкетний характер. Простіше кажучи, настання відповідальності залежить від вимог податкового законодавства, чинних на момент вчинення діяння, а також від суми податків» [3].

Одночасно немала кількість кримінальних проваджень у справах про ухилення від сплати податків, зазначає те, що більшість із них відкривається у випадках, коли власне ухилення відсутнє, тобто, відсутній склад злочину за ст. 212, 212-1 КК України.

Частіше всього, «випадками донарахування звичайної податкової перевірки, оскарження певних таких донарахувань може тривати, і узгодження відсутнє.

Не варто виключати такі випадки, як тиск на посадову особу або ж суб'єктів господарювання. Відомості про вчинення кримінального правопорушення безпідставно вносять до Єдиного реєстру досудових розслідувань» [2].

Дуже заплутаною є ситуація, коли вироком суду в провадженні кримінального характеру укладається угода про визнання винуватості (наприклад, за ст. 205, 212, 2121, 358, 366 КК України), в такому випадку юридичні особи, суб'єкти господарської діяльності, позбавляються права оскаржувати в порядку адміністративного судочинства податкові повідомлення-рішення, зауважимо, що такі судові вироки, відповідно до ч. 4 ст. 72 Кодексу адміністративного судочинства України, є преюдиційними. Наступним кроком є ситуація, коли дані податкові платники позбавлені можливості подавати питання про дослідження доказів у справі, доказування відсутності «безтоварності операцій», правоохоронні органи поставили в основу доказування нарахувань штрафних санкцій та податкових зобов'язань, тощо.

Якщо розглядати питання комплексно, можна зробити висновок, що, основоположним правилом для захисту осіб за обвинуваченням в ухиленні від сплати податків є оскарження податкових повідомлень-рішень, що, в свою чергу матиме вирішальний вплив на можливість притягнення особи за ст. 212 ККУ.

Якщо ретельно проаналізувати судову практику і практику досудових розслідувань, то можна зробити висновок, що найбільша кількість кримінальних проваджень відкриваються на підставі акту, який складає контролюючий орган за результатом перевірки, у якому вказуються всі належні обставини, що були встановлені під час її проведення (ст. 86 ПК України).

Досить частими є випадки, коли дані «за ст. 212 Кримінального кодексу України вносяться правоохоронними органами до ЄРДР не згідно актів перевірок документів, а на підставі довідок, складеними аналітиками, на підставі аналізів, та рапортів співробітників оперативних підрозділів податкової міліції, в яких викладені суб'єктивні припущення, щодо можливого ухилення від сплати податків» [1].

Дана практика приводить, як правило, до початку, без підстави, досудового розслідування, щодо платників податків, необґрунтовано-

го тиску, шляхом втручання в господарську діяльність перевірками, допитами, виїмками, та іншими слідчими діями.

Можна зробити висновок, що «головним джерелом встановлення належних обставин, що можуть вказувати на несплату податків, через вчинення податкового правопорушення, є акт перевірки який складається відповідно до висновків податкової перевірки, різновиди яких встановлені і чітко визначені Податковим кодексом України. Потрібно розуміти, акт перевірки, не є безперечним доказом вчинення податкового злочину, щодо несплати податків. Акт є одним із способів встановлення об'єктивної сторони скоєного злочину» [4].

Щоб підтвердити наявність злочину, щодо несплати податків, або ухилення від їх сплати, окрім акту перевірки, мають бути встановлені та досліджені, також, інші обставини, вони необхідні для чіткого визначення такого злочину, також характеризують суб'єктивну та об'єктивну сторону, об'єкт і суб'єкт. Встановлення факту податкового правопорушення, визначення типу і масштабів неоплачених податків – все це фіксується у акті податкової перевірки суб'єкта господарювання.

Існує позиція, якщо скасовується рішення органу контролю, акт податкової перевірки, в такому випадку, не є таким, що міг би встановити факт несплати податків і завдавання шкоди національним інтересам держави. З цього можна зробити висновок, що спираючись на такий акт, осіб не може бути притягнуто до відповідальності, згідно ст. 212 Кримінального кодексу України. Слід звернути уваги, що згідно рішення адміністративного суду про скасування податкових повідомлень-рішень, передчасно не визнає відсутність фактів несплати податків, або ухилення від їх сплати, збору та інших обов'язкових платежів.

В першу чергу слід визнати, зо в безлічі випадках рішення суду, за результатами оскарження податкових повідомлень-рішень не являються розгляду питання по суті, а може бути прийнято відповідно формальних правопорушень.

Тож, «для ведення ефективного захисту платників податків від безпідставних обвинувачень зі сторони правоохоронців за ст. 212 Кримінального кодексу України, необхідно застосувати комплексний підхід (враховуючи кримінальний процес, не забуваючи про оскарження рішень контролюючих органів шляхом адміністративного судочинства. Під час ведення паралельного захисту як в адміністратив-

ному процесі, так і в кримінальному судочинстві з'являється єдина можливість ефективно відстоювати інтереси платника податків всіма процесуальними шляхами» [2].

З всього вищесказаного можна зробити висновок, що у захисті клієнтів у кримінальному провадженні, щодо ухилення від оплати податків, є гостра необхідність в тому, щоб врахувати можливість об'єктивно випадкового потрапляння суб'єктів господарської діяльності у сферу нагляду податкових контролюючих органів, та внаслідок такого нагляду відбувається технічне блокування підприємницької діяльності різними шляхами, а саме через проведення гласних і негласних слідчих дій, критично важливим є процес побудови стратегії захисту в межах кримінального провадження, та можливого захисту в межах адміністративного судочинства, пов'язаного з оскарженням рішень податкових органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України // Закон № 2341-III від 05.04.2001 [Електронний ресурс]// ВВР – режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. Кримінальний процесуальний кодекс України // Закон № 4651-VI від 13.04.2012 [Електронний ресурс]// ВВР – режим доступу до джерела: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

3. Податковий кодекс України: Закон України №2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс] // ВВР. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/ main.cgi?nreg=2755-17

4. Особливості захисту платників податків у кримінальних провадженнях [Електронний ресурс] // Юридична газета № 43-44. – Режим доступу до ресурсу: https://yurgazeta.com/publications/practice/podatkova-praktika/chi-e-uhilennya.html.

Лутікова Тетяна Олександрівна
студентка групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Мілевський Олександр Петрович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ ТА РОЛЬ СПЕЦІАЛІСТА В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ В ПОДАТКОВІЙ СФЕРІ

Історичний досвід показує, що формування ринкової економіки в сучасній Україні є досить важким, спірним та складним процесом. З самого початку існування вільного ринку держава зіткнулась з проблемою ухилення платників податків від оподаткування. Власники бізнесу під значним тиском податкових зобов'язань вдаються до різноманітних схем для ухилення від сплати податків. Дані дії платників податків призводять до негативних наслідків в економіці країни: порушення правил чесної конкуренції, росту корупції, зменшення надходжень до державного бюджету, відтоку капіталів за кордон. По різним оцінкам фахівців, в результаті ухилення від оплати подактів держава щорічно недоотримує порядком від 25 % до 35 % належних до сплати обов'язкових платежів.

У зв'язку з цим перед правоохоронними органами висуваються умови щодо дієвої боротьби з правопорушеннями у сфері податкових відносин.

Слідчий відповідальний за розслідування правопорушень у сфері податкових відносин не завжди в повному обсязі може розібратись у всіх особливостях документації з бухгалтерського обліку, аудиту, фінансово-господарських договорах тощо. Саме тому для всебічного і неупередженого розслідування злочину застосовуються спеціальні знання, а також фахівці, що ними володіть.

Мета виконання статті полягає у дослідженні змісту спеціальних знань, форм і напрямів використання даних знань під час розслідування злочинів щодо ухилення від сплати податків.

Успішне розслідування правопорушень у сфері податкових відносин в значній мірі залежить від правильного, своєчасного, всебічного і якісного використання спеціальних знань.

Законодавець не дає тлучачення змісту поняття «спеціальні знання». Традиційно під спеціальними знаннями розуміються знання, вміння та навички, якими володіє особа (спеціаліст) в результаті отримання спеціальної освіти чи досвіду практичної роботи за відповідною спеціальністю [1].

В. І. Шиканов запропонував розгорнуте трактування даного поняття, вважаючи, що «воно застосовується для позначення будь-якої можливої сукупності знань (практичного досвіду, навичок) за врахуванням знань загальновідомих і знань в області права» [2].

В ході досліджень, проведених І. Н. Сорокотягін з питань використання спеціальних знань, було встановлено, що: 70% слідчих постійно звертаються до досвідчених осіб, 20% вважають за краще самостійно вирішувати питання, які потребують спеціальних знань, і 10% діють по ситуації [3].

При провадженні слідчих дій під час розслідування злочинів у податковій сфері слідчий часто стикається з інформацією, отриманої з різних джерел, яка містить спеціальні терміни, відомості бухгалтерського обліку, які зрозумілі тільки з урахуванням наявності певних знань. Виникає необхідність перевірити правильність їх застосування і сприйняття, шляхом з'ясування їх сутності - тільки в цьому випадку слідчий може уникнути помилки в своїх власних уявленнях при фіксації досліджуваної інформації, фактів і повідомлень.

Так, «в рамках матеріалів кримінальних справ, порушених за ст. 212 КК України, була відзначена така особливість - в 80% випадках підозрювана особа, свідки по справі надаючи свідчення використовують спеціальні терміни по веденню господарської діяльності організацій. Відповідно слідчий, при наявності у нього спеціальних знань, може ефективніше сприймати і засвоювати інформацію, що надходить до нього, фіксувати її, вивчати і давати оцінку зібраним доказам, правильно кваліфікувати злочин, визначити предмет доказування, якісно проводити процесуальні дії, організовувати взаємодію з органами дізнання в процесі розслідування злочинів» [4]. Слід пам'ятати, що «особливості пізнавальної діяльності слідчого поступово формують у нього і специфічний, професійний склад мислення».

Аналіз різних точок зору і вивченої практики дозволив нам виділити наступні основні напрямки взаємодії слідчого і спеціаліста під час розслідування злочинів у податковій сфері:

• консультації спеціалістів зі спеціальних питань;

• участь спеціалістів в провадженні слідчих дій;

• проведення експертиз.

У розслідуванні податкових злочинів використовуються всі три напрямки. Ефективною формою в розслідуванні податкових злочинів є консультаційна діяльність спеціаліста, тобто «консультування слідчого зі спеціальних питань, таким як: ведення бухгалтерської звітності про фінансово-господарської діяльності, про права та пільги з оподаткування, про ставки податків і порядку їх обчислення. Володіючи знаннями в області бухгалтерського обліку, страхової діяльності, спеціальними знаннями в області оподаткування, фахівець може показати способи вчинення та виявлення податкових злочинів, підказати джерела отримання доказів злочинної діяльності конкретних осіб» [5].

Важливим є участь спеціалістів у провадженні слідчих дій з податкових злочинів. При виробництві обшуків і виїмок документів вони допомагають слідчому повно і правильно відібрати документи, які стосуються розслідуваної події, визначити місця, де або у кого можуть знаходитися цікавлятього документи; при огляді документів правильно їх описати, відобразити в протоколах ознаки підробок; правильно вилучити, щоб виключити можливість втрати тих властивостей, які в подальшому можуть мати важливе доказове значення.

Вивчення кримінальних справ про податкові злочини показало, що до участі в слідчих діях фахівці залучаються слідчими рідше, ніж для дачі консультацій.

Зараз важко уявити собі процес доказування у кримінальних справах про ухилення від сплати податків без проведення експертиз. Узагальнення практики показало, що органи попереднього слідства досить широко використовують можливості різних видів експертиз.

Узагальнення кримінальних справ показало, що у кримінальних справах про податкові злочини проводилися такі експертизи: економічні та криміналістичні експертизи документів - 30%;економічні -

20%; економічні, бухгалтерські та криміналістичні - 16%; бухгалтерські - 8%; комп'ютерно-технічні - 8%; всі перераховані - 10% [5].

Зокрема, експертизи, які будуть вирішувати питання правильності обчислення та сплати податків та інших обов'язкових платежів до бюджетів, вирішують податкові експертизи. Питання, пов'язані з правильністю ведення бухгалтерського обліку та складання звітності - бухгалтерські експертизи, а питання, пов'язані з фінансовою діяльністю, - фінансові експертизи.

Судово-економічна експертиза досліджує виробничу і фінансово-господарську діяльність підприємств, на яких були допущені порушення. Дана експертиза досліджує балансові взаємозв'язку даних обліку з конкретними обставинами порушення податкового законодавства і призначається для вирішення питань, які стосуються фінансової діяльності підприємств.

Виходячи зі співвідношення права і економіки як форми і змісту, судово-економічна експертиза встановлює економічні (внутрішні) ознаки події і складу податкового злочину, розмір заподіяної злочином шкоди, джерела відшкодування збитку за рахунок винних осіб. Висновки даної експертизи ґрунтуються на документальних даних, відображених в бухгалтерському та податковому обліку.

Підсумовуючи вищевикладене стверджуємо, використання спеціальних знань під час розгляду правопорушень скоєних у податковій сфері сприяє швидкому, повному, неупередженому розслідуванні. Основними напрямами використання спеціальних знань являються залучення спеціалістів, надання ними консультацій щодо обставин справи, проведення експертиз.

Важливим фактором дієвості спеціальних знань є час їх залучення до провадження. Особливого ефекту ці напрями застосування спеціальних знань досягають на початку розслідування, адже порядок слідчих дій при податкових злочинах не терпить зволікань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова Т. В. Енцеклопедія судової експертизи : монографія. Київ : Вісник, 2011. 403 с.

2. Шиканов В. І. Актуальні питання кримінального судочинства і криміналістики в умовах удосконалення науково-технічного прогресу: Юридичний вісник України. 2014. (№ 31). С. 14-16.

3. Сорокотягін І. Н. Використання спеціальних знань в організаційній діяльності слідчого. Проблеми законності. Харків, 2017. Вип. 115. С. 200-209.

4. Марущак О. А. Залучення спеціаліста при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Форум права. 2014. № 2. С. 253–257. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/-FP_index.htm_2014_2_45.pdf.

5. Клименко Н. І. Загальна теорія судової експертології : монографія. Тернопіль : Крок, 2018. 262 с.

Олеярник Михайло Іванович
студент групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Завидняк Володимир Іванович
доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В УКРАЇНІ

1 липня 2020 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», яким передбачено внесення істотних змін в Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс Украйни та Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Від даного Закону очікується ефективна організація та оптимізація роботи органів досудового розслідування кримінальних правопорушень в цілому. Законом зокрема передбачається створення підрозділів дізнання, скорочуються строки на проведення досудового розслідування, ухвалення вироку без участі сторін у спрощеному провадженні. Це все мало б пришвидшити стадію досудового слідства.

Питання щодо особливостей здійснення досудового розслідування кримінальних проступків в Україні досліджувалось у працях Чернявського С. С., Цуцкірідзе М. С., Дударця Р. М., Бурлаки В. В., Вознюк А. А., Дрозд В. Г., Таран О. В., Рожнова В. В., Климчук М. П., Форостяного А. В., Хабло О. Ю., Степанової Г. М., Федотової Г.В., Хахуцяк О. Ю., Оперук В. І., Римарчук О. В., Зелькіної Т. Є., Борисова В. І., Кузнєцової Н. Ф., Куц В. М., Музики А. А., Панова М. І., Фріс П. Л., Шаргородського М. Д. та інші.

У законі «кримінальний проступок» визначено як діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов’язане з позбавленням волі» [3].

Таким чином, під це визначення підпадають шахрайство, некваліфіковані крадіжки, незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту тощо.

Однією із новел цього Закону є те, що «дізнавачі можуть користуватись такими правами до внесення відомостей в ЄРДР:

- відбирати пояснення;
- провести медичне освідування;
- отримати висновок спеціаліста і зняти показання засобів фото- і кінозйомки, відеозапису або з технічних приладів із такими функціями;
- вилучити знаряддя засоби вчинення кримінального проступку, речі та документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей (ч. 1 ст. 298-1 КПК України)» [3].

Абзацом 2 частини 1 статті 298-1 встановлюється, що такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора. Слід зазначити, що самого порядку підготовки та подання до суду даного клопотання у КПК не передбачено. Як наслідок, доказ може бути визнаний недопустимим [1].

На відміну від дізнавача, «слідчий наділений лише правом на огляд місця події. З одного боку медалі – це позитивний вплив на практику щодо обґрунтованого прийняття рішення про внесення або невнесення відомостей до ЄРДР, що приведе до розвантаження органів досудового розслідування. З іншого боку – таке широке коло повноважень, наданих дізнавачу створює прогалину, а саме – заяви про вчинення кримінального правопорушення можуть бути перевіреними в порядку передбаченому для кримінального проступку, що в свою чергу, створює нерівні умови не на користь сторони захисту у кримінальному провадженні. А це вже є порушенням принципу змагальності сторін, який закріплений у КПК України» [6].

Так, дізнавач наділений правом на отримання пояснень ще до внесення відомостей до ЄРДР без присутності адвоката, що також є порушенням основних засад КПК. Відповідно до приписів статті 95 КПК України «показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свід-

ком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження» [1]. Тобто обов'язковим елементом тут є проведення допиту, в іншому випадку – доказ буде визнаним недопустимим. Щодо визначення поняття «пояснення», то у КПК таке визначення відсутнє.

Разом з тим, дізнавачу дозволяється проводити особистий обшук особи, що вчинила кримінальний проступок з метою вилучення знарядь засобів вчинення кримінального проступку, речей та документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [1]. Зокрема, це передбачено частиною 6 статті 298-2 КПК України. Таким чином вилучення речей і документів під час затримання особи здійснюють за спрощеною процедурою, про що зазначається у протоколі затримання.

Втім, «тимчасове вилучення майна під час проведення інших процесуальних дій, зокрема огляду, обшуку, тимчасового доступу до речей і документів здійснюється за загальною процедурою, встановленою чинним КПК України» [4, с. 86].

Вважаємо за необхідне виокремити під час досудового розслідування кримінальних проступків недопустимість застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою. Більше того, зазначені запобіжні заходи можуть обиратися лише слідчим суддею і тільки у випадках, чітко передбачених КПК України, що, по своїй природі, і є процесуальною гарантією додержання прав людини у кримінальному провадженні [1].

Ще одним із нововведень КПК України є можливість прийняття судового рішення у спрощеному порядку, який являє собою процедуру розгляду матеріалів кримінального провадження по суті без проведення судового розгляду в судовому засіданні. «Для цього на завершальному етапі досудового розслідування, а саме під час складання обвинувального акта слідчим, ого затвердження та надсилання до суду прокурором, останнім вноситься відповідне клопотання» [1]. Однак воно може вноситись лише за умови, що підозрюваний беззаперечно визнав своєю вину, не оспорює встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта заого відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду. Проте законодавець не визначим, як саме має підтверджуватись згода підозрюваного і типової форми не затвердив [5, с. 7].

З огляду на зазначене, вищевказана новація дозволяє уникнути необґрунтованого затягування кримінального провадження та у найкоротші строки прийняти рішення і привести до виконання. З іншого боку ця спрощена процедура значно звужує можливості сторони захисту.

Отже, з урахуванням зазначеного правового регулювання даних правовідносин, можна дійти висновку про прогалини та протиріччя нового Закону. Верховній Раді доведеться врегулювати очевидні пробіли та протиріччя щодо кримінальних проступків. На даний момент, у правоохоронців є можливість зловживати повноваженнями, трактуючи невизначеність норм права на користь сторони обвинувачення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 14.10.2020).

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 14.10.2020).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19 (дата звернення: 14.10.2020).

4. Чернявський С. С., Цуцкірідзе М. С., Бурлака В. В. та ін. Досудове розслідування кримінальних проступків. Методичні рекомендації. Київ: Право, 2019. 161 с.

5. Дмитрук М. М. Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині: автореф. дис. к.ю.н. О., 2012. 20 с.

6. Федотова Г.В. Правові тенденції визначення кримінального проступку в кримінальному законодавстві. URL: http://ivpz.org/golovna-konferents (дата звернення: 14.10.2020).

Трохименко Сергій Вячеславович
студент групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Лазебний Анатолій Миколайович
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОНАННЯМ ВИРОКУ

Станом на сьогодні право на захист гарантоване кожній без виключень особі, оскільки воно є одним із ключових як у національному, так і міжнародному законодавстві. Але, не зважаючи на це, досить часто громадяни нехтують цим правом, чим іноді ускладнюють як своє становище, так і становище їх захисника вже після звернення особи за захистом свого права. До того ж, громадянам гарантована ціла низка інших прав, проте без допомоги кваліфікованих представників юридичної професії особи або взагалі не знають повний обсяг своїх прав, або через певні причини не можуть правильно їх реалізувати. Щодо осіб, стосовно яких судом ухвалено вирок (особливо якщо вироком особу засуджено до обмеження чи позбавлення волі), то вони повною мірою не здатні самі захистити свої права та інтереси, зокрема і через юридичну необізнаність, психологічну пригніченість, зумовлену ухваленням обвинувального вироку стосовно них, а також через некомпетентність органів пенітенціарної системи, через які засуджені часто намагаються реалізувати свої права.

Питанням діяльності захисника під час вирішення питань, що виникають на стадії виконання вироку у своїх працях приділяли увагу такі вчені, як В.П. Бойко, З.Ф. Дільна, Т.Б. Добровольська, Я.П. Зейкан та багато інших.

Очевидно, що, оскільки засуджені на момент відбування покарання найбільш тісно пов'язані із органами та установами виконання покарань, адміністрація установи зобов'язана забезпечити їм розумні можливості для отримання доступу до правової допомоги, а також особисто здійснювати роз'яснювальну роботу.

Конституцією України зазначено: «Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Виключно адвокат

здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення» [1].

Статтею 45 Кримінального процесуального кодексу України передбачено: «захисником у кримінальному провадженні адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), відомості про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів України» [2].

Проте, нормами Кримінально-виконавчого кодексу України розширено перелік осіб, які можуть представляти інтереси засуджених. Так, у ч. 2 ст. 8 вище зазначеного нормативно-правового акту вказано: «Засудженому гарантується право на правову допомогу. Для одержання правової допомоги засуджені можуть користуватися послугами адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи» [3]. Подібні положення також зазначено у ч.2 ст. 59, ч. 5 ст. 73, ч. 1 ст. 107 Кримінально-виконавчого кодексу України.

З вищевказаного вбачається, що з метою отримання кваліфікованої правової допомоги засудженому необхідно звернутися до особи, яка є компетентною, незалежною від сторони обвинувачення чи суду, якій би вони повністю довіряли, могли спілкуватися на засадах довіри та конфіденційності. Так, основні принципи, що стосуються ролі юристів у кримінальному провадженні, а саме Основні положення про адвокатів передбачають, що кожна людина має право звернутися до будь-якого юриста за правовою допомогою щодо обстоювання своїх прав та захисту їх на всіх стадіях кримінального провадження [4].

П. 7 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» осіб, які відбувають покарання, пов’язане з позбавленням чи обмеженням волі, віднесено суб’єктів права на всі види безоплатної вторинної правової допомоги (зокрема захист, представництво інтересів та допомогу в складанні процесуальних документів) [5].

Отже, «аналізуючи усі вищевказані норми та судову практику, доцільно визначити, що інші особи не можуть повною мірою представляти інтереси засудженого, тому захисником на стадії виконання вироку може бути лише адвокат. Так, наприклад, при розгляді клопотання засудженого про залучення захисника (до уваги бралися рішен-

ня, винесені під час виконання вироку), суд доручає регіональним центрам надання безоплатної вторинної правової допомоги залучити до справи саме адвоката. Подібні рішення висвітлені в ухвалах Ковпаківського районного суду м. Суми від 03.07.2020р. (справа №592/5634/20) та Сокирянського районного суду Чернівецької області від 14.07.2020р. (справа № 722/921/20)» [6, 7].

На думку З.Ф. Дільної, момент залучення захисника на стадії виконання вироку мав би відбуватись у такому порядку: «1) особисто засудженим, якщо він відбуває покарання, не пов'язане із позбавленням волі; 2) близькими родичами засудженого; 3) заого заявою орган чи установа виконання покарань повинні надати засудженому допомогу у встановленні зв'язку із захисником, якщо він відбуває покарання в місцях позбавлення волі; 4) у разі якщо участь захисника у визначених законом випадках є обов'язковою, захисник призначається судом» [8, с. 142].

Документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути: 1) договір про надання правової допомоги; 2) довіреність; 3) ордер; 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги (ч. 1 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [9].

Як відомо, у кримінальному провадженні захисник наділяється тим же обсягом прав, що іого підзахисний та зобов'язаний застосовувати усі законні методи і засоби, необхідні для повноцінного захистуого прав.

Основними видами діяльності адвоката у вирішенні питань на стадії виконання вироку є:

1) проведення консультацій клієнта;

2) складення та подання різного роду клопотань, заяв, скарг, заперечень;

3) представництво інтересів підзахисного в суді під час розгляду ним питань, пов'язаних з виконанням вироку.

Для проведення консультацій установа виконання покарань обов'язково має створити належні для цього умови, а головне не створювати перешкод для зустрічі засудженого із захисником. Так, у ст. 110 КВК України передбачено, що для отримання правової допомоги, за письмовою заявою засудженого чого близьких родичів, засудженим надається побачення з адвокатом без обмеження тривалості у

часі [3]. Тобто це означає, що фактично засуджений у будь-який час може зустрітися із захисником, аби той давому роз'яснення, наприклад, стосовно умового утримання, прав на побачення з близькими родичами чи сторонніми особами тощо.

Наступним визначеним видом діяльності є подання різного роду клопотань, заяв, вимог, заперечень. Як було вказано вище, більшість засуджених є юридично необізнаними, тому повною мірою не можуть реалізувати наданий їм обсяг прав, адже часто їх реалізація полягає у зверненні до певних органів чи установ. Так, наприклад, неграмотно складене клопотання про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, відстрочку виконання вироку, умовно дострокове звільнення чи інше може привести до того, що дане клопотання не буде задоволено, оскільки, по перше, без наявності юридичних знань особа не зможе правильно обгрунтувати заявлене клопотання (послатися на чинні норми законодавства, правильно визначити суд, який за правилами підсудності зможе прийняти до розгляду клопотання, у разі необхідності зібрати докази, що підсилять позицію заявника та можуть вплинути на вирішення питання на користь засудженого). Прикладами заяв на стадії виконання вироку можуть бути заяви про надання засудженому медичної допомоги, про покращення умов тримання засудженого, захист прав людини тощо. Участь у подачі скарг, вимог, заперечень, можлива при розгляді широкого кола питань, пов'язаних з виконанням вироку. Такими можуть бути, наприклад, скарги на представників установ виконання покарань, заперечення щодо тих чи інших рішень, винесених стосовно засудженого тощо.

Статтею 539 Кримінального процесуального кодексу України зазначено, що «розгляд судом питань, пов'язаних з виконанням вироку, відбувається за загальними правилами, встановленими для судового розгляду з викликом засудженого іого захисника у судове засідання, що вказує на важливістього участі у даному засіданні, адже захисник, маючи знання у галузі права та досвід висловлення судових промов, зможе належним чином підготувати промову, правильно аргументувати суду свою позицію та заперечити аргументи, що будуть наводитися протилежною стороною, чим істотно збільшить шанси засудженого на досягнення бажаного для нього результату» [2].

Окрім того, вважаємо за необхідне зробити участь захисника під час розгляду питань, пов'язаних із виконанням вироку обов'язковою, виходячи з наступних аргументів: 1) питання, які вирішуються на стадії виконання вироку не можуть змінювати суть вироку; 2) дані зміни певною мірою розширять право засуджених на правову допомогу, гарантоване їм Конституцією та іншими національними та міжнародними нормативно-правовими актами; 3) починаючи з 2014 року засуджених до покарань, пов'язаних з обмеженням та позбавленням волі віднесено до осіб, які мають право на безоплатну правову допомогу, проте не усі засуджені користуються цим правом, зокрема, однією з причин цього виступає їх правова необізнаність.

Отже, як спостерігається з вище наведеного, участь захисника на стадії виконання вироку дійсно є важливою, оскільки це гарантує засудженим отримання кваліфікованої правничої допомоги у реалізації своїх прав та захисті законних інтересів. Проте, через ряд певних причин не завжди засудженим вдається отримати повноцінний доступ до отримання гарантованого їм обсягу правової допомоги. Для цього пропонується внести зміни до КПК та КВК України, а саме встановити обов'язковість участі захисника на стадії виконання вироку, адже це розширить коло прав засуджених, дасть змогу максимально ефективно їх реалізовувати та зменшить випадки їх порушення з-боку адміністрації установ виконання покарань та інших суб'єктів кримінально-процесуальних та кримінально-виконавчих правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30, ст.141.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text.

4. Основні положення про роль адвокатів, прийняті Конгресом ООН щодо запобігання злочинам від 01.08.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text.

5. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 02.06.2011р. № 3460-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/-show/3460-17#Text.

6. Ухвала Ковпаківського районного суду м. Суми від 03.07.2020р. по праві №592/5634/20. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90190444.

7. Ухвала Сокирянського районного суду Чернівецької області від 14.07.2020р. від 14.07.2020р. (справа № 722/921/20). URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90381471.

8. З. Дільна. Захисник засудженого в стадії виконання судових рішень: питання теорії та практики. Юридична Україна № 10-12 2015 р. С. 140-145.

9. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-5076-17#Text.

Трохименко Сергій Вячеславович
студент групи ПМСП-19-1
Науковий керівник:
Лазебний Анатолій Миколайович
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОНАННЯМ ВИРОКУ

Станом на сьогодні право на захист гарантоване кожній без виключень особі, оскільки воно є одним із ключових як у національному, так і міжнародному законодавстві. Але, не зважаючи на це, досить часто громадяни нехтують цим правом, чим іноді ускладнюють як своє становище, так і становище їх захисника вже після звернення особи за захистом свого права. До того ж, громадянам гарантована ціла низка інших прав, проте без допомоги кваліфікованих представників юридичної професії особи або взагалі не знають повний обсяг своїх прав, або через певні причини не можуть правильно їх реалізувати. Щодо осіб, стосовно яких судом ухвалено вирок (особливо якщо вироком особу засуджено до обмеження чи позбавлення волі), то вони повною мірою не здатні самі захистити свої права та інтереси, зокрема і через юридичну необізнаність, психологічну пригніченість, зумовлену ухваленням обвинувального вироку стосовно них, а також через некомпетентність органів пенітенціарної системи, через які засуджені часто намагаються реалізувати свої права.

Питанням діяльності захисника під час вирішення питань, що виникають на стадії виконання вироку у своїх працях приділяли увагу такі вчені, як В.П. Бойко, З.Ф. Дільна, Т.Б. Добровольська, Я.П. Зейкан та багато інших.

Очевидно, що, оскільки засуджені на момент відбування покарання найбільш тісно пов'язані із органами та установами виконання покарань, адміністрація установи зобов'язана забезпечити їм розумні можливості для отримання доступу до правової допомоги, а також особисто здійснювати роз'яснювальну роботу.

Конституцією України зазначено: «Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Виключно адвокат

здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення» [1].

Статтею 45 Кримінального процесуального кодексу України передбачено: «захисником у кримінальному провадженні адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), відомості про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів України» [2].

Проте, нормами Кримінально-виконавчого кодексу України розширено перелік осіб, які можуть представляти інтереси засуджених. Так, у ч. 2 ст. 8 вище зазначеного нормативно-правового акту вказано: «Засудженому гарантується право на правову допомогу. Для одержання правової допомоги засуджені можуть користуватися послугами адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи» [3]. Подібні положення також зазначено у ч.2 ст. 59, ч. 5 ст. 73, ч. 1 ст. 107 Кримінально-виконавчого кодексу України.

З вищевказаного вбачається, що з метою отримання кваліфікованої правової допомоги засудженому необхідно звернутися до особи, яка є компетентною, незалежною від сторони обвинувачення чи суду, якій би вони повністю довіряли, могли спілкуватися на засадах довіри та конфіденційності. Так, основні принципи, що стосуються ролі юристів у кримінальному провадженні, а саме Основні положення про адвокатів передбачають, що кожна людина має право звернутися до будь-якого юриста за правовою допомогою щодо обстоювання своїх прав та захисту їх на всіх стадіях кримінального провадження [4].

П. 7 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» осіб, які відбувають покарання, пов’язане з позбавленням чи обмеженням волі, віднесено суб’єктів права на всі види безоплатної вторинної правової допомоги (зокрема захист, представництво інтересів та допомогу в складанні процесуальних документів) [5].

Отже, «аналізуючи усі вищевказані норми та судову практику, доцільно визначити, що інші особи не можуть повною мірою представляти інтереси засудженого, тому захисником на стадії виконання вироку може бути лише адвокат. Так, наприклад, при розгляді клопотання засудженого про залучення захисника (до уваги бралися рішен-

ня, винесені під час виконання вироку), суд доручає регіональним центрам надання безоплатної вторинної правової допомоги залучити до справи саме адвоката. Подібні рішення висвітлені в ухвалах Ковпаківського районного суду м. Суми від 03.07.2020р. (справа №592/5634/20) та Сокирянського районного суду Чернівецької області від 14.07.2020р. (справа № 722/921/20)» [6, 7].

На думку З.Ф. Дільної, момент залучення захисника на стадії виконання вироку мав би відбуватись у такому порядку: «1) особисто засудженим, якщо він відбуває покарання, не пов'язане із позбавленням волі; 2) близькими родичами засудженого; 3) заого заявою орган чи установа виконання покарань повинні надати засудженому допомогу у встановленні зв'язку із захисником, якщо він відбуває покарання в місцях позбавлення волі; 4) у разі якщо участь захисника у визначених законом випадках є обов'язковою, захисник призначається судом» [8, с. 142].

Документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути: 1) договір про надання правової допомоги; 2) довіреність; 3) ордер; 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги (ч. 1 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [9].

Як відомо, у кримінальному провадженні захисник наділяється тим же обсягом прав, що іого підзахисний та зобов'язаний застосовувати усі законні методи і засоби, необхідні для повноцінного захистуого прав.

Основними видами діяльності адвоката у вирішенні питань на стадії виконання вироку є:

1) проведення консультацій клієнта;

2) складення та подання різного роду клопотань, заяв, скарг, заперечень;

3) представництво інтересів підзахисного в суді під час розгляду ним питань, пов'язаних з виконанням вироку.

Для проведення консультацій установа виконання покарань обов'язково має створити належні для цього умови, а головне не створювати перешкод для зустрічі засудженого із захисником. Так, у ст. 110 КВК України передбачено, що для отримання правової допомоги, за письмовою заявою засудженого чиого близьких родичів, засудженим надається побачення з адвокатом без обмеження тривалості

у часі [3]. Тобто це означає, що фактично засуджений у будь-який час може зустрітися із захисником, аби той давому роз'яснення, наприклад, стосовно умового утримання, прав на побачення з близькими родичами чи сторонніми особами тощо.

Наступним визначеним видом діяльності є подання різного роду клопотань, заяв, вимог, заперечень. Як було вказано вище, більшість засуджених є юридично необізнаними, тому повною мірою не можуть реалізувати наданий їм обсяг прав, адже часто їх реалізація полягає у зверненні до певних органів чи установ. Так, наприклад, неграмотно складене клопотання про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, відстрочку виконання вироку, умовно дострокове звільнення чи інше може привести до того, що дане клопотання не буде задоволено, оскільки, по перше, без наявності юридичних знань особа не зможе правильно обгрунтувати заявлене клопотання (послатися на чинні норми законодавства, правильно визначити суд, який за правилами підсудності зможе прийняти до розгляду клопотання, у разі необхідності зібрати докази, що підсилять позицію заявника та можуть вплинути на вирішення питання на користь засудженого). Прикладами заяв на стадії виконання вироку можуть бути заяви про надання засудженому медичної допомоги, про покращення умов тримання засудженого, захист прав людини тощо. Участь у подачі скарг, вимог, заперечень, можлива при розгляді широкого кола питань, пов'язаних з виконанням вироку. Такими можуть бути, наприклад, скарги на представників установ виконання покарань, заперечення щодо тих чи інших рішень, винесених стосовно засудженого тощо.

Статтею 539 Кримінального процесуального кодексу України зазначено, що «розгляд судом питань, пов'язаних з виконанням вироку, відбувається за загальними правилами, встановленими для судового розгляду з викликом засудженого його захисника у судове засідання, що вказує на важливістього участі у даному засіданні, адже захисник, маючи знання у галузі права та досвід висловлення судових промов, зможе належним чином підготувати промову, правильно аргументувати суду свою позицію та заперечити аргументи, що будуть наводитися протилежною стороною, чим істотно збільшить шанси засудженого на досягнення бажаного для нього результату» [2].

Окрім того, вважаємо за необхідне зробити участь захисника під час розгляду питань, пов'язаних із виконанням вироку обов'язковою, виходячи з наступних аргументів: 1) питання, які вирішуються на

стадії виконання вироку не можуть змінювати суть вироку; 2) дані зміни певною мірою розширять право засуджених на правову допомогу, гарантоване їм Конституцією та іншими національними та міжнародними нормативно-правовими актами; 3) починаючи з 2014 року засуджених до покарань, пов'язаних з обмеженням та позбавленням волі віднесено до осіб, які мають право на безоплатну правову допомогу, проте не усі засуджені користуються цим правом, зокрема, однією з причин цього виступає їх правова необізнаність.

Отже, як спостерігається з вище наведеного, участь захисника на стадії виконання вироку дійсно є важливою, оскільки це гарантує засудженим отримання кваліфікованої правничої допомоги у реалізації своїх прав та захисті законних інтересів. Проте, через ряд певних причин не завжди засудженим вдається отримати повноцінний доступ до отримання гарантованого їм обсягу правової допомоги. Для цього пропонується внести зміни до КПК та КВК України, а саме встановити обов'язковість участі захисника на стадії виконання вироку, адже це розширить коло прав засуджених, дасть змогу максимально ефективно їх реалізовувати та зменшить випадки їх порушення з-боку адміністрації установ виконання покарань та інших суб'єктів кримінально-процесуальних та кримінально-виконавчих правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30, ст.141.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/-show/4651-17#Text.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text.

4. Основні положення про роль адвокатів, прийняті Конгресом ООН щодо запобігання злочинам від 01.08.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text.

5. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 02.06.2011р. № 3460-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/-show/3460-17#Text.

6. Ухвала Ковпаківського районного суду м. Суми від 03.07.2020р. по праві №592/5634/20. URL: http://www.reyestr.court.-gov.ua/Review/90190444.

7. Ухвала Сокирянського районного суду Чернівецької області від 14.07.2020р. від 14.07.2020р. (справа № 722/921/20). URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90381471.

8. З. Дільна. Захисник засудженого в стадії виконання судових рішень: питання теорії та практики. Юридична Україна № 10-12 2015 р. С. 140-145.

9. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-5076-17#Text.

Наукове видання

Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ»

ЗБІРНИК СТАТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА

У чотирьох частинах

Частина 1

Відповідальний за випуск ***В. В. Топчій, Ю. І. Аністратенко***

Форматування та комп'ютерна верстка ***Н. М. Шамардак***

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Здано до друку 30.11.2020. Формат 60×84/16.
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman».
Друк. арк.15.47.
Тираж 300 примірників. Замовлення № 933.

Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром Університету ДФС України
08200, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016